

1925

ELSEVIER'S ALGEMEENE BIBLIOTHEEK

N° 36

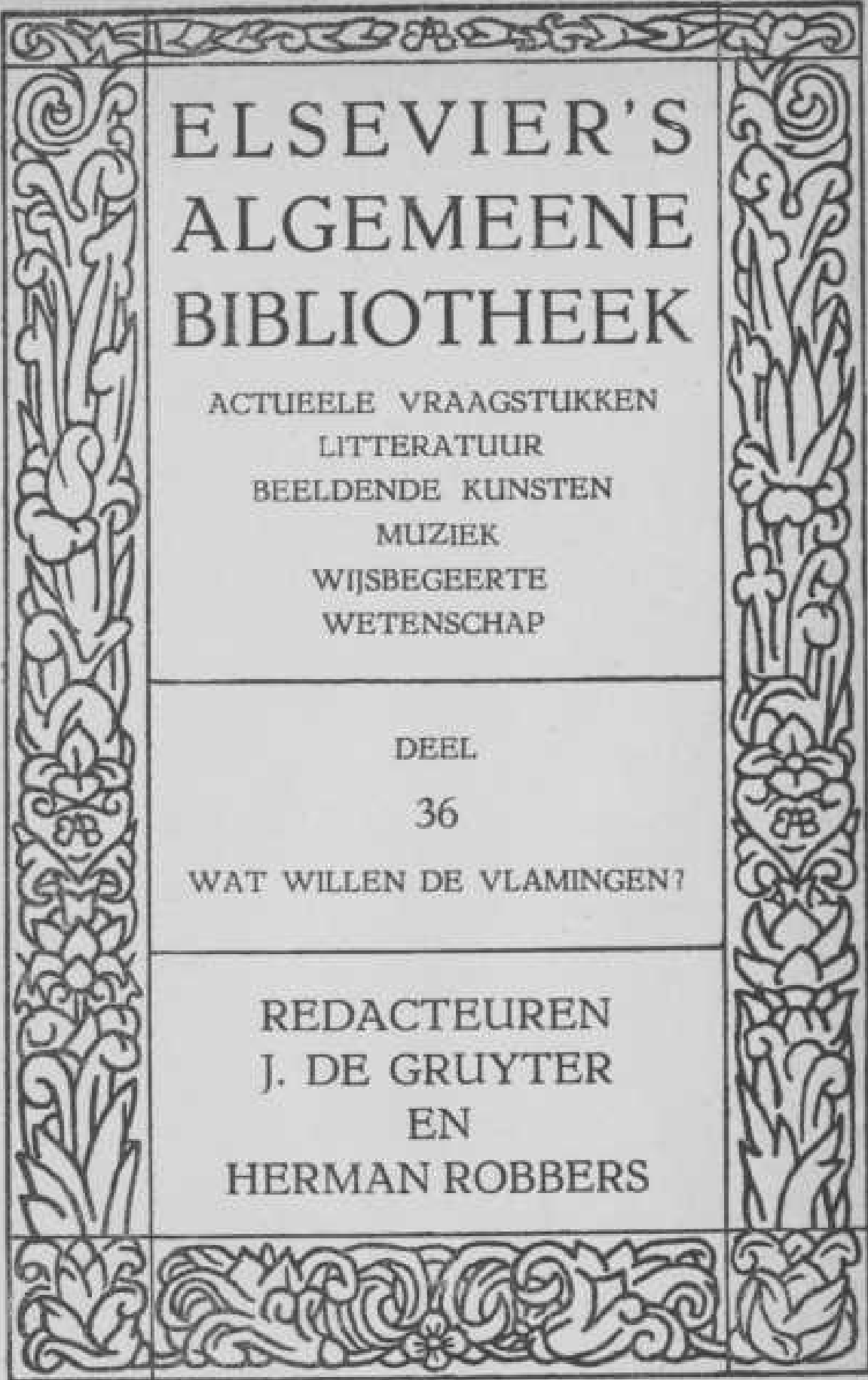
WAT WILLEN DE VLAMINGEN? ②

DOOR

MR. R. VAN GENECHTEN

UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ „ELSEVIER” - AMSTERDAM M·C·M·X·X·V

ELSEVIER'S ALGEMEENE BIBLIOTHEEK

ACTUEELE VRAAGSTUKKEN
LITTERATUUR
BEELDENE KUNSTEN
MUZIEK
WIJSBEGEERTE
WETENSCHAP

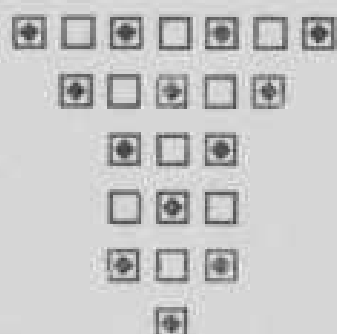
DEEL

36

WAT WILLEN DE VLAMINGEN?

REDACTEUREN
J. DE GRUYTER
EN
HERMAN ROBBERS

WAT WILLEN DE VLAMINGEN?

DOOR
MR. R. VAN GENECHTEN

UITGEVERS-
MAATSCHAPPIJ
„ELSEVIER”
AMSTERDAM
·M·C·M·X·X·V·

*Aan mijn moeder,
de moedige Vlaamsche vrouw*

INHOUD:

I. Het Vlaamsch Probleem	1
II. Het Doel der Vlaamsche Beweging	20
III. De Vlaming als Nederlander	39
IV. Vlamingen of Belgen	58
V. De Belgische Staat	66
VI. De Vlaamsche Beweging	97
VII. Activisme, Passivisme, Na-oorlogsche Beweging	115

I.

HET VLAAMSCH PROBLEEM

Wat willen de Vlamingen? Dat er iets broeit in Vlaanderen is voor iedereen duidelijk. Geen week gaat voorbij of er worden teekenen van onrust uit dit land vernomen. Nu eens leest men dat, ondanks alle wetten die men op het gebied der taalregeling in België weet te bestaan, het Nederlandsch geen gelijkwaardige positie met het Fransch in de uitingen van het staatsleven verkreeg, dan weer hoort men van groote betoogingen waarbij gevangenen of veroordeelden worden gehuldigd, van half-vervlaamschte Universiteiten die door de Vlamingen worden geboycot, van maatregelen der Belgische regeering tegen afscheidingsbewegingen, van strijd tusschen de Vlamingen zelf tenslotte, die elkander te lijf gaan als stonden zij in vijandige kampen.

De belangstellende buitenstaander, en de Hollander, die, hoe vaag dan soms ook, voelt dat er daar in Vlaanderen iets geschiedt dat ook voor de eigen cultuur van beteekenis is, vindt in een zoo groote verscheidenheid geen weg. Niet alleen kan hij de verschillende groepeerings, partijen en schakelingen niet uit elkander houden, en begrijpt hij niet hoe zo velen, wier belangen toch samen schijnen te loopen, elkander zoo heftig bestrijden, maar het karakter zelf van het streven der Vlamingen blijft velen een raadsel. Dat het gericht is op een herstel der volkstaal is den meesten wel duidelijk, dat het daarbij cultureele bedoelingen heeft, wil men gaarne aannemen, al begrijpt men dikwijls niet goed wat het „Vlaamsch” eigenlijk is, maar het nauwe verband dat tusschen dit cultureel streven en de politieke

actie, waarvan men de heftige explosies van tijd tot tijd verneemt, blijkbaar bestaat, ontsnapt nog velen geheel.

Ik wil trachten in dit verband eenig inzicht te geven. En om, bij het belichten van enkele zijden van het inderdaad gecompliceerd Vlaamsch probleem, een richtsnoer te hebben is het noodig eerst het algemeen karakter van het Vlaamsch streven uiteen te zetten.

Nu hebben de Vlamingen het den buitenstaander niet gemakkelijk gemaakt inzicht in hunne beweging te verkrijgen. Men heeft de meest uiteenlopende omschrijvingen ervan gegeven. Dit ligt aan velerlei factoren. Ten eerste loopen de meeningen tusschen de Vlamingen uiteen, en zooals in alles wat de gemeenschap betreft meent elk dat de wijze waarop hij de zaken ziet de juiste, en — dikwijls — de eenig juiste is. Verder is er een politieke zijde aan de kwestie die hoe langer hoe meer op den voorgrond treedt, en wordt de opvatting die men van het probleem in zijn geheel heeft, dikwijls mede bepaald door de houding die men omtrent de oplossing der politieke kwestie wensche-lijk acht.

Maar de eigenlijke oorzaak van de verwarring ligt dieper. Zij ligt in een eigenaardigheid van den Vlaamschen geest dien wij nog verder zullen ontmoeten, en daar zullen trachten te verklaren. Het gebrek aan synthetisch denken van de meeste Vlamingen. Is het niet opvallend dat Vlaanderen zoo veel kunstenaars en zoo weinig geleerden voortbrengt, zoo weinig groote ondernemers ook? En heeft zijne kunst niet een zeer typisch karakter? En wel dat zij meer uitmunt door de frischheid van schildering, door kleurvolheid en stemming, dan door begrip van problemen? Men begripte wel, ik kritizeer niet, ik stel alleen vast. Zelf Vlaming, weet ik te goed hoeveel wij aan die zinnenvolheid te danken hebben, om er smalend op neer te zien. Maar voor de originaliteit van het denken is zij fnuikend, wanneer men haar niet in verband brengt met het abstracte begrip.

Nu is dit abstracte begrip op zichzelf natuurlijk den

Vlaming niet vreemd. Ik ken, buiten de Duitschers geen volk, waar de „levensbeschouwing” een zoo groote rol in het geestelijk leven speelt. Maar die beschouwing blijft een beetje vreemd aan de werkelijkheid van het leven. Wanneer althans enkele Duitschers vermochten levensbeschouwing en zinnenleven tot een systeem te vereenigen, is dat tot nogtoe aan geen Vlaming gelukt. Het verband tusschen beiden wordt niet gelegd.

En op het verband komt het aan. Waar het ontbreekt kan b.v.b. ook van een „theorie” der Vlaamsche beweging geen sprake zijn. Het is aan dit gebrek aan verband dat de meeste verklaringen van het probleem mank gaan.

Zoo bevat een veel gehoorde opvatting, die ook in Nederland de publieke opinie beïnvloed heeft, niets anders dan een mechanische reactie op de meest in het oog loopende verschijnselen. Deze nl. dat de Vlaamsche beweging een taalbeweging zou zijn. Natuurlijk speelt de taalkwestie er een groote rol in. Om de eenvoudige reden dat, naar meer en meer erkend wordt, de taal voor het zelfstandig bestaan van een volk van zeer groote beteekenis is. Maar wanneer zij alleen op het spel stond, en wanneer het doel bereikt kon heeten wanneer wij een in het Nederlandsch vertaalde buitenlandse beschaving in Vlaanderen verkregen hadden, zou deze strijd niet waard zijn gestreden te worden. Dit wordt sinds de Nu en Straksers door de Vlaamsche leiders van de meest uiteenlopende schakeering erkend. Zonder dat zij echter steeds hierbij consequent blijven.

Misschien, dit tusschen haakjes, kijkt men op wanneer ik van taaleenheid in Vlaanderen spreek. Want zoo gering is de kennis van de toestanden in dit grensgebied der Nederlandsche cultuur, boven den Moerdijk, dat men Vlaanderen dikwijls als een tweetalig land beschouwt. Ook deze meening is trouwens van anti-Vlaamsche zijde, gepropageerd en ik zal er verder nog op terugkomen. Laat ik voor het oogenblik alleen zeggen dat de officieele Belgische statistiek uitwijst dat in Vlaanderen slechts 14 % der bevolking

eenig Fransch kent, waarvan 2,5 % bij voorkeur Fransch spreekt. Terwijl 1,9 % daarbij nog enkel Fransch spreekt, de talrijke Waalsche ambtenaren in Vlaanderen erbij gerekend ¹⁾).

Ik noemde de „Van Nu en Straksers”. Deze voor het Vlaamsche geestesleven in de vorige eeuw zeer belangrijke beweging, wier literaire beteekenis door haar leider Prof. Aug. Vermeylen in een der boekjes dezer serie „Van Gezelle tot Timmermans in een zoo helder licht is gesteld, heeft in Vlaanderen verfrisschend gewerkt. Prof. Vermeylen, heeft ten tijde van het bloeitijdperk van „Nu en Straks” in eene „Kritiek der Vlaamsche Beweging” terecht met de taalpolitiek van dien tijd, den spot gedreven. Maar de Van Nu en Straksers zijn zelf in de tegenovergestelde fout vervallen. Voor hen was het Vlaamsch probleem slechts een consequentie van een aprioristische levensbeschouwing, voor Vermeylen zelf van een soort artistiek anarchisme — dat hij trouwens tien jaar later al lang had afgelegd. De Vlaamsche beweging is volgens hen slechts de getuigenis van de Vlaamsche persoonlijkheid.

Wij voelen ons Vlamingen en zullen dit door ons werk toonen, aldus luidde hun wel wat zelfbewust programma. Dat ondertusschen de Vlaamsche gemeenschap bedreigd werd door politieke en geestelijke factoren, en dat het voor een volk dat in nood verkeert noodzakelijk is afweermiddelen te beramen, werd niet overwogen, omdat het niet in de individualistische levensopvatting paste. Niet ten onrechte heeft men de „Van Nu en Straksers”, naast erkenning van wat zij als kunstenaars individueel presteerden een „quietisme” verweten dat funest had kunnen worden, wanneer niet de eenvoudige volksmensen meer oog voor de harde

¹⁾ Men zal moeten toegeven dat er dan ook geen verontschuldiging is voor de Hollanders die, wanneer zij zich tot hun Vlaamsche clientele richten of, wanneer zij in Vlaanderen reizen, gebruik maken van een taaltje dat zij blijkbaar meenen Fransch te zijn, waardoor zij zich bij de meeste Vlamingen gehaat en bij iedereen belachelijk maken.

realiteit hadden getoond dan zij, en, bij gebrek aan leiders van beteekenis, althans den geest van verzet handhaafden die in de omstandigheden waarin de Vlamingen leven, dringend noodig is.

Het is duidelijk dat elke opvatting omtrent het karakter van hetgeen in Vlaanderen geschiedt, die op een dergelijke manier geconstrueerd wordt, steeds geheel willekeurig moet blijven. Slechts een verklaring die met de verschillende verschijnselen die de eigenaardige geestelijke en politieke positie der Vlamingen bepalen, rekening houdt kan kans hebben zich boven dit bloot-subjectieve standpunt te verheffen. Ook een dergelijke verklaring zal nog steeds subjectieve elementen bevatten, maar zij zullen minder gevaarlijk zijn, omdat zij althans op de ervaring steunt.

Welke feiten heeft een „theorie“ der Vlaamsche beweging nu te verklaren?

1°. Dat de beschaving in Vlaanderen gering is, er zich geen algemeene beschaafde omgangstaal noch traditie heeft gevormd, maar dat de dialecten ook in meer ontwikkelde milieus worden gesproken, en de traditie voor zoover zij bestaat zuiver plaatselijk is.

2°. dat de zeden en gewoonten de gemoedelijkheid en oorspronkelijkheid, maar ook het gebrek aan verfijning hebben, ook in belangrijke centra, die men elders slechts in afgelegener plaatsen vindt. Dat trouwens vele Vlamingen, verre van dit als een minderwaardigheid aan te zien, daarover een zekere ingenomenheid betoonen.

3°. dat er bij de Vlamingen vrij algemeen een zekere fronde bestaat t.o. van het Belgisch gezag, dat men zich in niets wat men op maatschappelijk gebied onderneemt, gesteund voelt door de hulp van den staat, dat er, kort gezegd, weinig contact is tusschen den Belgischen staat en de Vlaamsche maatschappij.

4°. dat de Vlamingen tot ontevredenheid der overgrooten meerderheid geregeerd, onderwezen, gevonnist en gedruild

worden, grootendeels in een taal en een geest die hun geheel vreemd is.

5°. dat de meeste industrieele ondernemingen in het bezit zijn van vreemdelingen, en door vreemdelingen worden beheerd, en de Vlaming in het algemeen alleen kleinere ondernemingen tot een goed werkend geheel weet te maken, en voor zoover hij tot de economisch beter gesitueerden gaat behooren, zich gemakkelijk laat verfranschen, zonder trouwens de hierboven genoemde eigenschappen te verliezen.

6°. dat de Vlaming wel een harde werker is, die niet tegen de vermoeienis opziet, maar in technische kennis en intellectueel begrip ten achter staat.

7°. dat hij niet in staat is, alhoewel België een democratisch regeeringsstelsel heeft, en de Vlamingen de meerderheid in België vormen, hervormingen door te zetten die vrijwel iedereen wenschelijk acht.

Hiermede meen ik de belangrijkste verschijnselen die tot het Vlaamsch probleem behooren te hebben opgesomd.

De vraag is nu, hoe zijn al deze feiten onder een algemeen gezichtspunt samen te vatten? Zijn zij tot eenzelfde oorzaak terug te brengen en welke is die?

Kunnen wij deze oorzaak vinden dan zal een verklaring van het karakter der Vlaamsche beweging ons gemakkelijk vallen. Immers deze heeft haar doel bereikt wanneer in plaats van deze toestanden die, hetzij anachronistisch, hetzij achterlijk, hetzij abnormaal zijn, er een is ingetreden die de algemeene trekken vertoont van het maatschappelijk gebeuren van onzen tijd in de andere West-Europeesche landen. Alles wat verder als doel van het Vlaamsch streven wordt gesteld — want dit gebeurt op de meest uiteenloopende wijze — lijkt me louter subjectief en willekeurig. De Vlaamsche beweging is geen panacée voor alle geestelijke en sociale nooden die in Vlaanderen bestaan. Haar einddoel is: zichzelf overbodig te maken, en dat zal zij gedaan hebben, wanneer zij land en volk heeft gebracht op een punt, van

waaruit een verdere ontwikkeling mogelijk is, die parallel loopt aan die der andere hen omringende volkeren — en er niet zooals tot nu toe, achteraan hinkt —

Ik zal tot deze gemeenschappelijke oorzaak voor zoover zij mag bestaan, trachten door te dringen. door een kritische beschouwing van de verschillende verklaringen die van de beweging zijn gegeven geworden. Wij zullen vaststellen dat velen zondigen door eenzijdigheid, maar zullen in de meesten bouwsteen vinden voor een eigen „theorie”.

Beginnen wij met een gevleugeld woord van Mgr. Mercier, de doorluchtige en geleerde Waalsche aartsbisschop van Mechelen. Tegenover een van zijne priesters die om zijn activistische sympathieën naar Holland werd verbannen, formuleerde hij de opvatting die in vele Waalsche kringen omtrent de Vlamingen nog bestaat in de striemende woorden: „Je suis d'un peuple né pour régner, vous êtes d'un peuple né pour servir”. Ik (Waal) ben van een volk geschapen om te heerschen, gij (Vlaming) zijt van een volk, geboren om te dienen”. Deze verklaring, men zal het moeten toegeven, staat alleen sterk door haar naïeviteit. Wanneer de inferioriteit der Vlamingen werkelijk een ingeboren eigenschap was, zouden zij nooit in staat geweest zijn, zichzelf te regeeren. Dit is niet het geval. Toch is er ook in deze stelling een element dat waarde voor ons kan hebben. Het is toch een opmerkelijk verschijnsel hoe dikwijls en hoe lang de hoogste autoriteit in Vlaanderen door vreemdelingen is uitgeoefend geworden, en hoe betrekkelijk geduldig de Vlamingen vanaf den uitgang der Middeleeuwen deze soevereiniteit van Spanje, van Oostenrijk en van Frankrijk hebben verdragen, zoo lang men hen in hun provinciaal en gemeentelijk leven niet dwarsboomde. Maar wie meent dat de Vlamingen geboren zijn om te dienen, ziet deze laatste restrictie over het hoofd, of telt haar m.i. te licht.

Men kan zeggen dat de verklaring die de bekende Antwerpsche burgemeester, Mr. F. van Cauwelaert, van het Vlaamsch probleem geeft, een verzwakte formuleering is

van die van den Mechelschen aartsbisschop. Een formulering waarin het hoonend karakter der eerste verdwenen is, maar die in wezen niet veel van haar verschilt. Het Vlaamsch volk, zegt de heer van Cauwelaert, is ziek — en het doel der Vlaamsche beweging is de cultureele gezondheid van het Vl. volk ¹⁾. Ook hier, inferioriteit, maar ditmaal als verworven eigenschap voorgesteld. Deze verklaring omzeilt echter de moeilijkheid. Wel is het juist dat men van de Vlamingen, tengevolge van hun toestand, niet mag verwachten wat zij in normale omstandigheden als gezonden zouden presteeren, maar er wordt om een verklaring van dien toestand gevraagd, niet om een vaststelling, zij heeft verder de fout van alle physiologische omschrijvingen van maatschappelijke problemen, dat men er eigenlijk alles uit kan lezen wat men wil.

Hieraan vrijwel tegengesteld is de opvatting dat de eigenaardige toestand van minderwaardigheid waarin de Vlamingen zich bevinden, verklaard moet worden uit het feit dat de Vlamingen politiek worden onderdrukt, en door een opzettelijke politiek van den staat in hunne geestelijke ontwikkeling belemmerd. De Vlaamsche beweging is dan het streven naar herstel en beveiliging van hun leven als volk ²⁾. Nu zijn er inderdaad verschillende factoren, en zij worden in de laatste jaren steeds talrijker, die op onderdrukking schijnen te wijzen. Waar een volk ondanks zijn vrijwel algemeen uitgedrukte wil geen hooger onderwijs in eigen taal kan verkrijgen en in het Middelbaar onderwijs (wat in Holland gymnasium en H.B.S. is) de meeste vakken in een vreemde taal worden aangeleerd. Waar het gerecht, althans nog voor de civiele procedure in hogere instantie, in een taal spreekt, die een zeer groot deel der bevolking niet eens verstaat, en het volk militair wordt

¹⁾ Het laatst in zijne rede te Utrecht op 30 Jan. 1924 voor, Geloof en Trouw. Verslag, in de „Tijd” van 31 Jan.

²⁾ Prof. Dr. R. Speléeers: Is de Vlaamsche beweging een nationale beweging, ja of neen?

gedrild in een taal die het niet verstaet. Waar zijn economische belangen worden vernalatigd. Waar Vlaamsche leiders door duizenden als zoodanig erkend, en wier eerlijkheid en onbaatzuchtigheid door vrijwel alle Vlamingen, en zelfs door een Waalsch-Belgischen minister van justitie werd erkend, gevangen zitten of slechts aan een zware gevangenisstraf ontsnapt, door uitwijking. Waar honderden Vlamingen gebroodroofd werden en blijven, alleen omdat zij aanhangers waren van een bepaalde politieke oplossing van de positie waarin het land zich bevindt. Waar een Waalsch student die een Vlaming levensgevaarlijk verwondt, na enkele dagen uit de preventieve hechtenis wordt ontslagen, en niet van de Universiteit waar hij studeert verwijderd wordt, maar wel verwijderd worden van diezelfde Universiteit zeven studenten, leiders van de Vlaamsche corporaties, die tegen een dergelijk optreden der Waalsche medestudenten willen protesteeren; en een Vlaming die, aangevallen door een Waalsch fascist, dezen doodschiet, zwaar gestraft wordt. Waar tot zelfs de stoet van familie en vrienden, die een groot Vlaming, H. Meert, die in Nederland gehuldigd werd als stichter van het Algemeen Nederlandsch Verbond, naar het graf begeleidden, door de politie wordt uiteengedreven en in den lijkwagen revolvergeschoten worden gelost, om het verder rijden te verhinderen, daar komt een dergelijke verklaring begrijpelijk voor, en zal men moeten toegeven dat hier de staatsmacht althans niet wordt aangewend, zooals dit bij zelfregeerende en vrije volken geschiedt.

Maar deze verklaring ziet over het hoofd dat deze onderdrukking niet geschiedt door een overheerschende mogendheid, die uit kracht der wapens regeert. België is een democratisch geregeerd land, en de laatste stap die het in die richting, na den oorlog, zette, heeft het algemeen enkelvoudig kiesrecht voor mannen gebracht.

Men moet nog niet blind zijn voor de lacunes die een democratisch kiesstelsel, in een parlementair systeem laat, met

betrekking tot den invloed van het volk op de wijze van regeeren, men kan zeer wel inzien dat in België evenals in de meeste andere landen veel door de regeering wordt verricht en door het parlement bekrachtigd, wat door de kiezers niet gewild wordt, men kan ook toegeven dat de economische machtsposities, die in de politieke democratie, ongebreideld blijven voortbestaan, een invloed kunnen uitoefenen op den staat, de samenstelling van het parlement en de wijze van regeeren, die vooral in sterk ontwikkeld industrieele landen als België onzichtbaar maar verreichend is, en toch toegeven dat het tegenargument van het stembiljet zwaar weegt tegen de onderdrukkingstheorie. Wel is de politieke machtstoestand der Vlamingen veel minder gunstig dan in het buitenland wordt gemeend, omdat zij wel een meerderheid vormen tegenover de Walen maar deze meerderheid betrekkelijk gering is, zoodat er b.v.b. in de kamer van Volksvertegenwoordigers 88 Vlamingen staan tegenover 72 Walen, en 26 afgevaardigden van het Arrondissement Brussel, en dit door allerlei factoren sterk verfranscht¹⁾ gedeelte der belgische bevolking dus den doorslag geeft.

Maar er komt bij, dat de Vlamingen niet in volle mate gebruik hebben gemaakt van de ontwikkelingsmogelijkheden die de provinciale en gemeentelijke autonomie, van ouds een Nederlandsch patrimonium, voor de bevordering van het Vlaamsch cultuurleven bevatten. Wel is er in de provincie Antwerpen na den oorlog voornamelijk onder Vlaamsch nationalistischen invloed en in sommige Vlaamsche gemeenten, vooral te Antwerpen, onder invloed van het burgemeesterschap van den Heer Mr. F. van Cauwelaert en den schepen (wethouder) voor Onderwijs den heer Dr. C. Huysmans (den bekenden Vlaamschen socialist) veel verbeterd, maar deze voorbeelden blijven vooralsnog voorbeelden.

Het blijft opmerkelijk, hoe dit wapen der autonomie

¹⁾ Verfranscht heet dit gedeelte der bevolking dat uit een Vlaamsch milieu voortkomende nochtans zijn dagelijksch leven op Franschen voet heeft ingericht en het Fransch als omgangstaal gebruikt.

dat in het Zuiden nog beter bewaard werd dan in het Noorden, en dat onze voorvaders zoo handig wisten te hanteeren, de Vlamingen zoo zeer is ontglipt.

En eindelijk, heeft het persoonlijk initiatief der Vlamingen langen tijd zelf tekort geschoten om instellingen die het Vlaamsch leven konden bevorderen op te richten en vooral, tot bloei te brengen en in stand te houden. Lange jaren heeft de tegenstelling katholiek en niet-katholiek (vrijwel uitsluitend religieus onverschilligen) elke vruchtbare samenwerking op dit gebied verhinderd, en voelde men zich in den kleineren kring onmachtig. Instellingen als het Willemsfonds, waarvan zich later het katholiek Davidsfonds afscheidde, genoten te weinig blijvende belangstelling en stonden te veel op zich zelf.

Ook hier is, tijdens en na den oorlog een verandering ten goede merkbaar, zonder dat men echter reeds van uitbuiting van alle mogelijkheden kan spreken. Reeds vóór den oorlog zorgden de verschillende Vlaamsche afdeelingen van het Algemeen Nederlandsch Verbond eenigszins voor geestelijk contact tusschen alle Vlamingen, tijdens den oorlog uitte zich het organisatievermogen der Vlamingen in België in het grootsch opgezette en goed doorgevoerde werk van Volksopbeuring, en aan het front in de actie van het Katholiek Vlaamsch studentensecretariaat dat weldra in zeer radicale richting evolueerde, en voor het geestelijk en religieus leven der Vlaamsche soldaten zeer veel beteekenis had.

Na den oorlog heeft het particulier initiatief der Vlamingen een nog breeder terrein betreden, ondanks het gevangennemen en uitwijken van vele Vlaamsche leiders, wier krachten men daardoor noode moest missen. Een paar Vlaamsche banken en verzekeringsmaatschappijen ontstonden, een algemeene Toeristenbond voor Vlaanderen (tegen de franschgezinde Touring Club de Belgique in), verschillende Vlaamsche lokalen werden in stand gehouden, embryo's van volksuniversiteiten verrezen, een Vlaamsche katholieke Universiteit voor Vrouwen (die eigenlijk niet

veel anders dan een goed georganiseerde Volksuniversiteit is) de Vlaamsche wetenschappelijke congressen kennen grooteren bloei dan vroeger, een paar goede Vlaamsche tooneelgezelschappen wisten een bloeiend leven te bereiken en nog onlangs legden de Katholieke Vlamingen den grondslag van een instituut voor Vlaamsche leergangen te Leuven. Om enkel het belangrijkste te noemen.

Geven deze instellingen een, de verhoudingen in aanmerking houdend, verblijdend beeld van opleving van eigen organisatievermogen der Vlamingen, vooral als men bedenkt dat zij elke steun van buitenaf moeten missen, en door de Belgische politieke en geestelijke autoriteiten eerder worden tegengewerkt, zoodat b.v.b. de geheel klaargemaakte oprichting van een Katholiek Vlaamsch college (het best met een Lyceum te vergelijken) door de Abdij van Affligem niet in vervulling kon gaan, omdat de aartsbisschoppelijke toestemming hardnekkig geweigerd werd, de bescheiden afmetingen dier inrichtingen (waarbij alleen de toeristenbond een uitzondering maakt) bewijzen toch mede dat er aan de Vlamingen zelf ook nog wat hapert, zoodat een verklaring van de Vlaamsche inferioriteit alleen uit de onderdrukking door den staat niet voldoende kan worden geacht. Wel kan men zeggen dat de Vlamingen den staat waarin zij de meerderheid vormen niet beheerschen, en dat de staatsmacht integendeel tegen hen wordt gebruikt, maar de Vlaamsche onmacht in dezen blijft onverklaard.

Ik kan, na het gezegde kort zijn over de opvattingen die de Vlaamsche toestanden willen verklaren hetzij door gebreken in de organisatie der democratie in België, deze bestaan overal, zonder dezelfde funeste gevolgen te hebben, of als een speciale uiting van de algemeene kapitalistische onderdrukking zooals door de socialisten wordt gezegd. Ook zij die aan die kapitalistische onderdrukking geloven, staan toch voor het probleem dat hier de kapitalistische maatschappij niet vermocht, zooals elders, een eigen cultuur op te bouwen.

De tekortkoming, van alle besproken verklaringen van de toestanden in Vlaanderen is d.m. gelegen in het gebrek aan historisch perspectief dat deze verklaringen vertoonen. Alleen . . . bij Mgr. Mercier vonden wij een lichte aanduiding in deze richting.

En nochtans, wanneer wij de Vlaamsche beweging tegen den achtergrond der Vlaamsche historie plaatsen dan krijgt zij een reliëf dat ons in staat stelt heel wat meer te verklaren dan anders het geval is.

De Vlamingen, ik wees er reeds op, hebben steeds de Soevereiniteit van vreemde vorsten vrij geduldig verdragen. Georganiseerde en overlegde pogingen om zelfstandig hun staatsvorm te kiezen zijn in onze geschiedenis zeldzaam. En nochtans, welk een kleur brengen in de geschiedenis der Zuidelijke Nederlanden de opstanden, oproeren en rebellies! En, wat merkwaardiger is, zij hebben allen een gemeenschappelijk karakter. Steeds zijn zij het verzet van een bevolking die men hare plaatselijke zelfstandigheid min of meer wil ontnemen, om haar tot een grootere eenheid te centralizeeren. Alle regeerders over Vlaanderen zijn op de provinciale en gemeentelijke zelfstandigheidszin der bevolking gestrand, bij hun hervormingspogingen.

En ik kan in de algemeene malaise in Vlaanderen, zooals die in de groote massa tot uiting komt, in de fronde tegen de overheid, en in het gebrek aan contact tusschen Belgischen staat en Vlaamsche maatschappij, niet anders zien, dan als een voortzetting van dit Vlaamsch verzet tegen centralisatie. De ontevredenheid is gegroeid, ook in den Belgischen staat in rechtstreeksche verhouding tot de centralisatie, en het kan niet geloofwaardig worden, dat het flamingantisme ook nu nog in breede kringen een particularistischen karaktertrek vertoont.

Deze politieke houding van den Vlaming moet natuurlijk in nauw verband staan met zijnen cultureelen toestand. Elk volk immers verlangt een politieke organisatie die nauw past rond zijn cultureele behoeften, zooals die zich in zeden

en gewoonten uit. En inderdaad is het Vlaamsch leven in een, voor den modernen tijd, vrijwel onbegrijpelijke wijze particularistisch. Dat geeft het voor den buitenstaander zooveel bekoring, het streelt het folkloristisch gehemelte van iemand die aan de geringere gedifferentieerdheid van een nationale cultuur gewoon is.

Spreekt in Vlaanderen den man van de straat, gij zult in hem een uitsluitende liefde tot de eigen stad en het eigen gewest ontdekken, zooals men die alleen bij de middel-euwsche poorters of de Noord-Nederlandsche provincieën ten tijde der Republiek terugvindt. Is het niet opvallend dat in Vlaanderen slechts in de laatste jaren het Algemeen beschaafd Nederlandsch als omgangstaal begint door te dringen, en tot dan toe ieder dialect sprak. Een particularistische beweging als de West-Vlaamsche, gedragen door de grootste kunstenaars van Vlaanderen Gezelle en Streuvels, heeft een tijd een beteekenis kunnen krijgen die haar verre buiten haar literaire grenzen voerde, zoodat de grijze Hugo Verriest zijn gezag tegen de door een jongere generatie bevorderde verspreiding van het Algemeen Nederlandsch meende te moeten stellen. Wel is de groote oude man niet gevolgd geworden, maar zijn optreden blijft karakteristiek. Ook aan de Leuvensche Universiteit, dit brandpunt van Vlaamsch leven, heeft de organisatie langen tijd provinciale vormen gehouden en hebben pas de laatste na-oorlogsche studenten-generaties een eenheid op nationalen grondslag betracht. En zijn hoogste politieke vorm heeft dit provincialisme gevonden in het voorstel tot oplossing van het Vlaamsch probleem van den heer van Cauwelaert die in een grootere autonomie der Vlaamsche provincies en gemeenten meent een afdoende verweermiddel te vinden tegen de Belgische centralisatie, en die aldus het provincialisme wil bestendigen in plaats van het op te heffen.

Het ligt voor de hand te vragen hoe het komt dat de Vlamingen in den toestand van provinciale afgezonderdheid, die in West Europa geheel abnormaal is, zoo lang

zijn blijven verkeerren. Waarom hebben de Vlamingen zich steeds tegen elke centralisatie verzet, die al de hen omringende volkeren hebben doorgemaakt en waar zij wel zijn bij 'gevaren? Wanneer men niet de onwaarschijnlijke verklaring wil aanvaarden, dat dit een eigenaardige trek van geestelijke tuchteloosheid bij den Zuid-Nederlander zou zijn, moet dit komen doordat de positie in Vlaanderen anders is dan elders. Dat is dan ook het geval. Terwijl elders de centralisatie uit de volksgemeenschappen zelf ontstond en opbloede, is zij in de Zuidelijke Nederlanden steeds van buiten af opgelegd, en wilde men haar meestal rond een vreemde kern voltrekken. Niet tegen de centralisatie, maar tegen het vreemde centralizeerende element heeft de Vlaming zich verzet. De kans om tot een eigen nationale opbouw te komen is hem op het meest gunstige oogenblik, toen het Noorden daartoe, door de bevrijding van Spanje de gelegenheid kreeg, tengevolge van het succes der Spaansche troepen, ontschoten. En dit feit, bekrachtigd door het verdrag van Munster van 1648 waarbij het Noorden het Zuiden in den steek liet, wreekt zich nog steeds aan den Vlaming.

Niet alleen heeft dit langen tijd verhinderd dat er in Vlaanderen een nationaal bewustzijn ontstond, maar ook is de Vlaming nooit uit zijn bekrompen provinciale atmosfeer gehaald. Alle belangrijke politieke kwesties werden buiten hem om, door den vreemden landsheer behandeld en dit kon niet anders omdat het volk zelf, ook in den stand, die toen tot regeeren geroepen was, te zeer in zijn „esprit de clocher" verstrikt was om het algemeen belang te begrijpen. Toen in 1830 de volkssoevereiniteit in België werd geproclameerd leefde de Vlaming nog in de geestelijken sfeer van de standenmaatschappij. De burgerij die nu den doorslaggevenden invloed verkreeg, was voor die taak niet voorbereid. De leidende functies in den jongen staat België werden zelfs gedeeltelijk door vreemdelingen, vroegere Fransche ambtenaren, vervuld. Van eenig nationaal besef

was ook in het Parlement geen kwestie. Wie leiding had moeten geven, liet zich door de Waalsche scheppers der Belgische rebellie, die zich een preciese voorstelling van de taak die hun wachtte, hadden gevormd — dikwijls tegen het eigen belang in — op sleeptouw nemen. De fransche cultureele invloed die altijd vat op hen had gehad, wat door de Napoleontische periode nog was versterkt, werd nu doorslaggevend. Zoo ontstond een verfranschte, liberaliseerende, bourgeoisie, van het volk vervreemd, het om zijn bekrompenheid verachtende, en niet beseffende dat die achterlijkheid voor een groot deel te wijten was aan haar tekort aan leiding. En het is die kleine groep, die, zooals wij later nog zullen zien, door steeds meerdere invloeden ook van economischen aard, aan de bewuste politiek van Wallonië gebonden werd, die als voorhoede der verfransching in Vlaanderen fungeert en, in vereeniging met Wallonië, een politiek stelsel doorvoert, dat door de overgrootste meerderheid der Vlamingen niet gewenscht wordt. Deze grootte meerderheid had trouwens zelf geen klare voorstelling van wat zij noodig had, omdat zij in haar provincialisme voortvegeteerde. Haar verzet was hetzelfde als wat het altijd geweest was. Een reactie die zich alleen negatief uitte tegen doorvoering der centralisatie. Een centralisatie die doelbewust op Fransche leest geschoeid was, met de bedoeling een eenheidsstaat te verwezenlijken. Had niet reeds Rogier, de meest markante figuur uit de Belgische rebellie gezegd, dat, tot verwezenlijking van den eenheidsstaat een systematische verfranschende politiek moest worden doorgevoerd om het Vlaamsch element langzamerhand te doen verdwijnen ¹⁾. Zooals vroeger toonden de Vlamingen ook nu hun taaheid in het verzet. De verfranschingspolitiek is, in haar

¹⁾ Zie Bibliografie van den Vlaamschen Taalstrijd door Broeckaert en Coopman uitgave van de Koninklijke Vlaamsche Academie IV, p. 200. In een brief aan Lord Palmerston zegt hij: *Les efforts de notre gouvernement doivent tendre à la destruction de la langue flamande, pour préparer la fusion de la Belgique avec notre grande patrie la France.*

geheel genomen, mislukt. Alleen te Brussel, het meest belegerde punt, heeft zij gedeeltelijk succes gehad.

Ook economisch is het niet anders. Door den vrede van Munster van 1648 werden vrijwel alle breedere economische mogelijkheden door de politiek der Noordelijke Provinciën afgesneden. Ook hier had de Vlaming geen gelegenheid om de ontwikkeling van den tijd mede te maken. De opbloei onder het Oostenrijksch regiem opende geen groote horizonten. De mogelijkheden die de Napoleontische periode, en later het Hollandsch regime openden, vervielen weer direct bij de verandering der politieke constellatie en hadden te kort geduurd om een leerschool te zijn. In België kwam weldra de groote verlegging van het economisch zwaartepunt. Dit had tot hiertoe, in de Zuidelijke Nederlanden, altijd in Vlaanderen gelegen, ijzer en steenkool verplaatsten het nu naar Wallonië. En deze positie heeft de Waalsche industrie tot het laatste uitgebuit. Langzamerhand heeft zij, gesteund door een mercantilistisch georiënteerde regeering, Vlaanderen gekoloniseerd. Ook hier was er weer geen leiding om zelf de uitbating der natuurlijke rijkdommen ter hand te nemen. En de enkeling die er toe kwam assimileerde zich met de leidende verfranschte kringen. Daardoor is de leiding van het grootbedrijf in Vlaanderen in niet-Vlaamsche handen.

Het Vlaamsch probleem is dus, ook hierover bestaat geen meeningsverschil in wezen een cultureel probleem. De Vlaming moet uit de provinciale atmosfeer waarin hij ook nu nog voor een goed deel leeft, worden opgeheven. En in dien zin is ongetwijfeld de Vlaamsche beweging een nationale beweging, zij wil toch het Vlaamsche volk vormen tot een natie in cultureelen zin. Dit is haar pedagogische zijde. Niet bij alle flaminganten is dit streven doelbewust velen zijn zelf nog in de provinciale gedachtenkring verstrikt, maar alle cultuurwerk dat in Vlaanderen geschiedt spreekt, of stamelt, in dien zin.

Maar bij deze taak stoot zij op den weerstand van den

Belgischen staat. Want deze heeft zijne centraliseerende politiek niet opgegeven. En om verschillende redenen kan centralisatie in België alleen verfransching beteekenen. Daardoor ontstaat een Vlaamsche politiek. De inhoud van deze Vlaamsche politiek kan zeer verschillend zijn. Zij kan er zich toe beperken de centraliseerende tendens van den Belgischen staat te verzwakken, de verfransching in Vlaanderen te bestrijden. Dit zal in de eerste plaats geschieden door wat ik de Vlaamsche provincialisten zou willen noemen. Dan is de inhoud van een dergelijke politiek reactionnair, in zoover als zij een toestand wil handhaven die bij de tegenwoordige verhoudingen onhoudbaar is, en heeft zij dan ook m.i. geene toekomst. Zoo is de Vlaamsche politiek maar al te dikwijls door buitenstaanders beoordeeld. Dit standpunt hebben, wie bij de Vlamingen leiding geven, echter vrijwel overwonnen.

Maar ook zij, die wel degelijk de noodzakelijkheid inzien van de groei van het Vlaamsche volk tot een natie kunnen zich tot een dergelijke afweerpolitiek genoopt voelen. Wanneer men meent dat de invloed van den staat op de cultuur niet zoo groot is en dat de Vlaming wanneer er maar geene krachten van buitenaf zijn groei tegenhouden zich ook wel zonder politieke organisatie zal „nationalizeeren, wanneer men terzelfdertijd meent dat het voortbestaan van een Belgischen eenheidsstaat om de een of andere reden van belang is, zal men in een dergelijke politiek de verzoening van zijn cultureel Vlaamsch streven en zijne gehechtheid aan de bestaande politieke orde vinden. Deze politiek zullen wij in Vlaanderen dan ook door belangrijke groepeerings, de z.g.n. Vlaamsche Belgicisten, verdedigd vinden. Hunne numerieke positie wordt hierbij door een provincialistischen aanhang versterkt.

Anderzijds kan de inhoud der Vlaamsche politiek bestaan in een bestrijding van den eenheidsstaat zelf, omdat men deze als onverzoenbaar ziet met de ontwikkeling der Vlaamsche natie. Daar zullen zij toe overgaan die meenen dat de

belemmeringen die de staat deze ontwikkeling in den weg legt zoo innig met zijne constructie zelf samenhangen, dat alleen een verandering hiervan uitkomst biedt. De aanhangers van deze politiek, de zgn. Vlaamsche nationalisten, zullen wijzen op de menigvuldige manieren waarop het Vlaamsch belang aan dit van Wallonië wordt opgeofferd, en de onmogelijkheid dit door fragmentarische maatregelen te keeren, die men telkens tegen een, door den steun van enkele afvallige Vlamingen en het grootelijks verfranschte Brussel tot een meerderheid geworden, Waalsche groep te verdedigen krijgt. Zij zullen een grootere beteekenis toekennen aan den invloed van den staat op de cultuur en meenen dat de Vlaamsche nationaliseering den steun van een eigen staatkundige organisatie behoeft. De algemeene Europeesche geestesrichting die de zelfregeering der kleine naties tracht te verzoenen, met het bestaan van grootere staten, door het federalisme, doet velen tot deze opvatting overhellen. Zij zijn voorstanders van een federalistisch België. Anderen meenen dat een dergelijke constructie onhoudbaar is en denken alleen door de oprichting van een zelfstandigen staat Vlaanderen de verdere nationaliseering van het Vlaamsch volk te kunnen verzekeren.

Het is duidelijk dat, naarmate het besef der nationale eenheid levendiger wordt in Vlaanderen en naarmate de centralisatiepolitiek van België verder doordringt en daarbij Vlaamsche belangen schaadt, deze nationale vorm der Vlaamsche politiek aan kracht en aanhangers moet winnen. Dit zien wij dan ook gebeuren.

Hiermede meen ik den inhoud van het Vlaamsch probleem voldoende te hebben omschreven, om te kunnen overgaan tot een nadere beschouwing van de oplossing die de Vlamingen eraan willen geven.

II.

HET DOEL DER VLAAMSCHE BEWEGING.

Wij zagen dat de Vlaamsche beweging tot doel heeft het Vlaamsch volk tot eene natie te vormen. Zij is zich ervan bewust dat slechts wanneer dit gelukt de Vlaming voor de Europeesche beschaving de beteekenis zal verkrijgen die hij daarvoor hebben kan.

Het is toch duidelijk dat de kleine provinciale cultuurgemeenschappen, zooals zij nog vrijwel overal op het platte land in de plaatselijke gebruiken en tradities zich uiten, en die in Vlaanderen nog al te zeer overheerschen, geen grondslag kunnen vormen voor een beschaving die aan de eischen van het geestelijk verkeer van onzen tijd voldoet. Weliswaar kunnen zij beteekenisvolle elementen bevatten, waarvan men de geestelijke waarde dan ook in de laatste decennien is gaan inzien, en die men, niet altijd met succes, tegen de vervlakking van het moderne verkeer heeft willen verdedigen. Maar hun basis is te eng, en de kring van maatschappelijke verschijnselen die zij omvatten is te beperkt, vergeleken met de veelvuldigheid der vormen van het moderne leven, dat zij, op zichzelf aangewezen, vatbaar zouden zijn voor een ontwikkeling die hunne deelgenooten deelname aan de algemeene geestelijke stroomingen waarborgt. Wie zich binnen hunne grenzen opsluit, veroordeelt zich tot een beperking, die diepte niet uitsluit, maar veelzijdigheid onmogelijk maakt.

Dit heeft men in Vlaanderen ondervonden. Want veel meer nog dan het buitenland, is de Vlaming zelf zich van de eigen tekortkomingen bewust. Wij weten dat wij met onze kunstenaars, en in het bijzonder met onze schilders en literatoren, met een gerust geweten voor de Europeesche rechtbank kunnen verschijnen. Wat weer begrijpelijk is omdat deze prestaties afhankelijk zijn van factoren die, voor zoover zij niet louter individueel zijn, voortspruiten

uit verhoudingen die in alle cultuurgemeenschappen voorkomen, en zich alleen naar den vorm wijzigen. Integendeel het eigene, het specifieke geeft aan deze prestaties een bijzondere bekoring, waar in Vlaanderen misschien wel eens misbruik is van gemaakt. Maar wij weten ook dat wij een angstwekkend tekort vertoonen aan geleerden, technici, groote bedrijfsleiders en staatsmannen. Er is in Vlaanderen in de plaats van de zelfoverschatting die ruim een halve eeuw geleden opgeld deed, een zeer kritische houding ten opzichte van de eigen gebreken ontstaan. En dat is maar gelukkig ook, want zonder dit inzicht in de noodzakelijkheid van een verandering, zou zelfs de gunstigste positie zonder resultaten blijven. Vooral sinds MacLeod, een professor aan de Gentsche Universiteit, die op de jongere intellectueelen in Vlaanderen een grooten invloed heeft uitgeoefend, het ordewoord heeft gegeven: „Gij maakt uw land groot in de studeerkamer”, is het besef gegroeid dat elke verandering bij de eigen persoonlijkheid een aanvang moet nemen. De resultaten van deze zelfkritiek zijn niet van dien aard dat zij de aandacht van de buitenwacht getrokken hebben, dat was ook niet te verwachten, maar de kloof die de ontwikkeling in Vlaanderen van die in de andere landen scheidt, is toch kleiner geworden, de eischen die men zichzelf stelt, iets hooger.

Nu ligt het voor de hand te meenen, dat niets toch den Vlaming belet zich, mits hij over een middelmatige hoeveelheid intellect beschikt, door arbeid en toewijding een plaats in het geestelijk verkeer van West Europa te verzekeren. De, weliswaar verfranschte, middelen die de gemeenschap daartoe in België biedt, zijn wel niet schitterend, maar staan toch niet zoo ver achter bij wat men in het buitenland bezit.

Daar is dan ook menigmaal, voornamelijk door buitenstaanders, op gewezen. Maar wie dit zegt rekent niet met de feiten. Zijn wij dan niet allen min of meer, en, geloof ik, wat de gemiddelde mensch betreft, eerder meer dan min,

kinderen van onze omgeving? Oefenen de gevoelens, de gedachtenkring, de tradities van ons sociaal milieu geen invloed op ons uit die wij zeer moeielijk verbreken kunnen? Zeker, mits men over de noodige ruwheid beschikt, kan men zich aan die maatschappelijke atmosfeer onttrekken, maar in het andere milieu waar men dan noodzakelijk in verzeilt — want het *ζωον πολιτικον*, mensch is nu eenmaal niet denkbaar buiten de maatschappij — zal men zich slechts in zeer enkele gevallen geheel thuis voelen. Men is en blijft een ontwortelde. En van dezen is weinig te verwachten. Een typisch voorbeeld van zulke ontwortelden geeft ons dat deel der Vlaamsche burgerij te zien dat verfranscht is. Waar zijn hare prestaties? Waar zelfs haar beschaafd maatschappelijk verkeer? Zij denkt deel te hebben aan de Fransche beschaving, maar de Franschen zelf hebben haar menigmaal in harde woorden de waarheid hierover verteld. Daarom is de kinderlijke ijver waarmede zij de „Fransche cultuur in Vlaanderen” wil verdedigen b.v.b. door de vervlaamsching der Gentsche Universiteit te bestrijden, alleen lachwekkend. De Fransche cultuur kan er aan invloed alleen door winnen wanneer zij dergelijke compromitterende verdedigers ontbeert. Zij zal in Vlaanderen, met of zonder hen, blijven wat zij er altijd geweest is: een vreemde cultuur die er veel vat heeft op de menschen, en die voor het leven van den ontwikkelden Vlaming die de gelegenheid krijgt zijn blik op zijn nabuurlanden te vestigen, van groote beteekenis is.

Er is ook nog een andere zijde aan de kwestie. Zooals bij elk volk, dat in een moeielijke positie verkeerd, bestaat bij de meer ontwikkelde Vlamingen, sterker dan dit misschien b.v.b. in Noord-Nederland het geval is waar het immers niet in deze mate van noode was — een gevoel van gebondenheid aan hun volk. Het besef dat het een sociale plicht is, deze in nood verkeerende gemeenschap niet den rug toe te draaien. Deze „flaminganteneer” belet dat men alleen aan de eigen geestelijke belangen aandacht schenkt

en de volksgemeenschap waaruit men voortkomt aan haar lot overlaat. Dit gevoel van gebondenheid, is moeilijk geheel duidelijk te maken aan wie niet tot een soortgelijke gemeenschap behoort, en dubbel moeilijk voor individualisten als wij, Nederlanders van Noord en Zuid, nu eenmaal van nature zijn. Het is dit gevoel dat hen, die tot een volk behooren dat in een gelijke positie verkeert, zoo toegankelijk maakt voor sympathie, en wat hem, die deze toestanden niet kent dikwijls sentimentaliteit lijkt, omdat hij er de behoudende kracht niet van inziet. Het is voor de onderdrukte wat het gevoel voor traditie voor de vrije natie is.

Het zijn deze beide overwegingen: het bewustzijn van eigen afhankelijkheid van het sociaal milieu, en de sociale plicht tegenover de gemeenschap, die met zich brengen, dat wie in Vlaanderen aan zichzelf het tekort ondervindt, dit ook bij zijn volksgenooten wil aanvullen. Daardoor stelt de nationalisatie der Vlaamsche cultuur zich als een maatschappelijk probleem.

Men zou zich nog kunnen afvragen of het niet beter zou zijn voor de Vlamingen in hun geheel, wanneer zij zich zoo gauw en zoo volledig mogelijk lieten verfranschen. Zou men het volk geen grooteren dienst bewijzen door een ontwikkeling in dezen zin te bevorderen, dan door haar, door een tegengesteld streven te dwarsboomen. Heeft een afzonderlijke cultuur van een volk, zoo klein in aantal en op een zoo bedreigde plaats, het kruispunt der groote Europeesche cultuurkringen wonende, nog wel een redelijke kans?

Deze gedachte is in zoover sympathiek als zij tenminste een programma bevat. Beter is inderdaad de verfransching dan het voortvegeteeren in verouderde vormen. Maar haar programma is in strijd met de werkelijkheid.

Ik zal geen gebruik maken van de dooddooener dat het voortbestaan der nationaliteit een natuurlijk recht is. Het gaat met dit natuurlijk recht vrijwel als met alle anderen die men heeft trachten te formuleeren. Zij beheerschen het

subjectief bewustzijn, maar wanneer men hen tracht te bewijzen zijn er niet anders dan algemeenheden of opportuniteitsoverwegingen voor te vinden. Dit is ook zeer begrijpelijk, het recht, in den zin waarin de mensch het beseft, is een sociaal verschijnsel en heeft met de natuur niet veel te maken. Hoogstens zou men kunnen zeggen dat sommige rechten zoo nauw samen hangen met het karakter van den mensch dat zij in elke samenleving noodzakelijkerwijze zullen moeten worden erkend. Maar wanneer de geschiedenis dan uitmaakt dat zij verdwijnen, dan is hen daar mede elken grondslag ontnomen, vermits zij, door dit verdwijnen zelf, bewezen niet noodzakelijk te zijn.

Maar het is een feit dat de nationaliteiten, zooals zij uit de groote ras-gemeenschappen zich tengevolge van v.n. geografische en historische omstandigheden hebben ontwikkeld een taatheid en onverwoestbaarheid toonen, die een opslorping door een andere natie een zeer onwaarschijnlijk gebeuren doet achten. Onder den indruk van de geweldige ontwikkeling van het internationaal verkeer, is in de tweede helft der 19e eeuw een vlak internationalisme gangbaar geweest, dat de spoedige verdwijning der kleine nationaliteiten heeft voorspeld. Het socialisme, waarvan verschillende toenmalige leiders deze gedachte hebben gepropageerd, is echter zelf reeds van deze dwaling teruggekeerd¹⁾, en nog nooit hebben de kleine naties een zoo groote bewegingsvrijheid gekend als op het oogenblik. Misschien kan men zelfs zeggen — immers erkenning van een beginsel hoeft nog niet overschatting ervan te beteekenen — dat deze bewegingsvrijheid in sommige gevallen tot een te uitsluitend beginsel van staatsvorming is verheven geworden. Dit is trouwens slechts een reactie op een feit, dat op zichzelf al voor ons interessant is. Al de nationaliteiten waarop assimilatiepogingen zijn toegepast geworden, met alle middelen die politieke en

¹⁾ W. Sombart, Sozialismus und soziale Bewegung p. 276 en vlg.

economische overmacht aan de hand deden, zijn in stand gebleven. Men heeft wel hun opbloei, niet hun voortbestaan kunnen verhinderen, zelfs in Fransch-Vlaanderen waar sinds eeuwen de meest brutale onderdrukking is toegepast geworden, zijn de Vlamingen niet geassimileerd geworden. En de Vlamingen in België, zij mogen dan nog niet tot een natie volgroeid zijn, hebben daarbij nog een eigen geschiedenis, traditie en cultuur die de assimilatie nog veel moeilijker moet maken. De pogingen van Rogier en zijne volgelingen zijn dan ook mislukt. Ook hier heeft men, negatief den opbloei kunnen beletten, maar men heeft er niets positiefs voor in de plaats weten op te bouwen.

Men zou in dit verband de vraag kunnen opwerpen of een voortbestaan der nationale culturen al dan niet wenschelijk is.

Nu acht ik een debat hierover eenigszins van academischen aard. Immers niet ons oordeel zal den werkelijken toestand veranderen. En zoo lang het feit zelf blijft bestaan zal men er rekening moeten mede houden. Maar op een en ander moge toch terloops worden gewezen.

Er zijn katalogiseerende menschen, die meenen dat de cultuur bestaat in een encyclopedie, die men kan uitlezen van het begin tot het einde. De waarde der persoonlijkheid beoordeelen zij, naar een geestige voorstelling van Diderot, naar de bladzijde tot dewelke men bij deze lectuur gekomen is. Dezen hindert het, dat de eenvoudige lijn der voorstelling die zij zich van het probleem maken, doorbroken wordt door een andere belichting ervan. Maar is deze voorstelling van de cultuur de meest juiste? Ik durf het betwijfelen. De problemen zijn niet zoo eenvoudig als men het in de schoolboeken wel voorstelt. Van vele zijden moeten zij belicht worden, zóó dat de eene beschouwingswijze de andere ondersteunt en verscherpt.

En hierin bestaat d.m. de groote beteekenis der verschillende nationaliteiten, dat zij leiden tot een verdeeling van den arbeid ook in geestelijken zin.

Er is een nationalisme, dat in eenzijdigheid meent kracht te vinden, en dat denkt de nationale gedachte en het nationale leven te verstevigen door protectie op economisch gebied. Het meent dat het eigen volk als een gesloten geheel, moet in staat gesteld worden in alle behoeften te voorzien.

Hiertegenover betoogde nog onlangs een hooggeleerde Nederlander m.i. terecht ¹⁾.

„Een gezond nationalisme laat zich met den vrijhandel volkomen vereenigen. Ware dit niet het geval, dan zou laatstgenoemde zich zeker nog altijd theoretisch laten rechtvaardigen, maar hij zou dan praktisch niet zijn te verwezenlijken, en naar mijne meening zou dan zelfs de vraag mogen worden gesteld, of zijn handhaving of verwezenlijking met het offer der nationale gedachte niet te duur zou zijn gekocht”.

Ik zou zelfs een stap verder willen gaan, en zeggen dat diegenen die meenen door protectionisme het nationale karakter te versterken, de nationale zaak een zeer slechten dienst bewijzen. Wat immers geeft meer de eigenaardige kleur aan het nationale karakter, dan de arbeid die het volk verricht? Zouden de Hollanders hetzelfde volk zijn wanneer zij niet waren een volk van zeevaarders, handelslieden, landbouwers en visschers? De economische verdeling van den arbeid, die met zich brengt dat de volkeren zich toelagen op deze bedrijven waartoe zij door de geografische omstandigheden, en hun aard en temperament het meest geschikt zijn, bevordert naar het mij dunkt ten sterkste de betooning van nationale eigenschappen.

En evenzeer geldt dit op geestelijk gebied. Niet in een stuur-sche afzondering van de verdere menschelijke gemeenschap, maar in een ontwikkeling van die zijde en aspecten der Europeesche cultuur waar men het meest toe geschikt is, ligt de taak van de verschillende naties. En in dien zin zou, dunkt me, een verdwijnen van de nationale eigen-

¹⁾ Prof. Dr. C. A. Verrijn Stuart: Adam Smith en de vrijhandel. De Economist 1923, no. 6.

schappen geen vooruitgang maar een onherstelbare verarming van de Europeesche cultuur beteekenen.

Ook de bijzondere ligging van Vlaanderen, op een van de, onder dit oogpunt, gevaarlijkste punten van de wereld, doet hieraan niets af. Zelfs door de theoretici van het Belgicisme, onder leiding van den schrijver der geschiedenis van België, Professor Pirenne, wordt vooropgesteld dat de volkeren op dergelijke kruispunten wonende, een bijzonder belangrijke roeping hebben te vervullen. Zij vormen het bemiddelend element tusschen de verschillende culturen. Zij zijn als het ware de contactpunten der geestelijke stroomingen in de verschillende landen. Prof. Pirenne verwacht dit van België. Maar in hoeverre zouden de geheel verfranschte Walen dit kunnen zijn? ¹⁾ Er is veel meer begrip voor wat Duitschland en Engeland voortbrengen in Frankrijk zelf, dan in Wallonië. Wanneer die rol vervuld moet worden, kunnen slechts de Vlamingen dit doen. Maar dan toch alleen doordat zij de geestelijke producten der verschillende volkeren zelfstandig verwerken, en door hun bemiddelend karakter voor de anderen begrijpelijk maken. Slechts bij behoud van hun zelfstandigheid kunnen zij deze beteekenis verkrijgen. Dezelfde krachten die eenmaal aan de lage landen langs de zee een zelfstandig volk lieten ontstaan, werken nog steeds in eenzelfde richting voort. De nieuwe zak der internationale bemiddelingsrol waar Prof. Pirenne, een belgische „natie” meende in te hebben gebonden — mede onder den indruk van de internationaliseering van het economisch leven in België sinds de laatste decennien der 19e eeuw — is gevuld met den ouden wijn van het ontstaan van een zelfstandige Nederlandsche natie als stootblok van de drie groote Europeesche culturen ²⁾.

¹⁾ Verfranscht, want de Walen zijn een zelfstandige natie, in den loop der 17e eeuw verfranscht.

²⁾ In een platteren vorm vindt men deze gedachte zelfs terug in een overigens kwasterig en hopeloos verward artikel van Mr. J. H. W. R. ter Spill in het Haagsch Maandblad van Juni 1924: De Vlamingen en

Zoowel de taaiheid der nationale eigenschappen, in het algemeen, als de factoren die het geestesleven der Vlamingen lijken te moeten bepalen, schijnen dus eerder te wijzen op een toekomst voor dit volk dan op eene onhoudbare positie ¹⁾.

Want er wordt wel veel geschermd met de internationale rol die België te vervullen heeft, en die de Vlamingen alleen als tweetaligen (wat trouwens op zichzelf al iets gek is) zouden kunnen spelen, maar dan rijst toch de vraag of België, zooals het totnogtoe bestond, met zijne, de tweetaligheid in Vlaanderen bevorderende structuur, deze rol, die zijn bestaan moet rechtvaardigen dan werkelijk heeft vervuld. De taak die deze opvatting, en zij wordt door vele vooraanstaande Hollanders gedeeld, aan dit land toevertrouwt, is zeer schoon, maar gevaarlijk en moeielijk. Op elk gebied heeft men aan België een internationale functie willen toegekend zien. Maar het kan d.w. niet ontkend worden dat het hierin vrijwel steeds is te kort geschooten. De internationaliseering der Belgische economie, voortgesproken uit een juist inzicht in de behoeften van het land is, zooals wij verder nog uitvoeriger zullen zien, door overspanning tot een eenigszins scabreuze geldmakerij geworden, die ook geen enkel Belgisch belang meer dient. De politieke rol van verzoening die een neutraal België had kunnen spelen, kan het door zijne staatslieden, die hoe langer hoe minder in staat bleken deze inderdaad moeielijke positie te handhaven, eenzijdig georiënteerde land niet meer vervullen. En welke bemiddelingsrol heeft België,

Wij. De cultureele taak is bij hem een politiebaantje geworden. Het ware wenschelijk dat hij, alvorens de Vlamingen om zoo te zeggen de scheldwoorden „plaatsjesjager, en „demagoog” op de huisdeur te schrijven, zich althans eenigszins op de hoogte van den toestand had gesteld.

¹⁾ Ook de gedachte dat een verfransching van Vlaanderen ondenkbaar is, is niet nieuw. De vroegere flamingant, de oud-Minister van koloniën L. Franck, drukte haar reeds uit in een interview met *Le Petit Parisien*, in 1911. Vlaanderen te verfranschen „c'est de l'idéologie” zegt hij en hij wees erop dat „la politique d'oppression lente” van België slechts minieme resultaten had bereikt.

wanneer men eens niet let op hetgeen zou moeten zijn, maar den werkelijken toestand beschouwt, nu eigenlijk op geestelijk gebied vervuld? Met enkele handelsrechtelijke internationale clausules, die op Belgisch initiatief teruggaan en een paar instituten met breede namen maar geringe prestatie kan men deze taak toch niet als vervuld beschouwen? Heeft Noord-Nederland dan op dit gebied niet veel en veel meer gedaan? Zonder internationale slagwoorden en zonder, trouwens illusoire tweetaligheid.

Ligt het dan niet voor de hand, zich af te vragen of de groote tekortkomingen die België in de vervulling van deze taak vertoont, niet juist moeten teruggevoerd worden op eene fout in zijn innerlijke constructie, of de mentaliteit die de, als een waarborg hiervoor beschouwde tweetaligheid der Vlamingen — trouwens zonder succes — tracht te bevorderen het niet juist is, die België ongeschikt maakt voor dien rol. Het moet, dunkt mij, toch tot nadenken stemmen dat juist die Vlamingen die de zelfstandigheid van hunne cultuur willen gehandhaafd zien, ook opkomen voor een neutrale politiek van den Belgischen staat, en voor een gezondere regeling van het financiewezen in België, waar nu als het ware de gewetenlooze speculatie wordt heengelokt. Men moet heusch niet vreezen dat het de bedoeling der Vlamingen is, zich op te sluiten binnen hun eigen grenzen. Reeds de bevrediging hunner stoffelijke behoeften zou dit beletten, en het zal natuurlijk nooit een Vlaming invallen de taak der geestelijke bemiddeling te bemoeielijken door de kennis der vreemde talen in Vlaanderen tegen te gaan, bij wie — en daar gaat het om — daar rijp voor is, door een voldoende kennis der eigen taal.

Het zal, na het gezegde wel duidelijk zijn, dat men in de Vlaamsche beweging geen rasbeweging moet zien. De rasgemeenschap is een zeer animaal begrip ¹⁾. Nog daargelaten dat algemeen wordt toegegeven dat er van de zuiver-

¹⁾ Prof. Mr. J. H. Labberton. De Vlaamsche beweging.

heid van het ras vrijwel nergens veel is over gebleven en het dus altijd lichtelijk belachelijk is op de bijzondere eigenschappen van een bepaald ras de nadruk te leggen, geloof ik dat deze ras-eigenschappen, voor zoover zij dan al bestaan, voor onze hedendaagsche samenleving slechts een zeer secundaire beteekenis hebben. Ons streven is er echter op gericht zuivere cultuurelementen meer recht te laten wedervaren. En niet alleen is de kracht van deze factoren veel grooter en hebben zij voor ons leven een veel reëler beteekenis, maar zij lijken mij ook een grooteren beschavenden invloed uit te oefenen. Immers, hen te willen opwekken is niets anders dan eerbied te verzoeken voor wat ons, voor een belangrijk deel, gemaakt heeft tot wat wij geworden zijn. Wat de beschaafde volkeren onderscheidt van de primitieve stammen is tenslotte dat zij zekere eigenschappen verworven hebben, deze van geslacht op geslacht hebben overgedragen, zoodat hun individueel leven gedragen en gesteund wordt door de traditie van het langzaam veroverde, dat zich in hunne historie heeft vastgelegd, door haar gelouterd is, en zich heeft genationaliseerd.

Het lijkt misschien overdreven op deze verschillen tusschen ras en nationale bewegingen de aandacht nog te willen vestigen, waar het onderscheid zoo vanzelfsprekend is, maar niemand minder dan de bekende belgische historicus Pirenne die nochtans beter kan weten, heeft in een brochure¹⁾, na den oorlog tegen de Vlaamsche beweging geschreven, haar o.a. verworpen op deze gronden. Er heerscht ten opzichte der nationale beweging een zoo groote verwarring dat zelfs dergelijke elementaire dingen niet dikwijls genoeg kunnen worden herhaald²⁾.

¹⁾ Le Pangermanisme et la Belgique.

²⁾ Zelfs de Vlaamsch Belgicist, de Volksvertegenwoordiger E. Rubens, heeft in zijn, tegen het Vlaamsch politiek nationalisme gericht-werkje: Het gevaar van het nationalisme, zich laten verleiden tot een dergelijke misvatting, waar hij zegt dat „het nationalisme de rasdrift zou ontketen (p. 27). Nog daargelaten dat hier ostentatief twee begrippen worden verward, heb ik nooit van een „rasdrift“ gehoord.

Eenzelfde fout, maar door haar onopzettelijkheid minder irriteerend maakte trouwens reeds Vermeylen in zijne „Kritiek“.

Ook naar een andere zijde toe moet de Vlaamsche beweging worden afgebakend, naar de zijde van het nationalisme in de slechte beteekenis van het woord. Dit onderkent niet alleen in het eigen volk eigenschappen die verre uitsteken boven die van de andere volkeren, maar ontkent zelfs elke originaliteit van andere naties. Er is een soort nationalisme dat elke cultuur wil verklaren uit de beschaving van het eigen volk, of dat zich zelf zooverre verheven vindt boven elke andere natie dat het meent dat deze volkeren zich gelukkig mogen achten wanneer hun deze cultuur met alle mogelijke machtsmiddelen wordt opgedrongen. Dit nationalisme leidt tot beperkt fanatisme. De grootheid van de eigen natie wordt gezocht in de vernedering der anderen. De gemeenschappelijke cultuurbelangen werden geminacht, het belang der natie onvereenigbaar geacht met den bloei van elken Europeeschen geest. Nationale gezindheid sluit allerm minst in zich dat men de fouten van het eigen volk niet zien zou; integendeel, hoe zouden wij ons volk en dat wil zeggen, voor een goed deel onszelf, leeren kennen zonder te onderscheiden? En wie zegt onderscheiding, zegt kritiek. Zich nauw binnen de eigen grenzen af te sluiten, is daarvoor niet bevorderlijk.

Wat wij alleen erkend willen zien, is dat de natie is „eene uit lotsgemeenschap gegroeide karakter en kultuurgemeenschap.” Deze definitie is niet van mij maar komt van een zijde waar men voor overdreven erkenning van nationale factoren niet moet vreezen. Zij is van den bekenden Oostenrijkschen socialist Otto Bauer, die in een werkje „Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie¹⁾” tegenover het platte internationalisme van Kautsky²⁾ de beteekenis van de natie, ook voor den hun gemeenzamen klassenstrijd verdedigt. Wij willen deze gemeenschap erkend zien als een feit, dat voor de cultuur zijne beteekenis heeft en waar-

¹⁾ Wien 1905.

²⁾ Kautsky: Nationalität und Internationalität 1908. Die Befreiung des Nationen. Stuttgart 1917.

mede bij de politieke organisatie der volkeren rekening moet worden gehouden ¹⁾).

Trachten wij dan naar een zuiver nationale cultuur in dien zin dat deze geheel uit zichzelf zou moeten groeien zonder bij de omringende volkeren krachten te gaan putten? Allerminst. Gaarne geef ik Kautsky toe dat de huidige Europeesche cultuur een internationaal karakter draagt. Geene belangrijke uitvinding wordt gedaan geene hooge gedachte geuit bij het eene volk of zij wordt de anderen meegedeeld, zoodat enkel de minder belangrijke prestaties tot het eigen volk beperkt blijven.

Ik ben het echter niet meer met hem eens, wanneer hij meent dat het deze minder belangrijke prestaties zouden zijn die den inhoud der nationale cultuur uitmaken.

Want ook wanneer men de Europeesche cultuur als een eenheid ziet, zal men moeten toegeven dat zij door de verschillende nationaliteiten op een verschillende wijze wordt gepercepteerd. Deze eenheid is geen eenvormigheid. Zooals het begrip der eenheid zelf, niet denkbaar is zonder de verscheidenheid der elkander vooronderstellende deelen, zoo is de Europeesche cultuur geen beeld waarvan elk volk een foto bezit, maar is zij een kunstwerk aan hetwelk alle volkeren hebben medegewerkt en waarvan zij zich elk een eigen voorstelling hebben gemaakt. Een voorstelling die niet willekeurig is, maar die nauw samenhangt met hun nationaal karakter ²⁾).

¹⁾ Ik neem hierbij over de terminologie van Prof. Mr. S. R. Steinmetz in „De Nationaliteiten van Europa” die drie ontwikkelingen onderscheidt 1) van gezin tot ras 2) van volkstem tot staat 3) van volk tot natie.

Afwijkende meeningen omtrent de natie zijn legio. Daar wordt dikwijls gebruik van gemaakt om de nationale bewegingen te discrediteeren en verwarring te stichten. Zoo spreekt men ook van Belgische natie en be doelt staat.

Bij de heerschende spraakverwarring lijkt me de eenige uitweg dat elk die het begrip gebruikt ook de beteekenis die hij er aan hecht omschrijft.

²⁾ Zie W. Wundt, Die Nationen und ihre Philosophie. Treffende voorbeelden op natuurwetenschappelijk gebied bij Dr. M. Minnaert. De verdeling van den Arbeid en het Nationaliteitsbeginsel Dietsche Stemmen 1e jaarg.

Ligt er, zoo zal men tenslotte nog kunnen vragen geen tegenstrijdigheid in, toekomst aan de provinciale culturen te ontzeggen en die der kleine naties te erkennen. Ik geloof het niet. De nationale cultuur, zij moge dan nog op een betrekkelijk klein aantal menschen opgebouwd zijn (wat trouwens voor de Nederlandsche cultuur, met haar blok van ruim elf millioen Rijks-Nederlanders en Vlamingen niet opgaat) heeft in elk geval een breede geestelijke basis. En op hunne vermiddellende rol tusschen de nationale kolossen heb ik reeds gewezen.

* * *

Is men al geneigd toe te geven dat de eenige mogelijke weg om uit hun provinciale afgezonderdheid te komen voor de Vlamingen ligt in de „nationaliseering” hunner cultuur, zoo blijft nog de vraag te beantwoorden of een dergelijk streven succes zal kunnen hebben.

Het gaat hier immers niet om een mechanisch probleem waarvoor men een min of meer ingeniense oplossing kan geven. Deze cultureele centralisatie, want daarop komt de oplossing feitelijk neer, kan niet willekeurig doorgevoerd worden. Het gaat niet aan, een soort ideale Vlaamsche beschaving te formuleeren en dan te trachten door allerlei maatschappelijke factoren het volk in deze richting te sturen.

Elke nationale cultuur is organisch gegroeid, door een verwikkeld proces van aanpassing en reactie. Steeds zijn zij op de vroegere particularistische toestanden gebouwd, en slechts door een wederzijdsche beïnvloeding, waarbij taal, zeden en gewoonten der verschillende streken zich langzaam volgens een zekere, zich trouwens steeds wijzigende norm aan elkander hebben aangepast.

Nu spreekt het wel vanzelf dat het niet in de lijn der Vlaamsche beweging ligt, de waarde dezer provinciale eigenschappen te ontkennen, en dat de nationale centralisatie

waar zij op aansturen wil, hiermede rekenschap zal moeten houden, wil zij kans hebben werkelijk de menigte te bereiken. Het Belgisch experiment alleen reeds heeft dit voldoende bewezen.

Maar zoo kan men zich afvragen, zijn deze eigenschappen wel vatbaar voor ontwikkeling. Gesteld al dat het juist is dat de Vlamingen zijn blijven steken, is dan het gunstige oogenblik nu niet reeds voorbij, is er niet een zekere verstarring ingetreden? Draagt heel het streven der Vlaamsche beweging zooals het hier wordt omschreven niet het stempel der willekeurigheid?

Dit laatste is, in zekere mate natuurlijk wel het geval. Dit kan men elk streven nazeggen. Waarom het alcoholisme bestrijden, waarom de kindersterfte trachten te vermindern, waarom het onderwijs uitbreiden? Wie zegt beweging, zegt verandering, en elke verandering bevat, naar menscheijken maatstaf gemeten, een element van willekeurigheid. Maar dit belet niemand een onderscheid te maken, al is de maatstaf individueel verschillend, tusschen veranderingen die mogelijk zijn en anderen die slechts fantasieën geheeten worden. Alles hangt er van af, in welke mate men met de bestaande toestanden en met de maatschappelijke krachten die er in werken, rekening houdt.

En wanneer men die in Vlaanderen in het oog houdt dan lijkt een uitgroeien in nationalen zin daar allermint onmogelijk.

In de eerste plaats is het oogenblik hiervoor zeer gunstig. Alles laat voorzien dat dit land de komende decennien een groote economische evolutie zal doormaken, die trouwens reeds begonnen is. Sinds het begin der 20e eeuw, zien wij een stijgende industrialiseering, die door de uitbating van het Vlaamsch-Limburgsch koolbekken met snelle schreden belooft verder te gaan. Nu is het wel voor ieder duidelijk dat dergelijke oogenblikken van snelle economische evolutie, ook samengaan met wijzigingen in het cultuurleven, dat het grootere contact die de industriele

ontwikkeling met zich brengt, al vanzelf tot een nauwere aaneensluiting zal leiden. Een oorzaak van de scherpte der tegenstellingen in de gedachten, die wij in België vaststellen, ligt dan ook ongetwijfeld in de ieder beheerschende meening dat nu, in de eerste vijftig jaar, de strijd tusschen de kunstmatige centralisatie zooals zij door de leidende Belgische persoonlijkheden wordt verlangd, en het met de Vlaamsche werkelijkheid rekenende, streven der Vlaamschgezinden, zal worden beslecht.

Het staat verder vast, dat er interessante tendenzen in de richting der nationale eenheid zich reeds overal vertoonen, en dat er algemeen overeenstemming bestaat omtrent de richting waarin deze moet worden gezocht.

Wat dit laatste betreft, valt het niet te ontkennen dat de Vlamingen geaarzeld hebben, omtrent de richting in welke een verdere ontwikkeling zou moeten geschieden. De helderziende en doelbewuste eerste leiders zagen de oplossing in een nauwe cultureele aansluiting bij Noord-Nederland, maar de verbitting die de Belgische rebellie in de geesten van de onontwikkelde volgelingen naliet, de vrees voor het „kettersche“ Noorden bij de katholieke bevolking en hare geestelijke leiders vooral, dreven van deze voor de hand liggende oplossing af. Een aansluiting aan de Plat-Duitsche cultuur, die in de 40er jaren nog een toekomst scheen te hebben, door sommigen voorgestaan, bracht het niet verder dan enkele, wederzijdsche sympathiebetuigingen. De West-Vlaamsche beweging die bij sommigen van hare leiders wel degelijk een centraliseerende strekking had, met West-Vlaanderen als geestelijk middelpunt, verdween met den grooten allesbeheerschenden, Gezelle. Ondanks zijn groote autoriteit kon haar voortzetter Hugo Verriest, haar niet de kracht verschaffen die zij niet bezat, haar uitsluitend artistieke beteekenis belette elke verderen invloed.

De gedachte, dat in Noord-Nederland de kern lag rond dewelke een Vlaamsche cultuurcentralisatie moest geschieden

heeft ondertusschen nooit de geesten losgelaten. Ook niet Verriest, die aldus eenigszins op twee gedachten bleef hinken. Maar door verschillende factoren werden ook breedere kringen hiervoor toegankelijk. Deze factoren waren in de eerste plaats een helderder inzicht in het karakter van het Vlaamsch probleem zelf; dan het minder uitsluitend literair worden der Vlaamsche belangstelling, zoo gauw men op wetenschappelijk gebied zich bewoog werd de noodzakelijkheid van de aansluiting bij de meer voldragen Noord-Nederlandsche beschaving, sterker gevoeld; verder het ontstaan en tot bloei komen van een specifiek katholieke cultuur in het Noorden, en de toename der beteekenis die het katholieke gedeelte der bevolking in Noord-Nederland verkreeg. De vrees voor het kettersche Noorden heeft bij de Vlaamsche geestelijkheid, die in Noord-Nederland een katholiek geestelijk leven zag bloeien dat in beteekenis en uitgebreidheid dat in Vlaanderen evenaardde, plaats gemaakt voor bijzondere belangstelling, tusschen hen vindt men niet de minst warme voorstanders van een nauw cultureel contact met Noord-Nederland¹⁾. Het verblijf eindelijk van vele Vlamingen in Holland tijdens

¹⁾ Als typisch staaltje van den geest die den invloedrijken Vlaamschen clerus bezielde deze woorden van den bekenden katholieken moralist J. Salzman, S. J.

Men mag betreuren dat het overwicht hetwelk aan het Brabantsch in de middeleeuwen behoorde, nu naar den Hollandschen tongval om wille der politieke gebeurtenissen is overgegaan; dat is nu eenmaal zoo. Om zich te troosten, gedenke men dat de Noord-Nederlanders die niet bij de provinciën Holland hooren, dit feit gedwee aannemen, spijs al het elgen-aardige van hun dialect; dat het Hollandsch hetwelk nu baas geworden is, ook beïnvloed is geworden door het Brabantsch voor de XVIe eeuw, en door Vlaamsche uitwijkelingen der XVIe en XVIIe eeuw; *eindelijk dat de echt Nederlandsche woorden uit onze streken nu ook tot bij de Hollanders toegang vinden.*

En verder:

Vlaamsche jongelingen, is mijn moeite niet vruchteloos geweest, dan zult ge overtuigd zijn, dat de vooruitgang der zaak die u zoo nauw aan het hart ligt, van uw eigen pogingen op u zelve afhankelijk; van uw taale-wijskracht en volharding om overal *beschaafd Nederlandsch* te spreken.

den oorlog. Want wanneer men hier bij het einde van den oorlog zich opgelucht voelde toen die duizenden, niet altijd even aangename gasten verdwenen, heeft men toch misschien wel een beetje te eenzijdig op de onaangenaamheden die men van het plebs, zoowel dit uit de concentratiekampen als het, meest verfranschte, uit rijkere kringen, acht geslagen. Dit is volkomen begrijpelijk, omdat de lawaaimakers altijd het meest de aandacht trekken. Maar er zijn honderden Vlamingen, uit alle kringen, die nooit zijn opgevallen, zich stilaan hebben ingeleefd, en die veel in Holland, waar zij hunne connecties gehouden hebben, leerden kennen en waardeeren. Wanneer het vervangen van het dialect door het beschaafde Nederlandsch, een verschijnsel, dat ik zeer geneigd ben voor een barometer aan te zien van de nationaliseering op Nederlandschen grondslag van de Vlamingen, in zulk verblijdend tempo toeneemt — zonder dat men echter op verre na, reeds van een algemeen zijn mag spreken. — Is dit zonder twijfel mede aan dit verblijf in Holland te danken.

Deze beweging voor beschaafd Nederlandsch zelf is trouwens een merkwaardige uiting van het Vlaamsch streven. Haar eerste georganiseerde uitdrukking vond zij in de „Vereeniging voor beschaafde Nederlandsche uitspraak” in 1913, merkwaardig samentreffen, v.n. door twee mannen die nu als het ware de Vlaamsche nationale politiek beheerschen. Dr. August Borms en dr. Antoon Jacob, opgericht. Haar doel was het beschaafde spreken in breede kringen te propageeren. In enkele maanden tijds telde deze vereeniging een 4000-tal leden. De lessen die zij inrichtte en vooral de bijzondere cursussen voor onderwijzers — wier belangrijke rol in deze in het oog springt — werden ijverig gevolgd. Door den oorlog werd hare werking onderbroken, en de toestand na den oorlog maakte het ontstaan van een nieuwe vereeniging, wel niet overbodig, maar minder dringend dan de politieke problemen die oplossing vereischten.

Het is ondertusschen wel kenmerkend voor de tegenstel-

lingen die in Vlaanderen bestaan, dat het mogelijk was dat, zelfs te Antwerpen, door een Waalschen schepen (wethouder) van onderwijs — want ook dit was mogelijk vóór den oorlog — het aanleeren van deze beschaafde uitspraak op de scholen werd verboden. Aan de onderwijzers werd verder de vrije keus gelaten omtrent de uitspraak die zij verkiezen zouden. De noodzakelijkheid van een politieke actie voor het cultureele streven der Vlamingen spreekt uit zulke feiten wel zeer luid. De groei der gedachte moge ondertusschen daaruit blijken, dat de tegenwoordige schepen dr. C. Huysmans, daarentegen de beweging zooveel mogelijk bevordert.

Ik geloof dat de intellectueelen die de oplossing van het Vlaamsch probleem niet willen zoeken in een nauwere aansluiting aan de Nederlandsche cultuur, welke politieke opvatting zij verder ook mogen hebben, zeer zeldzaam zijn. De middelen om deze aansluiting te verkrijgen mogen nog dikwijls een beetje rudimentair en onbeholpen zijn, het doel staat allen helder voor oogen.

Het is wel overbodig te zeggen, dat hierdoor geene verhollandsching der Vlamingen wordt nagejaagd. Nogmaals, eenheid is geene eenvormigheid. Maar een diepe inwerking van het Nederlandsch geestelijk leven op Vlaanderen wordt algemeen noodzakelijk geacht. Zegde Vermeylen nog dertig jaar geleden: „Vlaming zijn om Europeeër te worden”, het is nu wel duidelijk geworden dat dit alleen kan beteekenen Zuid-Nederlander worden, en daardoor deelachtig worden aan de Europeesche cultuur.

Het kortst kan men dan ook de Vlaamsche beweging dunkt me, kenmerken als strevende naar Nederlandsche cultuurcentralisatie voor Vlaanderen.

Er rijst nu een belangrijke vraag: Is een dergelijke nauwe beïnvloeding wel mogelijk? Zijn de Hollandsche en de Vlaamsche geestesgesteldheid niet zoo essentieel verschillend dat wij nauwelijks een werkelijke doordringing mogen verwachten. Hebben de beide volkskarakters zich niet op zulke

verschillende wijze ontwikkeld, dat de gemeenschap niet meer veel verder gaat dan de taal. Is m.a.w. de Vlaming nog wel een Nederlander, het weze dan een Zuid-Nederlander?

III.

DE VLAMING ALS NEDERLANDER.

Het zal in menig Noord-Nederlandsch oor eenigszins vreemd klinken te hooren spreken van den Vlaming als Nederlander. Want ook al ziet men in, dat de Vlamingen nauwe verwanten zijn, volksgenooten kan men in hen niet herkennen. Dat blijkt al uit de vrijwel algemeen gangbare meening dat er, naast het Nederlandsch, zoo iets als een Vlaamsche taal zou bestaan. Een opvatting die falikant verkeerd is. Er zijn Vlaamsche dialecten, zooals er Noord-Nederlandsche dialecten zijn, maar terecht heeft Karel van den Oever in een van zijne aforismen gezegd, dat er evenveel verschil is tusschen een Antwerpenaar en een Gentenaar als tusschen een van beiden en een Amsterdammer. Dat deze dialecten in Vlaanderen nog algemeener zijn — en wel eens een archaisch tintje hebben, geef ik gaarne toe, de oorzaken hiervan stipte ik reeds aan, maar dit belet niet dat ons beschaafd, het Nederlandsch is.

Nu is deze verkeerde opvatting voor een groot gedeelte te wijten aan wat ik zou willen noemen toevallige omstandigheden. En wel in de eerste plaats aan de Hollandsche historici. Deze hebben, bezielde door de, voor alle historici van de wereld kenmerkende eigenschap het bestaande als het redelijke te aanzien, in de laatste halve eeuw steeds de nadruk gelegd op hetgeen Noord en Zuid scheidde, niet op hetgeen verbond. Ik zal mij wel wachten, als onbevoegde, kritiek uit te oefenen op de hoogst bekwame mannen bij wie de Hollandsche geschiedschrijving in veilige handen berust. Maar aan deze kenmerkende eigenschap zijn ook zij

niet ontkomen, vooral niet meer sinds het inderdaad indrukwekkende werk van Prof. Pirenne door op het bestaan van een belgische eenheid te wijzen, hunne opvattingen dien-aangaande kwam versterken ¹⁾).

Nu is het wel merkwaardig dat, zooals Prof. Geyl aantoonde vóór de scheiding van 1830 geschiedschrijvers, aan wier wetenschappelijke onkreukbaarheid evenmin te twijfelen valt als aan die der hedendaagsche Nederlandsche historici een precies tegenovergestelde stelling verdedigden: van Groen van Prinsterer is er een geschiedkundig geschrift dat op de eenheid tusschen Noord- en Zuid-Nederland den klemtoon legt ²⁾).

Dat zulke krasse tegenstelling mogelijk is, zal wel daaruit voortvloeien dat het standpunt dat men in dergelijke problemen innemen kan, altijd — binnen zekere grenzen — willekeurig is. Zoo van èene sociale wetenschap, dan mag men zeker van de geschiedenis zeggen dat zij veel gemeenschap met de kunst vertoont.

Ging een van de meest vooraanstaande Nederlandsche geschiedschrijvers, Prof. Colenbrander, zelfs niet zoo ver dat hij, bij de herdenkingsfeesten van de inneming van den Briel, in het bijzonder op het klein-Nederlandsch karakter van dit historisch feit meende te moeten wijzen? En dit terwijl dit van vóór de Pacificatie van Gent dateert. Het zou interessant zijn, zoo het mogelijk was, na te gaan hoeveel percent van de watergeuzen uit Zuid-Nederlanders bestond. Dit is een alleen acht geven op het feitelijke resultaat van het oogenblik, dat, consequent doorgevoerd zou moeten leiden b.v.b. tot een totaal negeeren van de beteekenis

¹⁾ Zie ook De klein-Nederlandsche traditie in onze Historiografie door Prof. Dr. P. Geyl in Tijdschrift voor Geschiedenis 1924, p. 24.

²⁾ Proeve over de samenstelling eener algemeene Nederlandsche geschiedenis 1830. Zelfs in 1840 acht deze schrijver, die de mislukking van 1830 aan het liberalisme en het ontkennen van het federalistisch beginsel wijt de „mogelijkheid eener latere vereeniging niet uitgesloten”. Bijdrage tot Herziening der Grondwet in Nederlandschen zin p. 70.

voor de Nederlandsche geschiedenis van het Koningschap over Engeland van den koning-stadhouder.

Ondertusschen, wanneer het werk van deze leidende historici rechtstreeks in breederen kring was doorgedrongen zou een zoo groote misvatting omtrent het Nederlanderschap der Vlamingen als wij nu waarnemen nauwelijks denkbaar zijn. Hunne wetenschappelijk gewetensvolheid zorgt ervoor dat, al loopt volgens hen de historische lijn in de richting van een scheiding, de in een tegenovergestelde richting wijzende feiten toch vermelding vinden. En reeds hier zou men nadere verwantschap zien, dan men feitelijk doet.

Dat men in Holland nog zoo vreemd staat tegenover de Vlamingen komt, dunkt mij, in nog hoogere mate, doordat er in Holland een merkwaardig gebrek aan historische kennis bestaat. Het ligt niet aan mij kritiek uit te oefenen op het Hollandsch onderwijs, dat ik in elk geval hooger stel dan het Belgisch, maar het valt niet te ontkennen dat de leerboeken over de Geschiedenis — en dat is dus de geschiedenis zooals zij tot de niet-vakman spreekt, groote leemten vertoonen. Misschien is dit te wijten aan de noodzakelijkheid waarin men zich bevindt alleen de dikke lijnen aan te geven, die men dan in navolging van de leidende personen in de richting van een klein-Nederlandsche historie ziet loopen, maar over het in elk geval voor Holland gewichtige feit van het bestaan der Vlamingen wordt dan toch wel wat al te losjes heengelopen.

Zoo wordt b.v.b. in een leerboek van vaderlandsche geschiedenis gezegd over de oorzaken van de belgische rebellie: „België vormde ondanks zijne tweetaligheid en zijn gemengde bevolking een eenheid”. Een opvatting die zelfs Pirenne in een zoo krassen vorm niet verdedigt. Over het Nederlandsch karakter van het „Vlaamsch” wordt met geen woord gesproken.

In een leerboek over algemeene geschiedenis leest men dat de Vlamingen na 1830 wel in een inferieure positie waren, maar sindsdien al hunne taalrechten veroverden. Een schoon

euphemisme, wanneer het geen droeve werkelijkheid bedekte. Wat nog te zeggen van dit staaltje, uit een handboek over de Aardrijkskunde: De bevolking (van België) bestaat uit Walen en Vlamingen; de laatsten wonen ten Noorden der lijn Kortrijk—Brussel—Luik

De Vlamingen zijn blond, de Walen donkerder, terwijl hun gelaat hoekig is. Het getal Vlamingen is iets grooter dan dat der Walen."

Zoo heeft men onze gemeenschappelijke geschiedenis verandert in een oorzaak tot vervreemding. Wat vermelden de geschiedenisboeken van het feit dat de Zwijger zich een Zuid-Nederlander voelde, dat hij te Brussel thuis was, dat hij in Antwerpen zich van zijn grootsche taak is bewust geworden. Over de Pacificatie van Gent wordt heengegleden om de nadruk te leggen op de Unie van Utrecht, waarbij dan vermeld wordt dat de „Zuidelijke" provinciën zich hadden afgescheiden, maar men vermeldt er niet bij dat die Zuidelijke provinciën de Waalsche waren, Antwerpen, Gent, Mechelen, Lier e.a. te Utrecht waren en dat de Vlamingen met heldhaftigheid de zwaarste slagen van den opstand hebben gedragen en slechts voor wapengeweld hebben moeten zwichten. De werkelijk nationale beteekenis, in algemeen Nederlandschen zin, van den rol die het huis van Oranje heeft gespeeld, wordt op het achterplan gedrongen ¹⁾. 1648 waarbij het Noorden het Zuiden in den steek liet, verheerlijkt, zonder dat er gewezen wordt op het feit dat de vrede gesloten werd tegen den zin van Frederik Hendrik in.

Zeker, ook toen reeds was bij sommigen het gevoel voor de volkseenheid zoek, als bij den Amsterdamschen koopman, die kruit aan de Spanjaards leverde tegen de troepen die het Zuiden zouden gaan bevrijden, maar dat in het volk het gevoel der verwantschap leefde, bleek mij op zeer toevallige wijze bij de lezing van een pamflet zooals er zoovelen tegen den Munsterschen vrede verschenen, en waarin, ver-

¹⁾ Zie Hierover: Eene bijdrage van R. Groeninx van Zoelen.

vroegde klank in de Europeesche cultuur, op de beteekenis van het nationale element wordt gewezen; in de woorden, waarmede op een bevrijding van het Zuiden wordt aangedrongen: „Te meer daer wij gesamentlijke Nederlanders zijn, en naest Nabueren, ook door Maegschap van outs en onderlinge verbonden aen malkanderen ghebonden, van één spraek, manier van leven, humeur en conditie, ten naeste bij eenderley Privilegiën hebbende.”¹⁾

Maar, voert men me tegen, er is 1830. Terecht heeft Prof. Geyl er in een belangwekkende studie ²⁾ op gewezen dat voor zoover zij op reële gronden steunde, de rebellie grootendeels een accidenteel karakter droeg. Deze oorzaken waren nooit in staat geweest een scheiding teweeg te brengen, wanneer er geen van buiten komende stoot was gegeven. Terwijl men er zich in Vlaanderen reeds lang bewust van is, is het in Holland, dat toch ook bij de zaak betrokken is, onvoldoende bekend, dat de rebellie van 1830 een Waalsche schepping is, met Fransch geld en door de hulp van Fransche troepen voltrokken. Ongetwijfeld hebben vele Vlamingen onder leiding der geestelijkheid zich laten meeslepen. Maar de Vlaamsche burgerij heeft het wettig gezag verdedigd. Het is ontroerend de brieven te lezen van Jan Frans Willems, die door de Vlamingen genoemd wordt, „de vader der Vlaamsche beweging”, aan zijn vriend Prof. de Vries te Amsterdam, geschreven in de dagen van het oproer. Hij beschrijft erin, hoe de Antwerpsche burgerij tegen het gespuis, door Fransch geld opgehitst, in het geweer komt, en voorziet het verschrikkelijke gevolg van een scheiding voor de Zuid-Nederlanders.

Ondertusschen, deze historische lacune zou slechts betrek-

¹⁾ Antwoordt op 't Munsters praetie. Gecatalogiseerd bij Tiele. Bibliotheek van Nederl. Pamfletten 3044. Ik weet dat men aan deze uitingen der publieke meening niet te veel beteekenis mag hechten, maar de klank is zoo duidelijk dat hij, d. m. de vermelding waard is.

²⁾ Holland and Belgium. London. Een Nederlandsche vertaling bij „De Sikkel” te Antwerpen.

kelijk geringe beteekenis hebben, wanneer men zich in Holland maar geen verkeerde voorstelling vormde van het Vlaamsch volkskarakter zooals het zich op dit oogenblik vóórdoet.

Het is, geloof ik, de grootste hindernis voor het ontstaan van een gemeenschapsgevoel, dat men de tegenwoordige Vlaming, als „anders” ziet dan de Hollander.

Nu zou het natuurlijk dwaasheid zijn te loochenen dat er tusschen het noordelijk en het zuidelijk volkskarakter verschil bestaat. Ik zal het daar straks nog over hebben, maar vooraf moet ik vaststellen dat de Vlaming niet is, zooals de Hollander hem ziet.

Men is in het Noorden tot deze scheeve voorstelling waarschijnlijk gekomen, door de wijze waarop men weder, na een vervreemding die uit de politieke geschillen van 1830 voortvloeide, met elkander in aanraking kwam. Wel hebben de besten tusschen de Hollanders en Vlamingen de banden die hen aan elkander bond nooit losgelaten, en was Holland reeds op het eerste Vlaamsch letterkundig congres in 1849 vertegenwoordigd, maar een nauwer contact tusschen breedere kringen is toch eigenlijk pas weer ontstaan door Gezelle. En nu is Gezelle de schitterendste vertegenwoordiger van een kunstrichting in Vlaanderen, die op particularistische tendenzen berust, en die, na een voorbijgaand succes, dat zij geheel aan het groote talent van hare leiders Gezelle, Rodenbach, Verriest, Styn Streuvels te danken heeft, als algemeene cultuurbeweging overwonnen is. Dit gaf al direct aanleiding tot misverstand. Verder kent men Vlaanderen in het Noorden vrijwel uitsluitend uit zijne literatuur, en men heeft zich natuurlijk voornamelijk tot deze literatuur aangetrokken gevoeld, die het eigenaardige, het locale, het genre, waar men in het Zuiden bijna evenveel aanleg voor heeft als in het Noorden, het meest op den voorgrond schoof. Dit is evenwel een slecht middel om een volk te leeren kennen. Het wordt sinds Timmermans' Pallieter bijna vervelend zooals men zich het type van den Vlaming voorstelt.

Er is wel eene vereeniging in Nederland, het Algemeen Nederlandsch Verbond dat zich tot doel stelt nauwer contact tusschen de verschillende deelen van „den Nederlandschen stam” te verwezenlijken. Een nauwkeurige kennis te verspreiden in Noord-Nederland omtrent de Vlamingen, hun karakter, beschaving en politieken toestand lag dus allereerst op haar weg. Dit verbond is echter langzamerhand, wat zijn algemeene leiding betreft, bureaucratisch opgebouwd, en vertoont hiervan de groote nadeelen. Zijne meeste vooraanstaande mannen weten zelf zoo goed als niets van Vlaanderen af, en hebben juist die Vlamingen die het meest tot de verspreiding van kennis omtrent Vlaanderen konden bijdragen, van zich vervreemdt en afgestooten. Het groote bezwaar van dit verbond is dat het eene vrij belangrijke subsidie geniet van de Hollandsche regeering en daardoor een semi-officieele instelling is geworden, met de angstvalligheid en zwaartillendheid die misschien voor elk officieel optreden een noodzakelijkheid is, maar die verlammend werkt op wat zou moeten zijn een centrum — althans van cultureele propaganda. Daardoor is het tot hiertoe vrijwel geheel in zijn taak te kort geschoten.

Ondertusschen een zoo groote misvatting kan niet enkel op toevalligheden berusten, en ik kan me best voorstellen dat, iemand die de Vlamingen nauwkeurig heeft gadeslagen toch tot een groot verschil in karakter met den Hollander zou concludeeren.

Dit komt omdat de psyche van den Vlaming zeer moeilijk te vatten is, wat me weer een gevolg lijkt van het feit dat dit volk als het ware zijn jongelingsjaren doormaakt en daarom een dergelijke onsamenhangendheid vertoont, dat zij iedereen in de war brengt.

Er bestaan enkele schetsen van het Vlaamsch karakter, waar men evenwel niet veel aan heeft. Want zij gaan mank aan de fout, die men ten andere in alle bijna alle teekeningen van het volkskarakter terugvindt: een bloote opsomming te bevatten van uiteenlopende eigenschappen.

Over het algemeen heeft men voor de volkskarakterisering niet voldoende aandacht over. Zoo vindt men zelfs in een standaardwerk als het „Handboek voor de kennis van Nederland en Koloniën”, de zeer verdienstelijke door de departementen van Algemeen Bestuur uitgegeven encyclopedie over Nederland, aan het volkskarakter slechts enkele algemeenheden gewijd. Er wordt gezegd dat „de Nederlandsche natie zich onderscheidt in vele opzichten, zoowel door levenswijze en gewoonten als door psychischen aanleg van de Vlamen Franschen, Duitschers en Engelschen; zij vormt in vele opzichten een overgang tusschen Duitschers en Engelschen.

Dan wordt gewezen op enkele karaktertrekken.... En dan komt het eerst aan de beurt het phlegma en gebrek aan spontaniteit. „Hieruit is ons geheel volkskarakter, zijn althans de meeste onzer eigenaardigheden te verklaren” zegt de schrijver. Nu vraag ik U, of men dit een serieuze beschouwing kan noemen. Uit een verschijningsvorm als het flegmatische, zal dus de inhoud van het Hollandsche volkskarakter worden geconstrueerd. Over dezen inhoud wordt o. a. medegedeeld dat de Hollander is individualistisch, hier en daar overgaande tot particularisme: „taai en volhardend”. Verder wordt gezegd dat het „lage land met zijn wateren de bewoners tot veehouders en zuivelbereiders, tot veevetters, zeevaarders en handelaren heeft gemaakt,” waar wel niemand zal aan twifelen, maar wat niet veel inzicht geeft. Als karakteristieke eigenschap wordt eindelijk aangegeven dat hier „schier elk stuk hout en metaal door verf wordt overdekt.”

En let wel, het is niet in een onbenullig werkje dat deze dingen worden gezegd, maar in een zeer goed boek waaruit ik, als Vlaming omtrent Holland veel heb geleerd, en waaruit misschien vele Hollanders zelf, ook nog heel wat nieuws zouden kunnen opdoen omtrent hun land.

Het is op dezelfde wijze dat men van den Vlaming zegt dat hij is: zinnelijk, mystiek, geloovig, goedhartig, en zoo meer.

De groote fout van al dergelijke beschouwingen lijkt me te zijn dat zij uitgaan van de gedachte dat de psyche een verzameling is van allerhande door elkander heen liggende eigenschappen, die dan de handelingen van den mensch bepalen. Deze opvatting lijkt me essentieel verkeerd. Het komt me voor dat er geene eigenschap den mensch of de natie eigen is, zonder dat ook haar tegendeel aanwezig zij. Het op den voorgrond stellen van één dezer eigenschappen kan dan nooit een juist inzicht in het volkskarakter geven, slechts synthetisch is dit te begrijpen.

En nu geloof ik, dat het verschil tusschen het Vlaamsch en Hollandsch volkskarakter niet zoozeer voortspruit uit een verschil aan inhoud, dan wel uit een verschil in de hoogte waarin deze tegendeelige eigenschappen werden gesynthetiseerd. Wat ik bedoelde toen ik zeide dat het Vlaamsch volk nog in zijn jongelingsjaren verkeert, is, dat de Vlaming nog de synthese van zijn karakter niet gevonden heeft; terwijl dit met den Hollander althans in hoogere mate het geval is.

Hieraan is het meest opvallend verschil tusschen de twee volksgroepen te wijten. Het Hollandsche flegma — de Vlaamsche uitbundigheid. Het flegma is de gebondenheid, de bedachtzaamheid, ja de twijfelzucht omdat men de tegenstrijdige tendenzen in zich voelt. Het duidt op een min of meer gesynthetiseerde persoonlijkheid. Het is dan ook opmerkelijk dat dit toeneemt naarmate men met meer gecultiveerde menschen heeft te doen.

De Vlaamsche uitbundigheid kenmerkt het toegeven aan een bepaalde kracht die zonder tegenwicht blijft, het gebrek aan synthese met andere woorden van de tegenstellige deelen der psyche. Het is ten andere niet hier alleen dat zij zich uit, mèèr nog misschien in een ander feit waaraan de eenigszins kinderlijken indruk, die de Vlaming dikwijls maakt, te wijten is, n.l. in de dissonantie die er bestaat tusschen zijne woorden eenerzijds en zijne steminclinaties en gebaren anderzijds. Het kost eenige aandacht dit feit

zelf op te merken. Maar de tegenstelling zelf treft iedereen, ook zonder dat men er de oorzaak van heeft nagegaan. Deze verlegging van het accent, als ik het zoo met eenen Freudiaanschen term mag noemen, lijkt me een zeer sterk argument voor het gebrek aan synthetisch bewustzijn van dit groeiende volk.

Dit verschil is het, dunkt me, wat het meest heeft bijgedragen tot de opvatting dat de twee volkskarakters verschillend zijn. Wanneer echter juist is, dat zij op bovengenoemde wijze moeten verklaard worden, dan zal men mij moeten toegeven dat de verschillen veel grooter lijken dan zij zijn, en dat juist de opvoedende beteekenis der Vlaamsche beweging in zooverre zij de Vlamingen wil brengen tot Nederlandsche cultuurcentralisatie, hen sterk zullen doen verminderen.

Maar toetsen wij deze opvatting aan een paar karakteristieke eigenschappen.

De Vlaming zoekt het voortdurend onmiddellijk contact met de zinnelijke wereld. Hij heeft een voortdurend genoe-gen aan de gewaarwording zelf, aan de verzadiging der zinnen, zonder hen als het ware in gevoelens om te zetten: De smulpartijen der Vlamingen zijn berucht, kenmerkend is dat men éérst eet en dan drinkt. Het verlies van den Guldensporenslag hadden de Franschen voor een deel te wijten aan het feit dat d'Artois zijn raadsman niet volgde die de verbinding der Vlamingen met Kortrijk wou afsnijden," want de Vlamingen eten veel en gedurig. „Deze eigenschap is het, waar Timmermans in zijn Pallieter de groteske van gaf. Niet alleen in ons dagelijksch leven bestaat zij, ook in onze kunst. Maerlandt reeds, stelt er zijn eer in, precies te zeggen hoe het toegaat. Hij moet niets hebben van de „Walsche, valsche poëten, die meer rimen dan sie weten," Onze schrijvers vinden hun kracht in de zedenschildering.

Nog meer blijkt dit bij deze kunstuitingen waar het materiaal zelf een affectieve waarde heeft. Ook de Vlaamsche literator tracht uit het woord te halen al wat er aan affect inzit (van

de Woesteijne, Tierlinck), maar duidelijker blijkt dit bij de schilderkunst. Wie hebben meer genoegen aan de kleur om de kleur dan de Vlamingen? Niet alleen is de Vlaamsche schilderkunst realistisch, zij is sensueel. De kleuren bij Matsijs, Rubens, Jordaens, Claus, de Smet!!

Bij dezen algemeenen aanleg der Vlamingen is het niet te verwonderen, dat wij in die kunst die de natuur en hare gewaarwordingen het vreemdste is, nooit iets zelfstandigs hebben geproduceerd. De Vlaamsche bouwkunst is slechts speciaal Vlaamsch in de versieringen.

Ook de godsdienst verraadt dit. Nergens worden de Christus, Maria en heiligenlegenden zoo verzinnelijkt als bij ons. Geen Vlaamsch katholiek of hij heeft een groote liefde voor Christus- en Mariabeeldjes, die met alle détails nauwkeurig zijn afgebeeld (met het bloed op de vijf wonden, het van bloed druipende hart en zoo voort). Men wil de vertrouwde figuren steeds voor oogen hebben, ze tusschen ons weten, ze zien. Vreemde Katholieken ergeren zich steeds aan de uithangborden der Vlaamsche dorpskerken. In St. Jozef, St. Sebastiaan, Het Heilig Hart en dergelijke. Liefst met een sterk evoceerende schildering erbij. Het is beangstigend hoe het Katholicisme in Vlaanderen telkens weer in het zinnelijke dreigt over te slaan.

Dit is wat men van Vlaanderen zoo dagelijks kan zien. Hoe éézijdig is het echter ons hier alleen naar te beoordeelen want evenzeer zijn wij droomerig, irreëel. Van ons volkskarakter is een even essentieel element de afkeer van het zinnelijke, de wroeging over de zwakheid van het vleesch, het verlangen naar de regelende kracht van den zelfstandigen geest, de zuivere fantasie. Wij hebben een belangrijk contingent geleverd voor den eersten kruistocht, en naast Maerlandt staat Ruisbroec. Schilderde niet ten tijde van Matsijs de groote eenzijdige Hieronymus Bosch met zijne helsche fantasieën? Naast de beeldenvereering staat de beeldstormerij en de groote indruk die de los-van-de-zinnelijkheid beweging der beginnende Reformatie in Vlaanderen maakte. Denkt

aan den paardrit en het de-wereld intrekken van Pallieter zelf, den eenzijdige, en schreef niet van de Woesteyne zijn „Goddelijke verbeeldingen” naast de „Vijf Zinnen”. „De Heilige van het getal” lijkt me wel het meest typische werk van dezen zoo antithetischen Vlaming.

En verschilt het Hollandsche karakter zoo zeer van het onze in dit opzicht? Vinden wij, om met den grootsten te beginnen, in Rembrandt niet de synthese van deze twee tendenzen, hij, de schilder bij uitnemendheid van de „eenheid van lichaam en ziel” ¹⁾. Zien wij het momenteele en de kleurverheerlijking niet ook bij uwe moderne schilders, maar min of meer getemperd dan door het erachter liggende symbool. Israëls, Breitner en Thijs Maris, den schilder van de werkelijkheid van den droom?

En is het sterk psychologisch, om niet te zeggen psychografisch karakter der Noord-Nederlandsche letteren bij de vorige generatie, zich ook meer toeleggende op het naspeuren der indrukken en gewaarwordingen, op het reflex, als ik het zoo noemen mag, dan op het verklaren der onderlinge gevoelens ook weer niet een meer vergeestelijkte zinnelijkheid.

Maar er is meer. In sommige persoonlijkheden heeft de Vlaamsche geest zijn synthese gevonden. En nu lijkt het me merkwaardig dat juist dezen het dichtst staan bij den Hollander. Daar is in de eerste plaats Brueghel, de groote, volledige Vlaming, een der weinigen waarin de Vlaamsche geest volledig is, zijne etsen waarin steeds het genot der zinnelijkheid en de vervloeking ervan zoo na tot elkander liggen, dat het gemoed bij de beschouwing ervan tusschen de twee polen wordt heen en weer geslingerd, en zijn grootsche eenvoudige doeken. Op hem is het dat de Hollandsche meesters der 17e eeuw hebben voortgebouwd. Tusschen de oude Vlaamsche schilders is hij het die in Holland het beste is gekend, beter dan in Vlaanderen zelf zou ik haast zeggen.

¹⁾ Zie hierover Rembrandt, ein KunstHistorischer Versuch van Georg Simmel v.n. zijn § over Der Zirkel in der Darstellung des Menschen (p. 15 vld).

waar eenige „plezante mannen” tesamen met een paar Belgische metissen hem laatstelijk nog encannailleerden.

En dan is er het epos van de Coster, de Tijl Uilenspiegel, in 't Fransch geschreven maar Vlaamsch in merg en nieren. Ik weet niet of ik het juist heb, maar het dunkt mij, Uilenspiegel had, zooals de Coster hem trouwens ziet, evengoed een Nederlander, tout court, kunnen zijn, al een Vlaamsche Nederlander. En geloof me, niet Pallieter, maar Uilenspiegel is de verpersoonlijking van het Vlaamsch volk.

Ook voor een andere tegenstelling gaat deze opvatting op, die tusschen vormelijkheid en vormloosheid.

De Vlaming zoekt niet den streng omlijnden vorm. Hij houdt van het grenzenlooze, zijn woorden geven den juisten inhoud zijner gedachten niet weer, zij zijn eer aanduidingen dan bepalingen. Moet hij iets juist vaststellen, dan kost hem dit veel moeite, en gebruikt hij, ondanks de rijkheid van zijn taal, een omschrijving. In het gesprek zal hij eer een voorbeeld geven dan een bepaling, eer een vergelijking dan een symbool. Als de Vlamingen beginnen te schilderen geven zij op het doek de handeling in verschillende stadiën weer, liever dan ze in één fase samen te vatten. Zelfs als de eenheid van voorstelling uit Italië is overgenomen, zullen zij de gelegenheid zoeken om er iemand bij te schilderen, die de actie reeds heeft meegemaakt en een ander, die er nog vóórstaat (men zie de meeste voorstellingen der Koningenaanbidding). In één figuur de beteekenis van het gebeurde te resumeeren is hun onbehaaglijk. De eenheid op het tooneel hebben zij nooit gevoeld. Ook de eenheid der wetgeving hebben zij nooit gezocht.

De gewoonte, het ongeschreven recht, was hun liever dan het geschrevene. Vrijheid is voor hen geen gelijkheidsbegrip, maar een samenvatting der verleende vrijheden, keuren en privilegiën. Zooals hun hemel bewolkt is, en hun horisonten nevelachtig zijn, zooals zij, om met Taine te spreken, meer tonen zien dan vormen, zoo zijn ook hunne gewaarwoordingen en hunne uitdrukkingen nevelachtig, meer een toon dan een vorm.

Maar hoe sterk blijkt ook de antithetische factor te zijn. Is er wel één Vlaming, die niet eens met verlangen en weemoed heeft opgezien naar het lichtleven van het Zuiden, met zijn vastomlijnde vormen? Allen kennen wij het verlangen naar het vormbeheerschend woord, naar het symboliseerend teeken, dat de geheele voorstelling in een moment vervat, naar de vormgevende eenheid van voorstelling. Hoe gaarne nemen wij de vormen van het Zuiden over, ook al dringen wij in hunne beteekenis niet door! De schilders namen de eenheid van voorstelling der Italianen over. Het tooneel, bij onvolkomen begripen, de eenheid van het Fransch tooneel. Steeds weer opnieuw beproeven wij het volkomen meesterschap over den vorm te veroveren, zooals men dat in het Zuiden bezit, zonder er echter ooit in te slagen, in eeuwig onvoldaan verlangen. Dit is de beteekenis van het feit, dat wij ons zeer tot de Fransche kunst gedreven voelen, dat onze schouwburgen zoovele vertaalde Fransche werken spelen, en zelfs misschien dat vele volksromans uit het Fransch vertaald zijn. Niet omdat het van Parijs komt houdt de Vlaming van het Fransch, maar omdat de beheersching van den vorm, die kenmerkt wat uit het Zuiden komt, een steeds onvoldane behoefte is van zijn gemoed.

Zijn dit ook geen eigenschappen van den Hollandschen geest? Met dien verstande dan, dat ook hier de Hollander in hoogere mate de synthese heeft bereikt en in een gebondener stijl, een preciesere formuleering heeft verwezenlijkt. Maar immers, telkens breken de primaire tendenzen weer door. Telkens weer blijkt dat de verscheidenheid de natuurlijke organisatievorm is, ook voor het Hollandsche maatschappelijk leven. En dat de eenheid, waar iedereen naar verlangt, maar verkregen wordt ten koste van een groote geestelijke inspanning.

Natuurlijk ligt in alle dergelijke beschouwingen iets subjectiefs, maar wanneer ik me niet grootelijks vergis, dan is het verschil tusschen het Hollandsch en Vlaamsch volkskarakter hoofdzakelijk te wijten aan deze verschillen in

bewustzijn, in synthese van het psychisch leven. En is het dus niet van qualitatieven, maar van quantitatieven aard.

Tenminste wanneer de Vlaming, een onvolkomen Nederlander, maar een Nederlander blijft. Er dreigt ons echter een groot gevaar. Het is het volgende: De voortdurende tegenstelling van de uiteenlopende psychische elementen is vermoeiend en pijnigend voor den mensch. Daarom verlangt hij naar de eenheid. Wanneer hij die niet krijgen kan in de synthese, vervalt hij in het compromis. Het product van een dergelijk compromis is de „Belg”, de verfranschte en onzelfstandige Vlaming. Het compromis tusschen zinnelijkheid en fantasie vindt hij in de „blague”, de triviale bespotting van de geestelijke waarden, die tusschen vormelijkheid en vormloosheid in de verfransching en het poenige nadoen van den franschen geest. De naieve Vlaamsche buitenjongen zal in Holland of in een vernederlandscht Vlaanderen, snel tot een Nederlander worden, de „Belg” is hopeloos verloren. Waar hij de rust gevonden heeft, is hij overtuigd van de eigen voortreffelijkheid, en voor verbetering onvatbaar. Daarom is de grootste vrees van de Vlaamschgezinden de verbelgisching van hun volk.

* * *

Ik merkte het reeds op, het is allerminst mijn bedoeling de bestaande verschillen tusschen Hollandschen en Vlaamschen geest weg te willen redeneeren, ik wilde er allen op wijzen dat zij niet essentieel zijn. En dat is, voor hetgeen ik betoogen wil, voldoende. Het opent de gelegenheid van een dieper doordringen in elkanders geestesleven. Een doordringen dat reeds nu gedeeltelijk geschiedt, en dat de Vlaamschgezinden, door het scheppen van betere voorwaarden hiertoe, intiemmer en algemeener willen maken. Een groot beletsel van Hollandsche zijde, die aan Vlaamsche zijde leerden wij reeds gedeeltelijk kennen, hiervoor, bestaat in het eenzijdige inzicht dat men in het Noorden heeft in het Vlaamsch geestelijk leven. Daarom wilde ik daar, in het bijzonder op wijzen.

Maar om eenigszins volledig te zijn is het ook noodig althans de belangrijkste verschillen die tusschen beiden bestaan, vast te stellen.

Een dergelijk verschil lijkt me in de eerste plaats te zijn, dat er in het Hollandsch maatschappelijk verkeer meer „stijl” ligt dan in het Vlaamsch: De groote Nederlander van Deyssel heeft de Vlamingen eens voor „botterikken” gescholden. Ik geloof niet dat dit juist is. Voorzoover ik meen te hebben kunnen opmerken is er in den Vlaamschen omgang meer voorzichtige inachtneming van elkanders gevoelens dan in den Hollandschen. Men is zelden, al te zelden, scherp in Vlaanderen. De aanpassing aan deze, de Hollandsche maatschappelijke lucht dikwijls zoo gelukkig zuiverende, gewoonte, is het die, geloof ik, de Vlamingen die in Holland komen nog het moeilijkst valt. Men kan daarom, bij oppervlakkig oordeel, den Vlaming allicht een beetje onbetrouwbaar, of, beter misschien, onberekenbaar vinden. Het is eigenlijk een gevolg van onze al te groote zacht-aardigheid. Maar op botheid wijst een dergelijke omgang niet. Wanneer een buitenstaander dit nochtans meent, is dit m. i. aan ons gebrek aan stijl te wijten. Dit heuchelijke gevoel voor levens-stijl heet in Vlaanderen al licht pedanterie en huichelarij. Twee eigenschappen die men daar dan ook den Hollander eenigszins toeschrijft, doordat men de waarde der levens „kunst” bij ons niet voldoende beseft.

Een oorzaak van dit verschil is misschien het Vlaamsch gebrek aan traditie. Want wij schermen wel veel met onze groote mannen, en wij kennen ze misschien ook wel beter dan in Holland het geval is, maar die stille invloed die, grootendeels onderbewust, uitgeoefend wordt door de instellingen en sententieën van onze voorvaders missen wij. Er is weinig continuïteit in onze geestelijke stroomingen, de jongere staat gewoonlijk geheel los van de oudere, is er dikwijls niet eens een reactie op.

Het is niet toevallig dat in Vlaanderen de verschillende

instellingen, tijdschriften, vereenigingen meestal slechts een korte groei kennen, en elke nieuwe groep zich geheel zelfstandig wil organizeeren, zonder van het bestaande zelfs maar gebruik te maken.

Zeker hangt met dit gebrek aan stijl de democratische trek van het Vlaamsch maatschappelijk leven samen. Er is in Vlaanderen, ook in de verfranschte kringen, geen standsgevoel. Dit wil niet zeggen dat de verschillende categorieën zich niet als iets aparts beschouwen. Ik sprak reeds van de verachting der verfranschte bourgeoisie voor het onontwikkelde volk. Maar die eigenaardige mengeling van zelfbewustzijn en plichtsgevoel dat men heeft omdat men tot een bepaalde groep behoort, ontbreekt ook haar.

Een tweede belangrijk verschil lijkt me te liggen in de grootere maatschappelijkheid van het leven der Vlamingen. Veel meer dan in het Noorden voltrekt het leven er zich in de gemeenschap. De afgeslotenheid van den Hollander die zich uit, zoowel in de grootere geslotenheid van het huiselijk leven, als in de gedachte der soevereiniteit in eigen kring, kent men in Vlaanderen, ondanks zijn individualisme niet. Veel meer geschiedt alles in breeden kring. De dagelijksche betrekkingen tusschen vrienden en kennissen zijn er inniger, niet tengevolge van een grootere hartelijkheid, maar doordat men de grenzen minder getrokken ziet. Het Hollandsch vereenigingsleven streeft altijd bepaalde doeleinden na, het Vlaamsch streeft er vanzelf naar, steeds den geheelen mensch te omvatten.

Men is veelal geneigd deze verschillen aan het verschil in godsdienst toe te schrijven. Historisch heeft dat er zeker mede te maken. Het katholicisme dat bij hem, wiens geest het beheerscht, veel meer dan het protestantisme alle gebieden van het leven doordringt, veel „maatschappelijker” is, brengt een dergelijke houding gemakkelijk met zich. Maar dan moet toch opgemerkt worden dat de niet-katholieken in Vlaanderen dezelfde eigenaardigheden vertoonen, en naar het me voorkomt, het katholicisme in het Noorden weer eenigs-

zins dat afgesloten karakter vertoont dat wij er overal terugvinden.

De invloed van dit verschil in godsdienst op den groei der beschaving is trouwens belangrijk genoeg, en uit zich ook bij hen, die van de kerk vervreemden. Ook dezen blijven zonen van een katholiek volk in het Zuiden of van een protestantsch geslacht in het Noorden. Zelfs bij hen ware het onbegonnen en negatief werk die verschillen te willen dempen. Wie meent, en vooral in Holland zijn er vele voor-
aanstaande mannen die dit vreezen, dat deze verscheidenheid de eenheid der cultuur belemmert, staat voor een onoplosbaar probleem. Maar ziet toch te veel over het hoofd de groeiende beteekenis die de katholieke cultuur ook in Holland verkrijgt. Dit te betreuren en er bederf van de eigenaardigheid van het Hollandsch volkskarakter van te vreezen, is de groote behoudende kracht ontkennen, die in onze, werkelijk algemeene, eigenschap van het individualisme is gelegen.

Dit individualisme is voor alle Nederlanders kenmerkend. Al wat groot is in de beide Nederlanden, is door enkelingen, nooit door het geheele volk tot stand gebracht. Ik zou werkelijk niet weten in welk deel van Groot-Nederland deze karaktertrek het sterkst is.

Individualisme als algemeen verbindend karakter, katholiek romantisme (in den zin van het buiten zichzelf treden der persoonlijkheid) in het Zuiden, Protestantsch klassicisme (in de beteekenis van afgeslotenheid) in het Noorden als antithetische differentiatiepunten, zullen, voor zoover uit het bekende voor de toekomst kan geconcludeerd worden, de peilers zijn waarop een toekomstige algemeene Nederlandsche cultuur moet berusten.

Ieder is zich in Vlaanderen bewust dat het Zuiden daarbij vooralsnog in hoofdzaak de ontvangende partij zal zijn. Nationalisatie, stijl en gevoel voor traditie moeten wij door deze inwerking verkrijgen.

Maar dit geven kan het Noorden verrijken. Er is in den

Vlaming een zekere beweeglijkheid van den geest, die verfrisschend werkt op wat hij aanvat, en die de verstarring, die de Hollander dikwijls zelf voor de eigen beschaving vreest, kan voorkomen. Die ook een aanpassingsvermogen met zich brengt, een elasticiteit, die voor den op zichzelf staanden Vlaming misschien licht verderfelijk kan worden, maar, wanneer hij gesteund wordt door een onbuigzamer psyche, hem toch ook weer zeer bijzonder tot bemiddelaar geschikt maakt.

Dit alles, ik geef het gaarne toe, zijn slechts veronderstellingen, al meen ik dat zij er eenige aanspraak kunnen op maken op feiten te steunen.

Voor wie niet meent dat de Nederlandsche visie op de dingen ook in de toekomst nog hare beteekenis kan hebben voor de verrijking der menschheid, zullen deze feiten weinig tellen. Want de kern van het probleem ligt in de gemeenschappelijke taak die Vlamingen en Nederlanders samen te vervullen kunnen hebben. Het geloof, dat zij deze taak beter zullen kunnen vervullen, ook Holland, bij een nauwer contact tusschen Noord en Zuid, vormt de Groot-Nederlandsche zijde der Vlaamsche beweging.

Voor deze zelf ondertusschen staat het vast dat de Vlamingen van een nauwere cultureele aansluiting bij Noord-Nederland een verrijking en verbreeding, en door de centraliserende tendens, ook een nationaliseering van hun geestelijk leven kunnen verwachten.

* * *

De „Belg” noemde ik een compromis. De verdedigers van een „belgischen geest” (*l'âme belge*) zien in hem de bloem van de Zuid-Nederlandsche beschaving. In deze tegenstelling ligt de politieke zijde der Vlaamsche beweging besloten.

IV.

VLAMINGEN OF BELGEN?

De tegenstelling tusschen de Vlaamschgezinden en de voorstanders van den Belgischen gecentraliseerden staat vindt hare meest pragnante formuleering in de tegenover elkander staande opvattingen van een Vlaamsche en van een Belgische natie, van een Vlaamsche of Belgische cultuureenheid.

De gedachte eener Belgische natie is, wat betreft hare formuleering van nog betrekkelijk jongen datum. Alhoewel de gedachte eener Belgische centraliseering reeds sinds het bestaan van België de leidende staatsmannen heeft beheerscht, is pas door den bekenden historicus Pirenne in zijn standaardwerk „Histoire de Belgique” de theoretische grondslag ervoor gelegd. Ik heb er hooger reeds op gewezen dat er omtrent de draagkracht van het begrip natie veel meeningsverschil heerscht, en dat het daarom wenschelijk is dat ieder die het gebruikt nauwkeurig omschrijft wat hij er eigenlijk mede bedoelt. Prof. Pirenne heeft dit gedaan, voor het laatst in zijn anti-flamingantisch na-oorlogsch boekje „Le Pangermanisme et la Belgique”. Hij stelt daarin tegenover elkander het Fransche (hij noemt het West-Europeesch) begrip van de natie, en het Duitsche.

Volgens de Duitsche opvatting zou de natie zijn „een natuurlijk verschijnsel, zich aan de individuen opdringende onafhankelijk van hun wil”. Deze opvatting wil hij de Vlaamschgezinden in de schoenen schuiven. Uit hetgeen ik hooger zeide, blijkt, dat dit onjuist is. Het is dan ook opmerkelijk dat Pirenne over de Vlaamsche beweging slechts Duitsche auteurs citeert.

Maar het is interessant na te gaan hoe Prof. Pirenne het Fransche begrip, dat hij tot het zijne maakt, omschrijft. Volgens deze is de natie „een politiek en geestelijk wezen”. Zijne eenheid die voortkomt noch uit rasgemeenschap, noch uit taalgemeenschap, kan alleen in het bewustzijn

bestaan, of, zoo men wil, in het gevoel van saamenhoorigheid, voortkomende uit de overeenstemming van den wil en de gemeenschappelijkheid der rechten" ¹⁾).

Dat de eenheid der natie in het bewustzijn der menschen moet bestaan, zij grif toegegeven, maar dit geldt voor vrijwel alle omschrijvingen der natie. Het begrip van Pirenne onderscheidt zich van de anderen dan ook voornamelijk door hetgeen volgt: het gevoel van saamenhoorigheid, voortkomende uit de wilsovereenstemming en de gemeenschappelijkheid der rechten.

De wilsovereenstemming, Pirenne zegt het zelf, laat nog al eens te wenschen over, ook binnen het kader der natie, zelfs in de meest moeilijke oogenblikken. Wat blijft er dan nog over als uitwendig kenmerk? „de gemeenschappelijkheid der rechten.” Maar, dan ligt dit begrip zeer dicht bij dat van den staat die immers de rechtsgemeenschap bij uitnemendheid vormt. En dat bij een dergelijke opvatting der natie de staat België, zoolang hij feitelijk bestaat, een natie vormt, is een waarheid als een koe.

Prof. Pirenne debateert, wie zal het verwonderen, voornamelijk tegen de opvatting dat de gemeenschappelijkheid der taal het kenmerk der nationale eenheid zou zijn. Hij noemt deze steeds samen met de bloedgemeenschap. Dit is echter weer zeer verschillende begrippen door elkaar halen. De bloedgemeenschap is een natuurlijk, animaal, verschijnsel dat, wij zagen het reeds, voor het nationaal karakter weinig beteekenis heeft. De taalgemeenschap is een product der cultuur en heeft daarom een grotere beteekenis voor de nationale eenheid. Zelf inderdaad een product der geschiedenis is zij het middel bij uitstekendheid om onze gedachten en gevoelens mede te deelen, zij pas schept de mogelijkheid van een intens onderling verkeer, zij beïnvloedt onze gedachten zelf, mits zij den vorm is waarin het denken zich voltrekt. De

¹⁾ p. 4.

wel zeer mechanische opvatting van Prof. Pirenne die zegt dat „wij haar niet spreken omdat zij een deel van onszelf uitmaakt, maar omdat wij haar eens van een sterkere of beschaafdere buur ontvingen ¹⁾” lijkt me dan ook onverdedigbaar. Ik zal niet zeggen dat zij het is die de naties onderscheidt, er zijn verschillende naties die dezelfde taal spreken, ik wil zelfs niet beweren dat eenheid van taal een volstrekte vereischte is voor de nationale eenheid, maar ieder die onbevooroordeeld de zaken beschouwt zal moeten toegeven dat zij toch wel een zéér belangrijk element is, en dat, wanneer zij ontbreekt, andere natie vormende krachten al zéér sterk moeten zijn.

Het is dan ook opmerkelijk dat Prof. Pirenne, en zijne volgelingen, die de taaleenheid zoo weinig belangrijk zeggen te achten, steeds schermen met de tweetaligheid van Vlaanderen, en de groote beteekenis die het Fransch daar hebben zou.

Hoe staat het met deze tweetaligheid? De officiële Belgische statistiek is, in haar inrichting, er zooveel mogelijk op gericht, den schijn van tweetaligheid in Vlaanderen te wekken, zoodat de, nochtans vanzelfsprekende vraag: „Welke is uw moedertaal?” ondanks het aandringen van Vlaamsche zijde, niet werd gesteld, en het spreken van het Vlaamsch en Nederlandsch tot twee verschillende groepen wordt gerekend, zoodat de beschaafd sprekende Vlamingen worden gerekend, tot diegenen die geen Vlaamsch spreken! Waar in bijna alle plaatsen van eenige beteekenis het Fransch ook op de lagere volksschool — dus ook voor hen die geen verder onderwijs genieten, — een verplicht vak is, kennen deze menschen een paar woorden Fransch, dat evenwel volstrekt onvoldoende is, om zelfs maar de eenvoudigste conversatie in het Fransch te voeren. Toch worden allen tot de tweetaligen gerekend. De uitkomsten

¹⁾ p. 18: Nous la parlons, non point parce qu'elle fait partie de nous-mêmes, mais parce que nous l'avons reçue quelque jour d'un voisin plus fort ou plus cultivé que nous.

dezer statistiek zijn dus ongetwijfeld ongunstiger voor de Nederlandsche eentaligheid in Vlaanderen dan de werkelijkheid.

En welke zijn deze uitkomsten? In de vier zuiver Vlaamsche provincies ¹⁾ sprak volgens de Volksopstelling van 1920, 80.4 % der bevolking alleen „Vlaamsch” zooals het officiëel in België heet, 14.8 % kende Fransch — dus eenerzijds diegenen die op de lagere school het wat leerden stamelen, anderzijds de intellectueelen die meerdere talen spreken medegerekend —. Slechts 2.5 % van de bevolking sprak voornamelijk Fransch, waarbij dan nog 1.9 % komt dat alleen Fransch sprak (voor het grootste gedeelte geïmporteerde Waalsche ambtenaren), zoodat en dit is het cijfer dat beteekenis heeft 4.4 % der bevolking met behulp van kunst en vliegwerk kon genoemd worden als het Fransch als dagelijksche omgangstaal te gebruiken. Dat is de tweetaligheid in Vlaanderen! Dit percentage blijft zelfs nog ten achter bij dat van hen die genoemd worden als noch Fransch, noch Vlaamsch noch Duitsch sprekende. Dit bedraagt 4.7 %!

Het is wel de moeite waard deze cijfers eens te vergelijken met die voor de vier Waalsche provincies, die nadrukkelijk door iedereen als eentalig Fransch worden genoemd. Hier sprak in 1920 81.5 % der bevolking alleen Fransch, 5.5 % kent Vlaamsch, 1.1 % alleen „Vlaamsch”. 1.1 % gebruikte bij voorkeur „Vlaamsch”, dus voor 2.2 % der bevolking was het „Vlaamsch” de gewone omgangstaal.

Dus, volgens hen die beweren dat Vlaanderen tweetalig

¹⁾ De Belgische statistiek negeert het bestaan der eeuwenoude taalgrens (ook al een eigenaardige opvatting) en rekent alleen met provincies. De taalgrens valt daar niet geheel mee samen, maar voor de Provincies Oost- en West-Vlaanderen, Antwerpen en Limburg toch vrijwel; door de Provincie Brabant loopt zij heen, zoodat ik, waar geene gedetailleerde uitkomsten gegeven worden, deze geheel buiten beschouwing moet laten.

is¹⁾, is een bevolking waar 2.2 % een vreemde taal als omgangstaal gebruikt, eentalig, en waar 4.4 % dit doet, tweetalig. Merkwaardige logica.

En men lette wel, hierop is gebaseerd de opvatting dat de Vlamingen van een verfranschende centralisatie gediend zijn. „De Vlamingen”, zoo besluit de heer des Cressonnières eene verdienstelijke historische studie over het talenvraagstuk in Vlaanderen, „kennen aan hun gewestelijk idioom de kracht niet toe een instrument van beschaving te zijn, zij keeren zich af van het schijnbeeld der Nederlandsche broederschap, zij handhaven het Fransch in de functie die het altijd vervulde ²⁾.” Het zijn de 4.4 % die dit moeten doen. Is het niet verbluffend dat iemand die inderdaad, wat zijne historische uiteenzetting betreft, zijn best doet om objectief te zijn — al blijkt hij geheel beheerscht door Pirenne's theorie —, zoo weinig rekening houdt met de harde cijfers der statistiek? Want, gesteld al dat de geschiedenis ons leerde dat de rol van het Fransch in vroeger eeuwen belangrijk was geweest in Vlaanderen — quod non — dan zou de tegenwoordige regeeringswijze toch nog moeten gericht zijn op de behoeften van een tegenwoordig geslacht. En nu zegt Prof. Pirenne wel dat het Fransch op vreedzame wijze sinds de XIIe eeuw is binnengedrongen ³⁾, en wil hij

¹⁾ Men kan zich nu een oordeel vormen over de waarde van het stuk van den Heer Mr. J. H. W. Q. ter Spill in het Haagsch Maandblad (Juni 1924) die de Vlaamsche beweging noemde „een strijd om de baantjes” omdat zij eischt van wie in Vlaanderen een ambt bekleedt dat hij „de taal van het land kent, daar dan „in het grootste deel van België de Vlaming alleen, de Waal niet benoembaar zal zijn”. Immers „van dengene die Fransch als zijn moedertaal heeft meegekregen, kan nu eenmaal niet worden verwacht dat hij jaren van zijn leven zal besteden aan het aanleeren van een idioom”!

Waar de Heer ter Spill zijn wijsheid uit *vertaalt*, blijkt duidelijk uit een uitdrukking als „Brussel schotel van weerstand bij uitstekendheid” welk zonderling Nederlandsch natuurlijk de slecht vertaalde fransche uitdrukking „pièce de résistance par excellence” beteekenen moet.

²⁾ Essai sur la Question des langues dans l'Histoire de Belgique par J. de Cressonnières, p. 872.

³⁾ p. 26.

dat blijkbaar ook voor het Belgische regime volhouden, maar dat de beïnvloeding althans soms hardhandig was, geeft zelfs zijne geestverwant des Cressonnières toe ¹⁾ en over het Belgisch regime zullen wij straks kunnen oordeelen. Wanneer men weet dat Frankrijk meer dan honderd maal, in de loop van de geschiedenis in België is binnengevallen, zooals door den heer Josson is nagegaan ²⁾, dan lijkt reeds bij een oppervlakkige beschouwing de waarschijnlijkheid van een vreedzaam binnendringen niet groot.

Maar laat ons terugkeeren tot de opvatting der natie van Prof. Pirenne en nagaan welke de oorzaken van de nationale eenheid volgens hem zijn. „Wat de natie vormt”, zegt hij ³⁾, dat zijn de omstandigheden, de behoeften, de geografische ligging, de historische lotgevallen, een gemeenschappelijke schat van herinneringen en tradities, en misschien nog meer de invloeden die op haar gewerkt hebben en die haar tot reactie hebben aangezet.” Wat onmiddellijk opvalt bij deze lange opsomming is dat hier het proces als vrijwel zuiver mechanisch wordt opgevat. Want ieder kan het er mee eens zijn dat inderdaad deze factoren van beteekenis zijn voor de vorming der natie — alleen getuigt het van gebrek aan objectiviteit de taal hier niet te noemen — maar toch alleen, voorzoover zij bij de volksgenooten een gemeenschappelijke psyche doet ontstaan. Niet dat zij reageeren, maar of zij op eenzelfde wijze reageeren, of in deze reactie unificeerende elementen zitten kan van belang zijn. En het is dit verschil in opvatting die in zich sluit, of men de geschiedenis der Zuidelijke Nederlanden zal beschouwen als een geschiedenis van België of als eene van verschillende gewesten, die met elkander dikwijls aan eenzelfde actie blootstonden, maar die daarom toch niet tot eene eenheid groeiden omdat juist het algemeen karakter van hunne reactie was: het verzet

¹⁾ O. C., p. 339 vl.

²⁾ Frankrijk, de eeuwenoude vijand van Vlaanderen en Wallonië.

³⁾ O. C. p. 17.

tegen de pogingen om hen te centraliseeren, door vreemde overheerschers steeds weer opgevat, en steeds weer afstuitend op den wederstand der bevolking.

Het zou de moeite loonen deze algemeene tendens aan de geschiedenis der Zuidelijke Nederlanden te toetsen. Dit zou echter het kader van dit boekje te zeer verwijden, en ik moet er dan ook van afzien. Maar zij springt in het oog. Het is het karakter zoowel van het Vlaamsch verzet tegen de Fransche koningen, dat in den Guldensporenslag een voorloopige afsluiting vond, van het particularistisch verweer tegen de grootsche poging der Bourgondische hertogen, de strijd tegen Spanje, die tot de eenheid van het Noorden leidde, de Brabantsche omwenteling tegen Jozef II, de hopelooze Boerenoorlog tegen de Fransche revolutie.

Het geheele werk der Belgische historici is een voortdurend debat tegen deze politiek van onze voorouders, een steeds herhaalde verontwaardiging over hunne achterlijkheid die de weldaden van het gecentraliseerd regime niet wist te waardeeren. Maar is een historische theorie, volgens dewelke de bevolking van de Zuidelijke Nederlanden voortdurend een merkwaardig gebrek aan gezond verstand zou hebben getoond, niet een apriorisme? Zou er dan voor een dergelijke hardnekkigheid, eenig in West-Europa niet ook een oorzaak bestaan? Die dan m. i. gevonden moet worden in de heterogeniteit van de elementen die men trachtte te concentreeren.

Van den toestand op het einde der 18e eeuw zegt Prof. Pirenne zelf „Men werd weer Vlaming, Brabander of Henegouwer — er waren geene Belgen meer. „Merkwaardige bekentenis voor wie de Belgische eenheid in den Bourgondischen staat der 15e eeuw meent te zien ontstaan. Des te merkwaardiger wanneer men daarbij in acht neemt dat volgens deze historici de eenheid zich altijd in de tweetaligheid, in de voorkeur voor het Fransch bij de leidende standen in Vlaanderen — zou hebben weerspiegeld, en daardoor bevorderd zijn. Nooit is deze voorkeur

zoo groot geweest als juist in dezen tijd, tengevolge van de Europeesche beteekeenis van de Fransche beschaving der 18e eeuw. Dit schijnt toen dan toch maar aan het particularisme geen afbreuk te hebben gedaan.

Niet het langzaam ontstaan van een Belgische eenheid leert ons de geschiedenis der Zuidelijke Nederlanden maar wel, dat het instinctief Vlaamsch, verzet tegen de Belgische centralisatie, dat de bron is waaruit de Vlaamsche beweging hare kracht put, geen willekeurig verschijnsel is, tegen eene historisch verloop, en dan ook niet in haar wezen revolutionair is, zooals het dikwijls wordt voorgesteld. Integendeel is zij, tegenover de revolutionaire poging tot stichting eener Belgische natie, door een kunstmatige centralisatie bevorderd, de draagster van de historische continuïteit.

En nooit is dit gebrek aan nationale eenheid, uitdrukkelijker erkend geworden dan door België zelf, wanneer het, in het uur van het gevaar in 1914 de bevolking aan hare geschiedenis herinnerd, slechts wist te vinden een beroep op hun Waalsch en op hun Vlaamsch verleden „Vlamingen. herinnert u den slag der Gulden sporen.”

Zooals alle pogingen, de eenheid tusschen deze heterogene landen te verwezenlijken, afstootten op den weerstand eener bevolking, waarvan men nochtans geene reden heeft te veronderstellen, dat zij niet vatbaar is voor een hogere maatschappelijke vorm, zoo zal de Vlaamsche beweging, die gegrondvest is in de sterkste historische tradities van het Vlaamsch volk, de centralisatiepoging van België weten te breken.

Maar het wordt tijd dezen Belgischen staat zelf eens nader te beschouwen.

V.

DE BELGISCHE STAAT.

Volgens de voorstanders van een gecentraliseerd België, is dit niet alleen de vrucht van eene geleidelijke historische groei, maar geeft dit ook aan de Vlamingen de gelegenheid tot volledige ontwikkeling. Zij ontkennen dat de staat de verfransching in de hand zou werken, en dat Vlaanderen niet op dezelfde wijze in de staatszorg zou deelen als Wallonië. De verfransching, is volgens hen het gevolg van een vrijwillige voorkeur, door de meer ontwikkelde Vlamingen voor die taal aan den dag gelegd, het overwicht van Wallonië op Vlaanderen het gevolg van een natuurlijke economische ontwikkeling. De eenheid van het land wordt door die voorkeur der Vlamingen der leidende standen voor het Fransch in de hand gewerkt, en is trouwens een economische noodzakelijkheid, die vooral de Vlamingen, die aldus mede profiteeren van den bloei der Waalsche industrieën, ten goede komt. Een overzicht van de politieke en economische ontwikkeling van België zal ons leeren in hoeverre deze stelling juist is, en in hoever de Vlamingen inderdaad zoowel wat hun materiëel als hun geestelijk belang betreft, door het voortbestaan van dezen toestand gediend zijn.

Het is niet te verwonderen dat de Belgische Staat op Franschen leest geschoeid werd. Niet alleen was zijne geboorte een schepping der Fransche politiek — die zich in zoover bedrogen zag dat Engeland de annexatie wist te voorkomen, — maar hij werd grootendeels met behulp van Fransche ambtenaren opgebouwd, vele der belangrijkste functies zijn nog jaren door Franschen vervuld geworden, en vooral, de Belgische rebellie was zelf een kind der Fransche gedachte. De Vlaamsche clerus die mede den opstand had helpen maken, kwam, voorzoover hijzelf niet van liberaliseerende tendenzen was doortrokken, bedrogen uit. Het liberalisme, een in wezen revolutionair

liberalisme van het Fransche, niet een op traditie bouwend, van het Engelsche type, werd de grondslag van het nieuwe koninkrijk.

Dit gaf de gelegenheid tot een verbreken van al het bestaande ten voordeele van wie momenteel de macht had.

Daar is bv. art. 23 der Grondwet. Het bepaalt de vrijheid van het gebruik der talen. Eene bepaling die men in geen enkele andere wetgeving, geloof ik, terug vindt. Want welke kan hare beteekenis zijn? Toch niet dat ieder een vrij is de taal te spreken die hij verkiest?, want dat spreekt van zelf. Dat de regeeringsdaden willekeurig in de een of andere taal zouden geschieden? Practisch onmogelijk. Reeds 15 October 1830 werd dan ook besloten, door het voorloopig Bewind, dat het Fransch de officiële taal zou zijn, in de Vlaamsche provincies zou een vertaling worden toegevoegd, die echter, geen verbindende kracht had.

Welke beteekenis kende men dan aan de bepaling toe? Deze, dat de ambtenaar vrij was in zijne betrekkingen met het publiek die taal te gebruiken dewelke hij verkoos! Een der grootste liberale ministers Frère-Orban, beriep zich dan ook op deze bepaling bv. toen er sprake van was (in 1887) de officieren kennis van het Nederlandsch te eischen¹⁾.

Het is duidelijk dat een dergelijke bepaling in strijd is met het gezond verstand. Maar zij verschaft, onder een mom van vrijheid, den staat de gelegenheid door zijne ambtenaren en door de honderde wijzen waarop hij in contact komt met de bevolking, de verfransching door te voeren.

En dat dit het doel was dat de leiders van den jongen staat zich stelden, hebben wij hooger in den brief van Rogier kunnen lezen, en blijkt uit de feiten.

Het is deze bepaling, op een dergelijke absurde manier

¹⁾ Zie *Pro Flandria Servanda*, Vlaanderen's recht op zelfstandigheid gesteld, toegelicht, gestaafd, p. 9.

toegepast in de praktijk, en uitgebuit door eene het Fransch als de officiële taal ook in Vlaanderen beschouwende regeering, die geen andere ambtenaren duldde dan die haar politiek begunstigten en daarom alle belangrijke posten in Vlaanderen met Walen bezette, die voor Vlaanderen eene „taalwetgeving“ noodig heeft gemaakt, die wij verder nog zullen zien. Eens deze fundamenteel verkeerde stelling aangenomen, werd het noodzakelijk, van geval tot geval, met veel moeite en strijd, bepalingen te verkrijgen die het regeeren in Vlaanderen althans mogelijk maakten; zonder dat natuurlijk van de grondstelling werd afstand gedaan.

Wanneer het waar is, dat eene Grondwet voornamelijk de waarborgen bevat die de bevolking voor staatsovermacht moeten bewaren, dan vervulde deze liberale Grondwet al heel slecht hare taak.

Maar deze verwaarloozing, dit vertrappen van het historisch geworden, dat het kenmerk is van het Belgisch regeeringssysteem tot in dezen tijd leidde ook tot economische maatregelen waarvoor de bevolking onvoldoende was voorbereid. Zoo verplichtte de regeering de gemeenten de markgemeenschappen (gemeentegronden) te verkoopen. In de provincies Antwerpen en Limburg alleen werden in minder dan 15 jaar 22.500 H.A. verkocht, onder den tegenstand van de bevolking, en — wat erger was — zonder dat de minste waarborgen werden getroffen om de belangen der gemeenschap te handhaven. Tegen het tiende van hunne waarde werden gronden verkocht¹⁾. Men kan inzien dat de markgemeenschap geen vorm van landbebouwing is die zich aanpast aan de eischen van het huidige leven, en toch de overhaasting, het gebrek aan zorg voor het gemeenschapsbelang, die bij de toenmalige geestesgesteldheid der bevolking — die nog leefde en dacht in den vorm der standenmaatschappij — nu eenmaal noodig was, veroordeelen.

¹⁾ Uitvoeriger behandelde ik deze kwestie in de *Economist* 1923 De Economische zijde der Vlaamsche beweging, p. 346 vlgde.

Dit slechts als voorbeeld hoe een staatsinrichting die — hoe men ook moge oordeelen over hare innerlijke waarde — althans de groote fout had geen rekening te houden met den maatschappelijken toestand der bevolking, haar ten verderve was.

Maar konden de Vlamingen zich dan niet verdedigen? Zij hadden toch evenzeer zitting in het Parlement? Men vergete niet dat op dat oogenblik een zeer beperkt censuskiesrecht bestond, dat de macht uitsluitend in de handen der groote buurgéisie liet, en — zooals wij weten — vonden juist onder hen de Fransche gedachten, en de verfranschende politiek hare aanhangers. Trouwens men moet de beteekenis van het wetgevend Lichaam, vooral in een tijd van opbouw als België tot 1848 doormaakte, niet overschatten. België wilde zichzelf wel regeeren maar er waren zeer weinig mannen daartoe in staat, ook onder hen die er toe geroepen werden.

Dit gebrek toonde zich ook op economisch gebied, en Vlaanderen, waar de gedachtenkring van regeerende standen en van het volk het meest uit elkander loopen, was hiervan weer het slachtoffer.

Terwijl de Vereenigde Nederlanden een zeer goed economisch geheel vormden, was dit met België geenszins het geval. Het land was niet in staat zijne bevolking te voeden. Het was noodzakelijk door uitvoer van industriële producten aanvulling van het tekort aan voedingsmiddelen uit het buitenland mogelijk te maken. De ontwikkeling van een of meerdere exportindustrieën was dus noodzakelijk. Voor een dergelijke ontwikkeling komen natuurlijk in de eerste plaats in aanmerking die industrieën, waar men, dank zij bepaalde geografische en technische omstandigheden, de waarde die hare producten op de internationale markt vertegenwoordigen, met een geringe moeite kan verkrijgen, die, zooals men dat economisch uitdrukt, een hoogen arbeidsprijs hebben¹⁾. De nood-

¹⁾ Uitvoeriger heb ik deze gedachte ontwikkeld in *Onze Handel Vlaamsch Economisch tijdschrift*. 1924. p. 199 vlgde.

zakelijkheid hiervan te hebben ingezien is de verdienste van het toenmalige liberalisme. Dat men naar het middel der bescherming greep, was verkeerd, maar misschien begrijpelijk, in een protectionistischen tijd, dat de keus echter uitviel zooals zij is uitgevallen, verraadt de naar Frankrijk georiënteerde, en meer in het bijzonder op de belangen van Wallonië lettende, politiek.

Er waren verschillende mogelijkheden: de steenkool- en metaalindustrie, de textielindustrie, de scheepvaart, de eerste was een Waalsche, de twee andere Vlaamsche industrieën. De textielindustrie was al eeuwenlang de exportindustrie bij uitnemendheid van Vlaanderen, maar maakte moeilijke tijden door tengevolge van den overgang naar het mechanisch spinnen. Groote werkloosheid (die tusschen 1840 en '50, bij mislukking van den aardappeloogst geregeld hongersnood in Vlaanderen met zich bracht) ging gepaard met een crisis in het afzetgebied ten gevolge van het verlies van Oost-Indië, en de concurrentie der sneller gemechaniseerde Engelsche industrie. Deze waardevolle industrie, die nochthans haar sporen verdiend had, werd niet alleen aan haar lot overgelaten, maar men stemde zelfs in een zwaar invoerrecht door Frankrijk op hare producten toe, om gunstiger voorwaarden te krijgen voor de jonge Waalsche industrie. De Vlaamsche nijverheid, zegt, hierop doelende, de bekende socioloog en leider van het Institut Solvay, E. Waxweiler, werd in hare ontwikkeling belemmerd door een tolstelsel, waarin de regeering had toegestemd om gunstige voorwaarden voor de Waalsche nijverheid te verkrijgen" ¹⁾.

Ook de mogelijkheden in de scheepvaart, door Koning Willem in het leven geroepen werden vernietigd.

Het zou natuurlijk dwaas zijn te beweren dat bij deze eenzijdige behartiging van de Waalsche industrie, bij wie haar doorvoerden alleen politieke overwegingen den door-

¹⁾ Sociale bewegingen in Vlaanderen. Vlaamsch België sedert 1830. VI. p. 244.

slag gaven, al hebben deze o. a. bij het sluiten der handelstractaten met Frankrijk ongetwijfeld een rol gespeeld; maar zij is voor een groot deel te wijten aan het gebrek aan kennis omtrent de Vlaamsche mogelijkheden van wie België regeerden, en aan deze eigenaardige mentaliteit die meende dat het land alleen door een breuk met zijn verleden gered kon worden. Zooals een Waalsch afgevaardigde, de Heer Sigart, bij de bespreking van den hongersnood in Vlaanderen, meende dat de slechte toestand van het land te wijten was aan het feit dat het Fransch er niet voldoende was doorgedrongen(!)¹⁾, zoo meende de regering dat alleen de Waalsche industrie een toekomst had. Hoezeer dit verkeerd was, blijkt uit het feit dat ondanks een zware crisis, de Vlaamsche textielindustrie het ten slotte heeft gebolwerkt²⁾, al is zij daarbij dan ook financieel afhankelijk geworden van het Waalsche kapitaal.

Nu moet men, om billijk te zijn, twee dingen erkennen: ten eerste dat de Waalsche industrie inderdaad een schitterende toekomst had, en ten tweede dat de toestand voor België moeielijk was. Deze toestand werd wel iets beter toen over geheel Europa de vrijhandel triomfeerde, zoodat België in 1844 ook, met een zucht van verlichting tot dit stelsel kon overgaan, maar de moeilijkheid uit de dichte bevolking voortspruitende, vooral in Vlaanderen, bleef bestaan. Daarom bleef de verzorging van de exportindustrie zeer belangrijk. Maar deze verkrijgt alleen hare volle beteekenis voor de geheele volkswelvaart wanneer zij, tengevolge van de concurrentie, ook in de andere bedrijven loon en rente doet stijgen³⁾. Nu werkt deze concurrentie overal onvolledig, en voornamelijk bij een volk als het Vlaamsche dat zich toch al zoo moeielijk aan de eischen van den modernen tijd aanpast, daarom was bevordering van de indus-

¹⁾ Zie mijn Economist-artikel.

²⁾ Op het einde der eerste economische periode van België ($\pm$ 1860) is zij nog steeds de eenige grootindustrie.

³⁾ Uitvoeriger in „Onze Handel”.

triëele ontwikkeling in Vlaanderen noodzakelijk geweest. Dat deze ontbrak blijkt uit het feit dat reeds in 1850 de loonen in den landbouw, in de, hier technisch vooruitziende Vlaamsche gewesten, niet alleen zeer laag maar ook veel lager dan in Wallonië waren, naar elk bevoegd oordeel, een gevolg van het gebrek aan afvoer der bevolking in de industrie ¹⁾.

Gebrek aan initiatief bij de Vlamingen zal men zeggen, ik wil het niet loochenen, maar dan mag men toch niet vergeten dat dit zeer werd in de hand gewerkt door de regeering, die op elk gebied van staatszorg Wallonië bevoordeelde. Terwijl de concurrentiemogelijkheden voor België uitsluitend in een ontwikkelde techniek bestonden, werd het vakonderwijs in Vlaanderen — in tegenstelling met Wallonië — geheel verwaarloosd. Nog in 1910 had Oost-Vlaanderen, de meest geïndustrialiseerde Vlaamsche provincie, slechts 8 nijverheidsscholen. Henegouwen 45. Het algemeene onderwijs was er ook slecht, de verkeersmiddelen stonden bij Wallonië ten achter ²⁾, de steun van het bankwezen ontbrak. Het Vlaamsche geld wordt, door redenen die wij straks zullen zien, naar de Waalsch-Brusselsche banken gedraineerd.

Het is dit gebrek aan inheemsche bedrijven die, sinds de groote crisis van 1840—50 tot gevolg heeft de groote uittocht van arbeiders naar Wallonië, om in de mijnen het ruwste werk te doen en naar Noord-Frankrijk om er de oogsten binnen te halen, arbeiders wier ellendig leven door Stijn Streuvels in de Oogst beschreven wordt.

Men heeft mooi praten van gebrek aan initiatief, maar komen er in andere landen nog wel vele belangrijke, groote economische dingen tot stand zonder dat rechtstreeks of onrechtstreeks de staat zijn helpende hand biedt? In hoeveel betere positie verkeert de Waalsche industrieel die altijd terecht kan op de departementen

¹⁾ Zie ook H. Waentig. *Belgiens Volkswirtschaft*, p. 44.

²⁾ Cijfers en details mijn *Economist* artikel.

bij menschen van zijn slag, die hem begrijpen en in de ontwikkeling van zijn bedrijf de welvaart van den staat zien, dan de Vlaming, die zich niet of slecht in de taal van den ambtenaar uitdrukt, met een andere mentaliteit, en die wij zagen het hooger, het contact met de Belgische administratie nooit geheel kan vinden.

Door hun uitsluitende aandacht voor de handelsbalans, die zij geheel meenden af te hangen van de Waalsche industrie, hebben de Belgische staatslieden een zuiver mercantilistische politiek gedreven, waarbij het eigenlijke doel, de volkswelvaart, uit het oog werd verloren. Dit teekent zich reeds in de eerste periode van het Belgisch economisch leven af, en wij zullen zien dat dit later geleid heeft tot een gevaarlijk overwicht van Wallonië op Vlaanderen.

Het was een droevig beeld dat Vlaanderen rond het jaar 1870 te zien gaf. In 1848 was het stemrecht eenigszins uitgebreid, zonder zijn censitair karakter te verliezen. Het liberalisme, de centraliseerende partij bij uitnemendheid had, met geringe tusschenpoozen het heft in handen (1847—55, 1857—70) en verwezenlijkte met groote consequentie zijn programma. Regeering, rechtspraak, leger, provinciale en, in de belangrijke centra zelfs de gemeentelijke administratie zijn totaal verfranscht. Ieder die eenig verder onderwijs geniet moet noodzakelijk verfranscht worden, daar zoowel het middelbaar (wat in Holland gymnasia en H.B.S. zijn) als het universitair onderwijs geheel Fransch zijn. Daardoor wordt systematisch ieder die leiding kan geven van het volk vervreemd, in het lager onderwijs wordt het Fransch, althans in de groote centra, als verplicht vak onderwezen. De economische belangen van Vlaanderen verwaarloosd, de landbouw, belangrijkste bron van het volksinkomen verwaarloosd, wordt het land inderdaad vrijwel van Wallonië afhankelijk, omdat het geene exportindustrie van voldoende beteekenis heeft om in de behoeften zijner groote bevolking, door ruil tegen voedingsmiddelen, te voorzien.

Het is met geen goede trouw vol te houden dat de toestand op dat oogenblik het gevolg was van een natuurlijk proces. De Belgische staat heeft alles gedaan wat in zijne macht stond om de verfransching van Vlaanderen en daardoor, naar de meening van de leidende staatslieden, de eenheid van België te verwezenlijken. Dat op dat oogenblik deze politiek niet geslaagd is, en zonder vat is gebleven op de groote massa der Vlamingen, is het krachtigste oordeel over hare onvruchtbaarheid dat men kan uitspreken, het beste bewijs dat er diepere krachten zijn die deze eenmaking beletten.

Nu is er na 1870 wel eene reactie merkbaar, tengevolge van een samenloop van omstandigheden. Daar was in de eerste plaats de nederlaag van Frankrijk in de Fransch-Duitsche oorlog, die in België een groote weerklank vond, doordat zij aan de toekomst van dit land in breede kringen deed twijfelen, en de politieke druk van Frankrijk (nog pas enkele jaren te voren had Napoleon III een poging gedaan België te annexeeren) voorloopig verminderde. Dan was er de opkomst van meer democratische tendenzen. Wel zou het nog tot 1892 duren voor een ander kiesstelsel wordt doorgezet, maar reeds is er allerwege een democratische opleving. Dit brengt overal een reactie ten voordeele van een grootere aanpassing der wetgeving aan de behoeften der gemeenschap. Zelfs in den schoot van het liberalisme wordt een groep van radicalen steeds talrijker, die in Vlaanderen het liberalisme tracht aan te passen aan den volksgeest. Deze zijn dan ook flamingant, zij zijn echter te zeer van den unitarischen geest doordrongen om het consequent te zijn, en, mede daardoor, staan zij in de partij zelf zwak. De Katholieke partij, die tot nu toe vrijwel, wat de algemeene richting van de staatkundige lijn betreft, zich door de liberale gedachte hier en daar tegenstribbelend, op sleeptouw heeft laten nemen, wordt zich van

hare kracht, ter gelegenheid van den schoolstrijd — waarop ik straks terugkom — bewust, haar terugkeer tot hare vroegere, meer particularistische politiek en de bewustwording van de sociale taak die zij te vervullen had (congres van 1886) een richting die door de Encycliek *Rerum Novarum*, van 1891 aanmerkelijk aan autoriteit wint, komt Vlaanderen — en in het bijzonder den Vlaamschen landbouwer — ten goede, zonder dat zij echter meer bedoelt dan een betere aanpassing van het centralisatiestelsel aan de Vlaamsche toestanden.

In deze twee partijen, voorzoover hun politiek programma betreft, uitte de democratische strooming zich dus door een poging om de Belgische centralisatie min of meer dragelijk te maken voor Vlaanderen.

Scherper uitte zich het verschil tusschen de Vlaamsche en de Waalsche mentaliteit in de jonge socialistische partij die, nadat hare vrijwel geheel uit intellectueelen bestaande eerste organisatie, met het ineensstorten der eerste internationale mislukt bleek, rond 1875 met den heropbouw, ditmaal op een echte arbeidersbasis begon. De tegenstelling tusschen Vlaamsche en Waalsche opvattingen (anarchisme-coöperatorisch) was zoo sterk, dat een poging om een algemeen Belgische partij te stichten, mislukte en er een „Vlaamsche socialistische arbeiderspartij” tot stand kwam die pas in 1888 door de tegenwoordige Belgische partij vervangen werd.

Waren de verminderde invloed van Frankrijk en de opkomst van meer democratische stroomingen bevorderende omstandigheden, de eigenlijke oorzaak van de reactie die na 1870 ten voordeele van de Vlamingen op politiek gebied merkbaar is, is toch eigenlijk slechts een nevenverschijnsel van de organisatie van België. De radikale centraliseerende politiek, die geen rekening hield met de belangen en de mentaliteit van de Vlamingen ging des te zwaarder drukken naarmate zij voortgang had. De verfranschingspolitiek was in haar eigenlijk doel mislukt, zij had wel een

kleine groep van de beter gesitueerden kunnen vervreemden, maar op de groote massa was zij zonder uitwerking gebleven. Deze massa, die — nog altijd in geringe mate — politieke beteekenis begon te krijgen, reageerde nu. Deze reactie betrof alleen de uitwendige verschijnselen, niet de oorzaken. Het is een droevig bewijs van het gebrek aan leiders waarin de vervreemdingspolitiek het Vlaamsch volk had gelaten, dat deze reactie niets anders was dan, ik zou bijna zeggen, een reflexbeweging. Terwijl de voor de hand liggende oplossing was de Staat in Vlaanderen Vlaamsch, in Wallonië Fransch te maken werd de uitweg gevonden in een officiële tweetaligheid. Oh, een tweetaligheid die zich beperkte tot die functies waar de aanraking met het publiek haar volstrekt noodzakelijk maakte, de administratieve constructie van den staat bleef geheel Fransch. Honderden Waalsche ambtenaren, ook in de belangrijkste functies, kenden nog steeds geen letter Nederlandsch.

Het is kenmerkend, dat zelfs deze concessies steeds met groote moeite werden verkregen in het Parlement. Zoo weinig oog bleken Walen en verfranschte Vlamingen te hebben voor den toestand in het Vlaamsch land. Dank zij hunne coalitie slaagden zij er ook steeds in de elementen van Vlaamsche staatsinrichting die in al de voorstellen, op Vlaamschgezind initiatief teruggaande, te vinden zijn, uit de wet te lichten. Om alleen een min of meer vergaande tweetaligheid te bewaren.

Toetsen wij dit karakter der taalwetgeving aan de belangrijkste wetten.

In 1873 kwam, grootendeels onder invloed van het blijken der onschuld van Coucke en Goethals, veroordeeld en terechtgesteld, doordat zij geen enkel woord van hun proces verstaan hadden — de wet op het „Vlaamsch” in de rechtspleging in strafzaken tot stand (aangevuld 1891 en 1908) die de vrijheid der rechterlijke macht voor de strafrechtprocedure aan banden legde in Vlaanderen.

Tot dan, en ook nu nog voor wat betreft de civiele procedure was de rechter geheel vrij de taal te kiezen die *hij* verkoos. Het spreekt vanzelf dat, waar de opleiding van rechters en advocaten alleen in het Fransch geschiedt, dat beteekent dat zij Fransch is. Zelfs de wet op de strafzaken wordt nu nog honderden malen ontdoken. Kort geleden heeft de burgerlijke kamer van de Brusselsche Rechtbank haar eerste vonnis (sinds 1830!) in het Nederlandsch gegeven. Het Hof van Verbreking (Hooge Raad) weigert nog steeds Nederlandsche vonnissen uit te spreken of Nederlandsche pleidooien aan te hooren.

Het van elk gezond verstand gespeend stelsel dat de ambtenaar bepaalt in welke taal gevonnisd zal worden, is dus ook voor het oogenblik nog vrijwel algemeen van kracht. Men kan zich voorstellen dat wel vrijwel niemand den rechter in wiens handen de beslissing over zijne vrijheid, of althans zijn vermogensbelang ligt, zal trachten te dwingen tot het gebruik van een taal die dezen onaangenaam of moeilijk is. Alles hangt af — zeker in burgerlijke zaken — van de welwillendheid en het gezond verstand van een ambtenaar die zijne opleiding echter geheel in het Fransch heeft gekregen en meestal — althans wat de belangrijker plaatsen betreft — een voorstander is van de Belgische centralisatiepolitiek. Ook nu nog zijn er in Vlaanderen rechters die totaal geen „Vlaamsch” kennen.

Tien jaar later, in 1883, komt de wet op het middelbaar onderwijs tot stand (aangevuld 1910). Zij bepaalde dat buiten het Nederlandsch zelf, (dat tot dan toe in Vlaanderen door middel van het Fransch werd onderwezen!), twee vakken minstens door middel van het Nederlandsch zouden moeten worden aangeleerd. Alle andere vakken worden nog steeds door middel van het Fransch onderwezen. Men kan zich niet voorstellen wat het beteekent wiskunde, klassieke talen, kortom al de vakken die den grondslag leggen van een breedere ontwikkeling in een vreemde taal aan te leeren, wanneer men niet zelf daarvan de dupe

is geweest. Want alhoewel de wet de mogelijkheid van uitbreiding voorzag, is daar nergens wat van terecht gekomen. In de meeste scholen wordt de wet zelfs slechts gedeeltelijk toegepast.

De pogingen om het hooger onderwijs te vernederlandschen, zijn steeds mislukt. Ik kom daar nog op terug wanneer ik het vraagstuk der Vlaamsche Hoogeschool bespreek.

Deze fase van de ontwikkeling vond eindelijk hare conclusie in de zgn. „Gelijkheidswet” van 1898. Zij schrijft voor dat elke wet, koninklijk besluit en ministeriëel rondschrijven in het Fransch en het „Vlaamsch” moeten worden gesteld en dat beide teksten verbindende kracht hebben. In deze wet vond de tweetaligheidspolitiek hare bekroning. Wel bleven de vroegere wetten onvertaald, maar deze wet moet op den buitenstaander toch den indruk maken een bevredigingsmiddel te zijn. Zij zou het ook geweest zijn —ondanks de gevaarlijke klip van twee gelijkelijk verbindende teksten in verschillende talen — wanneer zij ook.... was uitgevoerd. Maar dat werd zij wel formeel, maar niet feitelijk. Hare uitvoering ligt geheel in handen van de ambtenaren, die ofwel zelf, ofwel wat hun chefs betreft, geheel doordrongen zijn van het Belgisch systeem. Duizenden en duizenden klachten zijn er omtrent de niet-toepassing van de wet gedaan. Maar men staat machteloos. De ambtenaar die de wet niet toepast, wordt door zijn superieuren gedekt. Hij handelt immers in het belang van de centralisatie — dus, volgens de mentaliteit die den ambtenaar bezielt, in het belang van den staat. Integendeel, er zijn gevallen bekend van ambtenaren, die gestraft werden omdat zij de wet toepasten. Dus administratief valt er niets te beginnen, een enkele flamingant moge er de moeite en last voor over hebben in zijn klacht te volharden, hij kan alleen een beetje schandaal verwekken. Een administratief recht, dat hem in staat zou stellen de wet te doen naleven bestaat niet. Er is geen

enkele sanctie voorzien.⁵ Is er een onvoorzichtige flamingant die een proces uitlokt door geen gevolg te geven aan een ambtelijk bevel dat de wet overschrijdt — dan valt hij in handen van een rechter die hem.... mores leert.

Zoo heeft dan de taalwetgeving zooals zij ook nu nog bestaat (een enkele verandering ten goede bespreek ik verder) aan het algemeen karakter van de Belgische staatsinrichting niets gewijzigd, en de toestand voor de Vlamingen vrijwel niet verbeterd. Zij is zóó ingericht dat de een of andere taai volhardende Flamingant — die er alles op zet de wetten die zijn taalgebruik waarborgen — te doen naleven, een enkele maal wel eens recht zal verkrijgen, maar dat in de meerderheid der gevallen de ambtenaar, de beslissing in handen heeft. En alles: het milieu waaruit hij komt en waarin hij leeft, zijne opleiding, zijne promotie, zijne opvatting omtrent het welzijn van den staat, brengt deze er toe de verfransching te bevorderen. De geheel innerlijke constructie van den Staat is Fransch gebleven.

En dat deze wetgeving spaak loopt, is niet toevallig. Het is een gevolg van een organische fout. Uitgaande van de fictie der tweetaligheid in Vlaanderen, stelt zij het taalrecht als een persoonlijk recht. Het gezond verstand zelf zegt echter, dat de staatkundige inrichting in de taal van het land moet geschieden. En de officiële statistieken wijzen uit, dat dit in Vlaanderen het Nederlandsch is. Het is misbruik maken van het begrip der vrijheid dit hier te willen toepassen, het is de doorslaggevende invloed leggen in de handen van de overheid en hare ambtenaren. Waar de wetgevende macht van hare bevoegdheid afstand doet om den toestand te regelen, heerscht de bureaucratie. En deze is in België, en kan niet anders zijn dan verfranschend. Zij is het reeds wanneer zij geen politieke bijbedoeling heeft. Waar de inwendige organisatie en de opleiding eentalig Fransch is — en het is niet wel denkbaar dat zij anders dan eentalig zij, stelt U voor een ambtenaar elk verslag dat hij aan zijn chef uitbrengt in twee talen

doende! — moet vanzelf de strekking ontstaan de uitwendige dienst hier te doen bij aanpassen. Maar daarbij, er zit wel degelijk een politieke bijbedoeling voor. De geheele aggressieve houding van de Belgische ambtenarij wijst erop, de uitleggingen ter kwader trouw, de bescherming aan de wets-overtreders van hoogerhand verleend, de onmogelijkheid om de wetten zelfs in hun gebrekkigen vorm toegepast te krijgen.

Een rationeele oplossing eischt minstens de splitsing der bestuurlijke organisatie, waarbij de volkstaal regeeringstaal wordt in elk der twee gedeelten. De vervreemde minderheden zijn zoo gering dat er geen bepaalde reden is om bijzondere maatregelen tot hunne bescherming te treffen. Er is geen eigenlijke reden waarom men de 4.4 % (waarvan dan nog 2.5 % het Nederlandsch begrijpt en met het verdwijnen der vreemde ambtenaren het 1.9 % dat alleen Fransch spreekt aanzienlijk zal verminderen) meer tegemoetkoming zou betoonen dan de 4.7 % dat geen der drie „officiële” talen spreekt. Maar wanneer op deze voorwaarde de vrede kon gekocht worden, geloof ik niet, dat er zelfs van Vlaamsche zijde groot bezwaar tegen zou bestaan een paar Rechtbanken te vormen, waarbij de persoonlijke taalbelangen van deze groepen zouden gehandhaafd worden, mits reciprociteit in Wallonië. En de vrijheid van onderwijs zou ook voor hen gelden wanneer zij in staat waren — wat ik betwijfel — zonder hulp van buitenaf zich te handhaven. Een tweetaligheid van het geheele openbare leven heeft natuurlijk voor een zoo kleine minderheid geen zin. Maar de eerste voorwaarde, voordat er van een dergelijke verzoeningsgezindheid sprake kan zijn, is natuurlijk dat het bestuur geheel in Vlaamsche handen berust en op Vlaamschen leest geschoeid zij.

Want ik heb — om het systematisch overzicht niet te schaden — de taalregeling gezamenlijk besproken, maar de tegenstelling zit veel dieper. Hoe kan men verwachten dat deze ambtenaren, die niet eens de taal van het volk kunnen of willen spreken, belang zullen stellen in zijn wel

en wee. Hoe zouden zij zijne stoffelijke en geestelijke behoeften kunnen kennen, en er trachten in te voorzien. Hoe zal een bestuur, dat zoover af staat van den geest van de natie, maatregelen kunnen treffen om de belangen der gemeenschap te behartigen in, naar wij zullen zien, buitengewoon moeilijke omstandigheden, samenhangende met de eigenaardige positie waarin Vlaanderen, economisch verkeerde.

In de economische structuur van België heeft zich onder-tusschen de verandering voltrokken die reeds vroeger te voorzien was. Het land is voorgoed een industriestaat geworden. Dit geldt in de eerste plaats voor de Waalsche provincies Henegouwen en Luik. Terzelfdertijd wordt de grootindustrie hier overheerschend. Het bedrijfsleven concentreert zich, onder leiding van enkele groote banken. Men wordt hiertoe door de omstandigheden gedrongen. Het weer opkomende protectionisme in Europa verplicht, waar bescherming der kleine binnenlandsche markt geen uitkomst biedt, tot het opzoeken van verre afzetgebieden. Men gaat in het buitenland, eerst in Rusland, daarna ook in de andere landen in en buiten Europa, het eigen afzetgebied scheppen, door het oprichten van industrieën en ontginningen die dan voor hun bedrijfsmateriaal als klanten van de moedermaatschappijen afhankelijk blijven. Een dergelijke expansiepolitiek was natuurlijk slechts aan groote, met overvloedig kapitaal werkende ondernemingen mogelijk.

Tot een dergelijke politiek leidde ook de behoefte aan grondstoffen, waarin men, door de geleidelijke annexatie van het Congogebied — onder de verziende leiding van den Koning, Leopold II — gedeeltelijk trachtte te voorzien.

De Vlamingen hebben zich aan deze nieuwe ontwikkeling niet aangepast. Het provincialisme waarin deze gewesten verzonken bleven, maakte hen er niet rijp voor. Hunne industriele ontwikkeling werd noch door de omstandigheden, noch door de regeering — die alleen oog had voor

de belangen van wat nu *de* exportindustrieën geworden waren (de Waalsche) — bevorderd.

Rond de eeuwwende is er dan ook een diepe tegenstelling tusschen Vlaanderen en Wallonië, Vlaanderen is overwegend een landbouwland gebleven, de toestand van deze landbouwbefolking is slecht. De steeds groeiende intensifieering van de bebouwing, die, zooals bekend, hoge pachten en lage loonen met zich brengt, gaat gepaard met een steeds grootere verdeeling van het grondgebruik, die tengevolge heeft dat de bebouwer van den grond, er niet van kan leven ¹⁾. Waar geen industriele ontwikkeling uitkomst biedt, vormen deze „kortbouwers” de goedkoope arbeidskrachten van de Waalsche industrieën, terwijl het stukje grond dat zij bebouwen, hen toch weer van wegtrekken verhindert.

Wel hebben de Katholieke regeeringen, maatregelen genomen om den toestand van den landbouw te verbeteren — tusschen de landelijke bevolking vonden zij hunne meeste aanhangers — maar deze maatregelen zijn vooral de grondeigenaars, de meeste gronden zijn pachtgronden, ten goede gekomen, mede ten gevolge van de dichtheid der bevolking. De landbouw lijkt mij voornamelijk te lijden onder de, tengevolge van het erfstelsel steeds toenemende, kleinheid der bedrijven. En wel omdat de veeteelt, die naast de groentebouw en het industrieel gewas de aangewezen uitkomst is bij intensifieering, slechts op grootere bedrijven met succes mogelijk is ²⁾.

Wel hebben de door de Katholieken, onder leiding van den heer Helleputte, gestichte „Boerenbonden” onder alle

¹⁾ Breeder in mijn Economist-artikel.

²⁾ De paardenteelt, deze roem van den Brabantschen boer wordt dan ook alleen op de grootere bedrijven in Brabant met succes gedreven.

Kenmerkend voor de eenzijdige orientatie, zelfs hier, is, dat de eenige graansoort die beschermd wordt de haver is, met de uitdrukkelijke bedoeling de bebouwing in de Waalsche Ardennen ervan mogelijk te maken (La réforme du régime douanier des produits alimentaires Instituts Solvay 1919 p. 32). Protectie is verkeerd, maar dan ook voor Wallonië.

opzichten, en voornamelijk door hun credietsysteem den toestand der boeren verbeterd. Maar tot een factor van doorslaggevende beteekenis in de Belgische economie konden zij de landbouw niet meer opvoeren. De omstandigheden maakten dit onmogelijk. Misschien hebben de leiders dezer Boerenbonden zich ook te veel door partijpolitieke overwegingen laten leiden. Alleen uit hun verlangen de landbouwbevolking in hare afgezonderdheid te bewaren, is het d.m. verklaarbaar dat zij van hunne kapitaalkrachtige positie geen gebruik hebben gemaakt om een landbouw-industrie te doen ontstaan, die gedeeltelijk een uitweg voor de overvloedige landbouwbevolking had kunnen worden, en anderzijds een afzetgebied voor de, door intensifieering noodzakelijk geworden, bebouwing met industriegewassen. Het valt niet te ontkennen dat de katholieke landbouw-politiek, en deze is de eenige die bestaat, eenigzins op twee gedachten heeft gehinkt en vooral de, overwegend adellijke en kerkelijke grondeigenaars heeft beschermd. Dat zij er nog steeds niet in geslaagd is — ondanks 35 jaar regeeringsmacht — een dragelijke pachtwet te verwezenlijken, is hiervoor een treffend bewijs.

De onvoldoende industrializeering van Vlaanderen uitte zich ook in het voortbestaan van een groot aantal huis-arbeiders, wier toestand ellendig bleef. De industrie die bestond was verder vrijwel alleen klein en middenindustrie, die — buiten de textielindustrie — alleen een binnenland-sche markt had.

In de inderdaad moeilijke taak, voor gewesten met zoo uiteenlopend economisch karakter, toch een sociale voorziening te treffen die voor beiden voldeed, is België geheel tekort geschoten. Alles werd ingesteld op de Waalsche grootindustrie, de geheele staatsmachine werd in haar dienst gesteld. Dit, gepaard aan hare toch al overwegende economische positie zou de macht over Vlaanderen aan de Waalsche industrie in handen spelen.

Wij hebben hooger gezien op welke, inderdaad bewon-

derenswaardige wijze, de Waalsche industrie zich een afzetgebied wist te verzekeren. Daarin geholpen door de regeering, zooals inderdaad in het landsbelang, en ook in dat van Vlaanderen lag, dat aldus mede voordeel trok van de in ruil gekregen voedingsmiddelen. Om dit te kunnen verwezenlijken, werd het industriele kapitaal, bankkapitaal. Het noodige geld voor de financiering der buitenlandsche ondernemingen verschaftte dit zich op twee wijzen. Ten eerste, door in de binnenlandsche industrieën vreemd kapitaal te interesseeren, en zoo geld vrij te krijgen voor buitenlandsch gebruik, waar men ten andere ook met vreemde hulp werkt. Deze tendens werd bevorderd door een, door vele desillusies voorzichtig geworden, Fransche beleggers-politiek die met de kleinere, maar zekere winsten in België genoegen nam, aldus den meer waagzieken Belgischen ondernemersstand vrijheid tot de expansie gevend. Ten tweede draineerde men door een geconcentreerd bankwezen, het geld van het geehele land naar deze groep, die tenslotte door de Waalsche industrie beheerscht wordt. Dit is vooral het geval voor de Société Générale de Belgique, die, mede door middel van hare dochterinstituten „Banque d'Anvers, Banque de Gand, Banque de Liège" eene positie heeft op de Belgische credietmarkt, zooals in geen enkel ander land door eenige instelling verkregen werd. Verder voor de Banque de Bruxelles en de Crédit Anversoïis die zich ook tot grootbanken ontwikkelden. Zoo wordt ook het Vlaamsch geld aan hen dienstbaar gemaakt, eenerzijds, en werd de Vlaamsche industrie ervan afhankelijk anderzijds. De leiding van de Belgische economie komt geheel in handen van een groep financiers, waar, naast de Waalsche industrie de meest verschillende landen en volken, en voornamelijk Frankrijk vertegenwoordigd zijn.

Men kan het verdedigen, dat de Belgische staat de belangen van deze groep, die de welvaart van het land sterk beïnvloedde, in het bijzonder behartigde. Vooralsnog werd

daardoor een landsbelang gediend. Men sloot echter al te zeer de oogen voor de toeneming van den vreemden invloed in het land zelf. De bedreiging der Vlaamsche ontwikkelingsmogelijkheden op eigen grondslag, werd niet gekeerd maar bevorderd. De leidende finantieele wereld, zich bewust van de beteekenis die de gecentraliseerde staat voor haar had, bevorderde zooveel eenigszins mogelijk was, de verfransching¹⁾. Zoo sluiten Belgische politiek en finantie, door wederzijdsch belang gedreven, een onderling verbond, dat de Vlamingen eronder houdt.

Maar ook mat men de maat waarin de belangen dezer finantieele groep bevorderd werden, te ruim. Een wet op het vennootschapswezen, een beursregeling die de ongezonde speculatie door hunne ongebreidelde vrijheid als het ware uitlokken, trokken wel de vreemde kapitalen aan, maar leidden ook tot oprichting van ongezonde, niet levensvatbare ondernemingen, die de financiers groote winsten in de handen speelden, maar waarvan de kosten door het publiek betaald werden.

Ondertusschen, zoolang er een werkelijk landsbelang gediend werd door het bestaan van dit internationaal financiersstelsel, kon men deze dingen nog de keerzijde der medaille achten. Dit is echter niet het geval gebleven. Daartoe hebben verschillende oorzaken samengewerkt. In de eerste plaats ging de vaderlandsche gedachte, die bij het ontstaan van dit stelsel had voorgezeten, voor een goed deel verloren: van de internationale groepen die aan de Brusselsche beurs den boventoon voeren, voor een goed deel uit onguere speculanten bestaande, is niet eenzelfde geest te verwachten die eens de stichters leidde. Het valt trouwens niet te ontkennen dat mannen, die vroeger mede door vaderlandsche overwegingen gedreven werden, zich door het verlokkende geldverdieneu lietten mee-

¹⁾ Een kras staaltje hiervan verder pag. 140.

slepen. Een geruchtmakend proces van levering aan den vijand bracht er, na den oorlog, het bewijs van.

Maar de eigenlijke oorzaak lag toch dieper. De grondslag, waarop het heele gebouw berustte was te eng. De Waalsche industrie, en voornamelijk de staalindustrie moest het geheel dragen. De geweldige fout van de eenzijdige oriëntering der belgische economische politiek bleek weldra zwaar van gevolgen. Want de grondslag ging wankelen. Technisch stond zij steeds zeer zwak, het ijzererts had men toch al sinds lang moeten invoeren ¹⁾, nu gingen ook de productie-kosten voor steenkool door de uitputting der mijnen, ondanks de lage loonen — die dank zij de Vlaamsche inwijking, konden gehandhaafd worden — omhoog, en, wat nog erger was, de steenkool kwaliteiten die men voor de industrie behoefde, ontbraken. Men kon de concurrentie met het buitenland niet meer volhouden.

Daarbij, de dochtermaatschappijen zelf gingen, door zuiver financieele overwegingen geleid, de inheemsche industrie concurrentie aandoen.

Vanaf 1902 treedt deze ontwikkeling sterk aan het licht. De financieele groepen weten zich te redden. Zij internationaliseerden zich nog meer, de concerns letten voortaan niet meer op de belangen der belgische industrie, maar verzekerden zich, als tot nogtoe, bestellingen die zij echter plaatsten bij die gecontroleerde industrie waar hun dat het best gelegen kwam. Het *landsbelang* werd door deze politiek niet meer gediend. Men heeft wel eens gezegd dat niet de handelsbalans, maar nog wel de betalingsbalans van België er den gunstigen invloed van ondervindt. Dan vergeet men echter dat deze weer ongunstig wordt beïnvloed door de betalingen aan het vreemd kapitaal dat de Belgische bedrijven beheerscht, doordat het eigen kapitaal in het buitenland zit.

In dit verband moet men nu de ontdekking der Vlaamsche

¹⁾ Zie A. Mahy. L'industrie métallurgique. (La Renaissance Economique de la Belgique V. Uitgegeven door de Crédit Anversois).

kolenmijnen in de Limburgsche Kempen beschouwen. Dit kolenbekken dat, naar voorzichtige schattingen, 8 miljard ton steenkool bevat, en wel steenkool die voor de metaal-industrie zeer geschikt is, werd de zinkende Waalsche industrie in den schoot geworpen. Het belangenverbond tusschen finance en politiek toonde zich in zijn geheele naaktheid. Op grond van bepalingen uit 1810 en 1837 dateerende, werden hen — ondanks herhaalde en dringende waarschuwingen in het Parlement — de concessies verleend, zonder eenige waarborg voor de gemeenschap. De wet van 1911 stelde hier wel grootendeels een einde aan, door een belangrijk gedeelte te reserveeren dat niet zonder bijzondere wet mag worden geconcedeerd — het beginsel der dominialiteit, in Nederland en Duitschland gehuldigd, werd verworpen — maar groot kwaad was dan al geschiedt. Het zal van de weerstand der Vlamingen afhangen, of het verder gaan ervan vermeden zal kunnen worden ¹⁾.

Hier werd voorgoed door België het terrein verlaten van de bevordering van het algemeen belang, desnoods door een te eenzijdige inachtnaam van een bepaalde industrie, maar leidde deze eenzijdigheid — die zich vroeger misschien reeds in een opzettelijke loondrukking in Vlaanderen ten voordeele der Waalsche nijverheid uitte — tot een regelrechte opoffering van het belang van een deel van den staat aan het andere.

Op deze wijze werd de toekomst van de Waalsche industrie, en hare machtspositie, verzekerd, zoolang tenminste

¹⁾ In 1906 (voor de wet dus) waren verleend 8 concessies met 27.850 Ha. nu 10 met 31.000 Ha.

Hoe weinig nationaal de leiding van deze industrie is, blijkt uit de namen van de Raden van Beheer der mijnen. Ten bewijze de belangrijkste mijnen:

Winterslagh — de eerste productieve mijn: op 14 leden 7 Franschen w.o. de directeur van de Fransche munitiefabriek Le Creusot. Verder de Belg E. Coppée.

Beeringen: Op 20 leden, 16 Franschen, verder de directeur van de Société Generale Jadot.

Limbourg-Meuse: Op 16 leden, 8 Franschen.

de politieke wind in België uit denzelfden hoek blijft waaien.

Maar ook hier heeft deze politiek geen halt gehouden. Ook het geheele buitenlandsch beleid van België werd door de belangen van deze industrie bepaald.

Wanneer België, vooral na den oorlog, getreden is op het gebied der internationale politiek, wanneer het zich daar in combinaties heeft begeven, die het hebben geplaatst te midden van den strijd der mogendheden, dan zijn daardoor allermint de belangen gediend geworden van Vlaanderen dat zich op deze wijze beroofd zag van eene veiligheid, waarvan het geene reden had zich te ontdoen. Maar dan gebeurde dit om aan de behoefte aan afzetgebied van de Waalsche industrie te voldoen.

„De productiecapaciteit van de Belgische industrie, zegt een studieboek dat bij het Belgisch handelsonderwijs wordt gebruikt, een onverdachte bron dus ¹⁾, is sneller toegenomen dan de afzetgebieden die er voor openstonden. Het verschil is vooral groot voor de ijzernijverheid, de machinebouw, de glasnijverheid (de Waalsche industrieën dus) terwijl de textielindustrieën zich langzamer hebben ontwikkeld”. Zonder eenig voordeel uit deze uitbreiding van politieke macht te trekken, heeft Vlaanderen er mede den zwaren last van moeten dragen.

Het tractaat van Versailles heeft de Fransch-Waalsche kool- en ijzergroep in het bezit gesteld van groote voorraden ijzererts, zonder dat hij echter een voldoende hoeveelheid kolen te zijner beschikking kreeg. Zoo is zij niet in staat uit deze nieuwe verovering al het nut te trekken dat zij verwachtte. Hare kolenmijnen die binnen ongeveer 25 jaar ²⁾, dat is vóórdat de Vlaamsche mijnen in vollen omvang zullen kunnen geëxploiteerd worden, uitgeput zullen wezen, en die reeds vóór den oorlog onvoldoende waren, schieten nu geheel te kort.

Vandaar de landhonger. Hij heeft zich eerst gekeerd tegen

¹⁾ Paul Berger. *La Belgique. Précis de géographie économique*, p. 86.

²⁾ Zie *A dutchman's Reminder* van Jhr. Groeninx van Zoelen, 1919.

Holland. De annexatiecampagne is niets anders, dan een poging om ook op de Limburgsche kolenmijnen, die de Nederlandsche staat zoo verstandig was door de dominaliteit te beschermen, zijne hand te leggen. Ook hier zagen en zien wij België, zich in dienst stellen van deze belangen. Daarom achten de Vlamingen, die weten welke krachten tot deze campagne drijven, het zoo gevaarlijk, dat men haar in Holland beschouwt als een episode, die nu voorbij is. En daarom stonden zij met alle kracht waarover zij beschikten, tegenover deze campagne. Niet alleen omdat zij in Holland hun cultureel vaderland zien, maar tevens, omdat de macht die Holland bedreigt ook Vlaanderen terneerdrukt.

Hoezeer, naast economische, politieke factoren hebben medegewerkt om het overwicht van Wallonië over Vlaanderen te vestigen, blijkt uit alle uitingen van staatswerkzaamheid. Vlaanderen heeft minder spoorwegen, minder buurtspoorwegen, minder en minder goede wegen dan Wallonië, een minder goede postdienst, aan verbetering van hygienische toestanden en arbeidswoningen, wordt in Wallonië veel meer van staatswege besteed dan in Vlaanderen ¹⁾, dit alles (over het onderwijs nog straks) alhoewel Vlaanderen meer belasting betaalt dan Wallonië ²⁾.

Waren de Vlamingen niet bij machte, zelf te beletten dat deze economische ontwikkeling hen ten verderve strekte? Men kan hun gebrek aan politieke macht in deze periode niet meer toeschrijven aan het concentreeren hiervan, in de handen van een bevolkingsgroep die in Vlaanderen gedeeltelijk verfranscht is. Sinds 1892 bestond er een algemeen stemrecht dat wel, door meerdere stemmen te geven aan de census- en bekwaamheids-kiezers

¹⁾ Cijfers in mijn Economist-artikel.

²⁾ In een verslag van het Provinciaal Bestuur van de Waalsche provincie Namen aan het Ministerie van Binnenlandsche zaken (9 Nov. 1912), een onverdachte bron dus, wordt berekend dat in 70 jaar Vlaanderen 1.3 miljard meer belasting betaalde dan Wallonië.

en de familievaders niet zuiver democratisch was, maar toch de politieke macht reeds in handen legde van dien breeden middenstand die grootendeels trouw aan eigen volk gebleven is.

Maar het Belgisch stelsel, zonder invloed op de groote massa, was daàrin geslaagd, waarin vrijwel alle onderdrukingsstelsels slagen, het volk zijne leiders te ontnemen. Iedereen die eenig verder onderwijs genoten had, had een school van verfransching doorgemaakt, vanaf het Middelbaar onderwijs tot aan het einde der Universiteit. Al had dit bij allen nog geene vervreemding ten gevolge, daar waar het onderwerpen van wetenschappelijken, economischen of politieken aard gold, gebruikte men niet alleen de taal waarin men dergelijke punten had leeren behandelen, maar dacht men ook geheel in de banen door dit onderwijs getrokken. Dat deze menschen in de geteekende ontwikkeling geen bezwaar zagen, maar de belangen der Vlamingen voldoende gewaarborgd meenden, wanneer een zekere tweetaligheid hun het leven vergemakkelijkte, is begrijpelijk. Zij zagen meestal niet in, dat hier een volksbestaan bedreigd werd. Dat de katholieken eene politiek verdedigden die meer met het belang van de Vlamingen in overeenstemming was, was niet het gevolg van een bewuste politiek van Vlaamsch behoud, maar het toevallig samenvallen ermede van hunne partijbelangen. Waar dit niet het geval was, zooals bij de bevordering van een eigen industrie, moest ook het Vlaamsch belang wijken.

Nu waren de vertegenwoordigers van den Vlaamschen middenstand natuurlijk ook dikwijls menschen uit eigen kring, die door de leidende Belgische gedachte niet waren medegesleept. Zij zagen veel meer de tegenstelling tusschen het Vlaamsch en het Belgisch belang. In hun frondeursgeest tegen de vreemde centralisatie, kwam dit tot uiting. Maar inderdaad hebben dezen den toestand niet beheerscht. Verward in hunne provincialistische mentaliteit, onbegrijpend staande tegenover eene economische ontwikkeling

waar zij in eigen land geen contactpunten voor vonden, zijn zij inderdaad — door een gebrek aan inzicht — tekort geschoten. Half verleid, half bedrogen door hunne partijleiders, hebben zij de macht die zij hadden kunnen uitoefenen niet weten te gebruiken.

Dit was mede het gevolg van een strijd die in Vlaanderen veel kwaad heeft gesticht en die als het ware de illustratie is, van den nefasten invloed die een politiek systeem als het Belgisch, dat zich niet aanpast aan den inhoud van de Vlaamsche maatschappij, op de ontwikkeling van het land heeft uitgeoefend. Zoowat rond de tijd dat de invloed van de democratische tendenzen zich doet gevoelen, in 1878, ontbrandt de schoolstrijd. Een door een liberaal ministerie doorgevoerde wet, bedoelde de lagere school geheel neutraal te maken. De gemeenten werden tot het oprichten van dergelijke neutrale scholen verplicht.

Ik kan deze schoolwet nefast noemen, zonder — het weze voorzichtigheidshalve gezegd, want ook nu nog beheerscht de tegenstelling die zij schiep, gedeeltelijk de geesten — van partijdigheid verdacht te worden. Ik ben zelf niet katholiek en mijne beide grootvaders hebben onder de Katholieke reactie die zij in het leven riep, te lijden gehad.

Maar een algemeene neutrale school te willen opdringen aan een land, dat vrijwel geheel geloovig katholiek is, is een dwaasheid en een daad van geweld. De vroegere wet liet vrijheid aan de gemeenten, en men had er zich wel bij bevonden. Het revolutionair liberalisme, dat dit wilde veranderen, stootte af op de gehechtheid der bevolking aan de kerk. De reactie was instinctief en wreed. De openbare scholen werden, mede door een heftige campagne der geestelijkheid, ontvolkt; wie haar trouw bleven, uitgestoten en vervolgd. De crisis was kort, in 1884 verving een katholiek ministerie de wet door eene, die een vrijwel onbepaalde vrijheid liet. Maar zij heeft in Vlaanderen zeer veel kwaad gesticht. Ten eerste werd het katholicisme tot een groote uitbreiding van het eigen onderwijs gedrongen, zonder voldoende voor-

bereiding. Nog jaren lang zou het slecht zijn, en de te groote vrijheid, die de reactie met zich bracht, belette den staat zijn eischen te stellen.

Maar misschien waren de politieke gevolgen voor Vlaanderen nog erger. Had men vroeger, bij verschil van politieke opinie, de eenheid der volksgemeenschap gevoeld, deze wet, die in Vlaanderen door niemand verlangd werd, waar, in het geheel genomen, de vroegere toestand voldeed, verplichtte tot een scherp partijkiezen. Mede de al te groote heftigheid der reactie van de geestelijkheid, die de kerkelijke autoriteit in de weegschaal wierp, riep deze onwezenlijke en daardoor misschien des te fellere tegenstelling tusschen de menschen in het leven, die verschil van meening in vijandschap deed ontaarden. Het Belgisch liberalisme, dat in Vlaanderen dien twistappel geworpen had, waagde niet de reactie te bestrijden. Wie, zonder deze revolutionaire dwang verlangd te hebben, de reactie niet meemaakte, werd het slachtoffer. Twee generaties lang was vrijwel elk samenwerken onmogelijk gemaakt. Steeds weer stootte men op het oude zeer. Slechts rond 1910 kan men een begin van rustherstel waarnemen.

Daardoor werden de Vlamingen nog onmachtiger, nog meer geneigd het Vlaamsch belang aan het partijbelang op te offeren.

Eigen schuld, is veel gezegd geworden, wanneer de Vlamingen niet de rol speelden in België die hun toekwam. Gedeeltelijk wel, ik zal het niet ontkennen. Maar waar ons deze toestand wordt voorgehouden als een voorbeeld, waarnaar wij onze „overdreven eischen” zouden moeten matigen, is het noodig erop te wijzen dat die toestand het gevolg was van zwakheid en onmacht, niet van tevredenheid met het bestaande. Een onmacht, door de Belgische politiek in het leven geroepen en door de omstandigheden bevorderd, die op hare beurt de staat zou toelaten, zijn verfranschende rol verder te vervullen.

Want ook in deze periode zet België zijne politiek van ver-

fransching, en daardoor — waar dit geen positief succes heeft — zijne belemmering van de ontwikkeling eener eigen Nederlandsche cultuur voort. En het moet dit doen om zichzelf te handhaven. Voortbestaan van den gecentraliseerden Belgischen staat berust, volgens de stelling zelf van zijne verdedigers, op de tweetaligheid van Vlaanderen, althans in die kringen die politieken invloed kunnen uitoefenen. Naarmate deze groep — door democratisering van het regeeringsstelsel — grooter werd, moest deze verfransching dan ook, wilde het doel bereikt worden, bredere kringen treffen.

Het middel hiervoor, was in de eerste plaats het lager onderwijs. Het Fransch wordt ook op de lagere volksschool, dus ook aan hen die geen verder onderwijs genieten, vanaf het derde studiejaar aangeleerd. Dit heeft natuurlijk niet het minste practisch resultaat, na enkele jaren is men al het Fransch vergeten, of wat men nog kent is zoo weinig dat het tot niets dient. Maar het percentage der tweetaligheid wordt er door beïnvloed (vandaar de 14.4 %). Dat er van wederkeerigheid in Wallonië geen sprake is, spreekt vanzelf, voor wie Belgisch denkt. Dat, waar men zich sterk genoeg meent, men ook voor de brutaalste volksvernietigende methodes niet terugschrikt bewijst Brussel. Een Vlaamsche stad, die door de Waalsche ambtenaars, en de aanwezigheid van het Hof sterk verfranscht is.

De Heer R. de Cneudt heeft in een werk, waarin hij de resultaten van zijn onderzoek in de scholen van Groot-Brussel vastlegt¹⁾, een overzicht van den toestand gegeven, dat werkelijk sinister aandoet.

Voor de methodes die hier toegepast worden om de bestaande Vlaamsche klassen te discrediteeren en ze te kunnen afschaffen, moet ik naar zijn werk verwijzen. Een enkel staaltje: Om de Vlaamsche klassen uit te roeien, ging men er toe over, òók voor de kinderen die later in die Vlaamsche

¹⁾ De vervlaamsching van het Lager Onderwijs te Groot-Brussel.

klassen zouden terechtkomen, Fransche bewaarscholen te stichten. Men gaf aan deze kinderen van drie jaar, van zuiver Vlaamsche en Fransch-onkundige ouders (alle andere kwamen in Fransche Klassen) Waalsche bewaarschooljuffrouwen, die geen woord Nederlandsch of zelfs dialect kenden!

De gevolgen waren verschrikkelijk: in 1909 was 11 % van de leerlingen der Brusselsche scholen, drie jaar ten achter in zijn studies, $\frac{9}{10}$ hiervan waren Vlamingen. Daarbij zijn niet gerekend de leerlingen der scholen voor achterlijken, d.z. die, welke meer dan drie jaar ten achter zijn in hunne studies; ook hier hetzelfde percentage Vlamingen. Met deze samen waren er meer dan 15 % der Groot-Brusselsche schoolkinderen, die de gevolgen ondervinden van het systeem van centralisatie. Sindsdien is de toestand nog verergerd, waar van de 40 Vlaamsche klassen er thans nog 5 overblijven ¹⁾.

Te Brussel kan men dan ook het ongelooflijke feit constateeren, dat er duizenden menschen zijn die geen Fransch kunnen spreken (of men moet het Brusselsch koeterwaalsch daarvoor houden) en geen Vlaamsch kunnen lezen — Doux pays!

Maar niet alleen is het onderwijs zooveel mogelijk verfranscht, het is ook onvoldoende ingericht in Vlaanderen. Ik wees reeds op het onvoldoende technisch onderwijs, dat ook al weer gedeeltelijk verfranscht is. Maar ook voor het algemeen vormend lager onderwijs zijn de toestanden dezelfde. Nog in 1919 waren er in Vlaanderen 2741 scholen voor 458.000, in Wallonië 4837 scholen voor 319.000 leerlingen, in Vlaanderen 37 lagere middelbare scholen (H.B.S. 3) in Wallonië 70. De ongeletterdheid bedroeg dan ook in

¹⁾ Een typische uitlating, welke bewijst dat ook door niet-Vlamingen aan de verfransching van het onderwijs de achterlijkheid wordt toegeschreven, is die van *l'Étincelle*, het orgaan der socialistische onderwijzers (15 October 1913) welke zegt: „Het grootste ongeluk voor een schoolkind van de goede stad Brussel, is arm te zijn en Vlaming 99 % van de abnormalen zijn arm en 85 % zijn Vlamingen.”

Vlaanderen in 1913 nog 28.4 %. (pas sinds 1914 bestaat het verplicht onderwijs), tegen 19.1 % in Wallonië.

Een tweede middel van verfransching was het leger. Het was geheel Fransch. Kader, opleiding, kazernen, bevelen, instructies ¹⁾. Tijdens den oorlog heeft dit tot wanhopige toestanden geleid, die wij nog verder zullen ontmoeten.

En tenslotte is nog de propaganda te vermelden, van de door de Fransche regeering gesteunde instellingen. Sinds, na 1870 zijn directe politieke invloed verminderde, heeft Frankrijk de „annexion des esprits, (de geestelijke annexatie) systematisch georganiseerd. Niet alleen werd het doordringen der Parijsche pers in België begunstigd, maar de Fransch-Belgische pers werd door Frankrijk gesteund ²⁾ sommige bladen staan zelfs rechtstreeks in Franschen dienst.

De eigenlijke organen van deze propaganda zijn echter de „Amitiés françaises", die door allerlei instellingen, volksvoordrachten, vertooningen en kunstdournées de geesten moeten voorbereiden. Er zou hiertegen niets zijn in te brengen, wanneer de verfranschte kringen der Vlamingen dat op eigen krachten deden, daartoe zouden zij echter niet in staat zijn; nu zij gesteund worden door Frankrijk, is het politieke element niet te ontkennen. De propaganda-middelen daarbij, zijn nog al eens eigenaardig. Zoo worden b.v.b. aan minder gegoede families, die een rol willen spelen, de financieele middelen verschaft om recepties, bals en mondaine feesten ter gelegenheid van deze tournées te geven. Dat een beïnvloeding die op dergelijke methodes steunt, niet erg diep gaat, is niet te verwonderen. Terwijl de fransche pers en mondaine weekbladen in België veel gelezen worden, was dit met het Fransche boek dan ook

¹⁾ Zie H. Meert, Réponse à la lettre au roi de M. J. Destrée.

²⁾ Reeds vóór den oorlog, stond een bedrag van 300.000 frank op het Fransche budget van Buitenlandsche zaken „pour la presse française en Belgique."

niet het geval. Er werden in Noord-Nederland méér Fransche boeken ingevoerd dan in België!

Hoezeer de Fransche regeering soms vergeet dat België geen Fransche provincie is, blijkt uit de mededeeling, van den Franschen minister van Handel en Nijverheid in het Parlement, dat Frankrijk op een zeer intensieve wijze aan de Gentsche tentoonstelling had deelgenomen, om den Franschen invloed te versterken, en aldus de vervlaamsching der Gentsche Universiteit tegen te gaan¹⁾.

Het was natuurlijk niet mogelijk het Vlaamsch geestelijk leven te negeren. Het genoot echter van de regeering op lange na niet denzelfden steun als het Fransche. Karakteristiek voor de houding van België t.o. van de Nederlandsche cultuur in Vlaanderen, is dat de „Académie Royale de Belgique” alle gebieden van wetenschap en kunst omvat en de „Koninklijke Vlaamsche Academie”, toen zij een breeder terrein wilde betreden, uitdrukkelijk werd teruggewezen naar de grenzen van de taalkunde. Vlaamsche uitingen van artistieke aard konden nog — als uitingen van een provinciale cultuur — worden geduld. Het heele geestesleven in Nederlandschen zin te organiseeren, werd niet alleen niet bevorderd, maar, zooals uit dit voorbeeld blijkt, uitdrukkelijk tegengegaan.

Nog duidelijker blijkt dit uit de hardnekkigheid waarmee de vernederlandsching der Gentsche Universiteit werd verhinderd. Het is niet toevallig dat de Vlaamschgezinden, toen zij hunne krachten weer verzameld hadden, den strijd op die vernederlandsching concentreerden. Het was het gevolg van het inzicht dat deze Universiteit, wanneer de waarborg bestond dat zij op een degelijken grondslag zou berusten, aan de Vlamingen de leiders zou brengen die zij blijkbaar zoozeer behoefden, en de organisatie zou mogelijk maken van een geestelijk leven dat de geheele cultuur omvat. Dit inzicht bestond echter aan beide zijden. Daarom wordt in de strijd om de Gentsche Universiteit,

¹⁾ Débats parlementaires, Chambre des Députés, 1912, blz. 3374 enz.

waar ik straks uitvoeriger op terugkom, in den grond den strijd gestreden, tusschen het gecentraliseerde België en den Vlaamschen wil tot nationaliseering.

Dat het gecentraliseerde België dezen wil in den weg treedt, moge uit dit overzicht gebleken zijn. De stelling dat deze wil niet bestaat, dat het gecentraliseerde België mogelijkheid biedt voor een ontwikkeling der Vlamingen, dat dus een politieke Vlaamsche beweging eigenlijk geen zin heeft, althans niet meer heeft sinds 1898, heb ik trachten te weerleggen. Daarbij was het noodig ook de feitelijke resultaten op wetgevend gebied die de Vlaamsche beweging te boeken heeft, te behandelen, om aan te toonen hoe weinig daardoor werd bereikt. Voor het begrip van de ontwikkeling der beweging in de laatste jaren is nu nog een kort overzicht noodig van de geschiedenis der geestelijke stroomingen in de Vlaamsche beweging zelf.

VI.

DE VLAAMSCHE BEWEGING.

Ook in haar oorsprong toont de Vlaamsche beweging de twee karaktertrekken die wij beurtelings bij haar zullen zien overheerschen, eenerzijds het provinciaal verzet tegen de vreemde centralisatie (i.c. de verfransching) anderzijds het streven naar nationaliseering op Nederlandschen grondslag ¹⁾.

Terwijl de „neerlandisten” (Willems, Snellaert, Blommaert) zich op den achtergrond houden, bevreesd voor de Belgische vervolging (Willems was om zijn Nederlandschgezindheid gestraft geworden) ontstaan plaatselijke letterkundige genootschappen in de Vlaamsche steden. Door den

¹⁾ Voor een uitvoeriger overzicht van de eerste periode der Vlaamsche Beweging vooral dr. A. Jacob, Briefwisseling van, met en over Hendrik Conscience I. Uitgegeven door de Koninklijke Vlaamsche Academie 1913.

„Leeuw van Vlaanderen” van Conscience krijgen zij meer onderling contact, in de „Maetschappij tot bevordering der Nederduytsche Tael en Letterkunde” vinden zij hun eerste organisatie.

Wanneer het sluiten van den vrede met Koning Willem in 1839 het gevaar voor „een verkeerde uitlegging van de bedoelingen der Vlamingen” doet verdwijnen treden ook de voorstanders, van de Nederlandsche nationaliseering weer op en nemen weldra de leiding.

In 1840 betreden zij met het „Vlaamsch-petitionnement”, met een programma dat op bestuurlijke scheiding neerkomt, natuurlijk zonder feitelijk resultaat, het politieke terrein.

Van meer onmiddellijke beteekenis is, dat zij het spellingvraagstuk, waarrond een heftige strijd ontstond, in Nederlandschen zin wisten te doen beslissen, en in 1844 de Vlaamsche krachten wisten te concentreeren tot het stichten van een groot Vlaamsch dagblad „Vlaemsch België”, waaraan ook de provincialisten, als de Antwerpsche kunstenaarsgroep, medewerkte.

Daarbij blijkt echter de boog te strak gespannen. Van twee zijden kwam verzet. Eenerzijds van de katholieke geestelijkheid, die haar argwaan tegen het kettersche Noorden nog niet had afgelegd, en weldra „Vlaemsch België” tot een partijblad maakte; daarvoor te breed van opzet, viel het weldra.

Anderzijds, voornamelijk te Antwerpen, van hen die de conservatieve beginselen waarop de nationale politiek gebaseerd was, niet konden billijken en meenden dat niet door een teruggrijpen in het verleden, maar slechts door een aanpassing aan den nieuwen geest (de gedachte van 1848 was reeds aan het werken) de beweging kon worden tot een goed einde geleid, en de Vlaamsche beweging dus een „liberale” beweging moest worden.

Hij, die heel deze periode beheerschte, Hendrik Conscience, heeft zeer juist ingezien dat niet op een gedach-

tenstrooming die geen grondslag vond in de breede lagen van het volk, en die dan ook in de wijze waarop zij zich in België uitte, weldra, verderfelijk voor Vlaanderen bleek te zijn, de nationale gedachte kon ontstaan. Had hij, door den opzet van „Het Wonderjaer” en door zijne voorrede van dit werk en van den Leeuw van Vlaanderen, getoond de gedachte der „neerlandisten” te deelen, zijn roomschgezinde omwerking van „Het Wonderjaer” in 1843 en het laten vervallen der inleiding tot den Leeuw van Vlaanderen, die hem als verraad zijn aangerekend, beteekende voor hem een nauwere aansluiting bij de feitelijk bestaande geestelijken toestand van het Vlaamsch volk. Dat dit voor hem niet het opgeven van een nationale politiek beteekende, blijkt uit zijne pogingen om — met medewerking van de Gentsche groep waar, onder leiding van Willems en Snellaert de zuivere nationale gedachte beter behouden was gebleven — een „Vlaamsche Staatspartij” te stichten ter welker gelegenheid hij, in een „Verklaring van Grondbeginselen” met Snellaert een werkelijk nationaal programma verdedigt. Maar het gevaar dat door deze concessie — voor Conscience het teruggrijpen op den werkelijken toestand, om een basis te vinden voor verderen opbouw — minder heldere geesten de bestaande toestand als de ideale zou doen zien, heeft zich ten volle verwezenlijkt. De „Vlaamsche Staatspartij” kwam niet tot stand. Wel was er bij de jongere Antwerpsche kringen een toenadering tot Conscience merkbaar. Maar wanneer in 1851 Conscience tracht te Antwerpen verkozen te worden, moet hij het met een 150-tal stemmen afleggen, doordat de liberale kleinstedelingen hem zijn „verraad” niet kunnen vergeven.

Hiermede is de politieke rol van Conscience grootendeels uitgespeeld. Het kan niet ontkend worden, dat hij zich, geveleid door de erkenning zijner literaire talenten, vanaf dit oogenblik door de Belgische regeering heeft laten verleiden, om zich op eervolle wijze naar Kortrijk te laten verbannen. Een gebrek aan karaktervastheid dat wij bij vele

Vlaamsche leiders, helaas, moeten vaststellen. Velen die invloed op de geesten in Vlaanderen hebben uitgeoefend, zijn aldus in hunne taak te kort geschoten. Een lijdensgeschiedenis die de strijd van de Vlamingen vertoont, in overeenstemming met die van bijna alle verdrukte volkeren. Een [parallel [met de Iersche [geschiedenis is hiervoor leerend.

De verdergaande organisatie van België op gecentraliseerden grondslag, doet de bevolking daarvan ook in stijgende mate de nadeelen ondervinden, wat zich uit in ontevredenheid. Om hieraan te gemoet te komen wordt van regeeringswege eene „Commissie der Vlaamsche grieven” in het leven geroepen, waarvan de Waal Jottrand, een van de leiders van den opstand van 1830 die altijd op een federalistische organisatie van België had aangedrongen voorzitter, en Snellaert verslaggever was. Haar „Verslag” is een verward stuk werk. Eenerzijds dringt het aan op zeer radicale veranderingen (zooals Vlaamsche en Waalsche regimenten) maar anderzijds plaatst het zich op het Belgisch beginsel: taalrecht is persoonlijk recht. Daarmede was aan een nationale oplossing het geestelijk houvast ontnomen. Het antwoord van de regeering was hautain afwijzend. Zij handhaafde haar standpunt van de „taalvrijheid”, met het Fransch als officieele taal, waarin zij, door de voorgedane concessie der commissie zelf, principieel sterk stond. Zij ging er zelfs grootsch op de „Vlaamsche” taal en letterkunde te bevorderen. Deze trotsch op de „bescherming van de regionale letterkunde, zooals dat in den „Belgischen” mond heet is kostelijk, in zijne miskenning van de sociale beteekenis van het probleem. Zoozeer had het getheoretiseerd der Vlamingen rond het beginsel der individueele vrijheid — een beginsel dat nooit *grondslag* van een staatsinrichting kan zijn, maar alleen in mindere of meerdere mate, er door geëerbiedigd kan worden — zelfs een man van werkelijk nationale traditie als Snellaert er toe gebracht, dat hij dit vijandig beginsel zelf meende te moeten erkennen.

Toonden de Vlamingen zich aldus zwak waar het de politieke organisatie betreft ¹⁾, een heele pleiade van kunstenaars getuigde van den bloei van den Vlaamschen geest. Was deze geest bij sommigen provinciaal getint, de meesten waren zich bewust van de noodzakelijkheid van de Nederlandsche cultuureenheid". Zijn, zegde Snellaert bij de opening van het eerste Nederlandsche Tael en Letterkundig Congres in 1849, tot nog toe alle pogingen mislukt om de Nederlanden door politieke banden tot elkander te brengen, zoo zien wij naer middelen om, welke de zedelijke banden meer stevigheid bijzetten". De doelstelling bleef duidelijk. Alleen van streng-katholieke zijde werd het provincialisme systematisch bevorderd, zoodat wij den leider van deze Vlaamsche groep, kanunnik David, dan ook tusschen de bestrijders van de eenheid van spelling aantreffen. De vrees voor het ketterische Noorden, de herinnering aan den toestand van zoete afgeslotenheid der Oostenrijksche Nederlanden, zat erdaar nog in. Maar bij alle anderen was het provincialisme meer onmacht dan bedoeling. Men voelde dat men er uit moest komen, wilde men blijvend een zelfstandige cultuur handhaven, maar waar elke leiding ontbrak, men alles uit de tweede hand moest krijgen, was de opbouw moeilijk. Nederlandsche cultuur te brengen was ook het doel van het „Willemfsfonds" dat voor breedere lagen bestemd was de rol te vervullen die de Nederlandsche congressen voor enkele honderden speelden — bij gebrek aan eigen Universiteit.

Bescheiden geestelijke opbloei, diepe politieke depressie, dit is de toestand zooals hij zich tegen het einde van de vijftiger jaren voordoet.

¹⁾ Veel zuiverder wordt de gedachte die de Commissie tot hare practische voorstellen leidt, gebaseerd in een schriftje dat in '57 van verwante zijde verschijnt van H. Sermon. De Vlaming en de Staat in het tegenwoordige België (dr. A. Jacob, Het Vlaams konflikt en het Federalistische Belgien, 1920), p. 14 vide.

De stoot tot politieke heropleving zou weer uitgaan van de verdere administratieve organisatie van België. Deze bracht dat in conflict, bij de militaire organisatie, met de belangen van Antwerpen. Een particularistische reactie ontstond in de, in haar teergevoeligste punt getroffen handelsstad, die, gesteund door de ontevredenheid over de Vlaamsche toestanden in het algemeen, ondanks haar lokaal karakter een nationale beteekenis krijgt, de „Meetingpartij” ver-vlaamscht het bestuur van Antwerpen geheel, ook naar den geest, een overwinning die niet meer zou verloren gaan, en de Antwerpsche afgevaardigden voeren in het Parlement eene oppositie, die, wanneer zij niet door innerlijke tweedracht weer was uiteengevallen, de kern voor een nationale oppositiepartij had kunnen vormen.

Een nieuw geslacht had de leiding der beweging op zich genomen. Julius Vuylsteke is er de meest karakteristieke figuur van. De politieke beteekenis der beweging is hem volkomen duidelijk, beter dan zijne voorgangers zag hij zelfs de internationale rol, die zij, vooral voor Noord-Nederland vervullen kan. Zijne gedachten dienaangaande zijn ook nu nog van actueele beteekenis. „Het oud axioma der Hollandsche politiek, zegt hij, volgens welk de veiligheid van het Noorden vereischt dat er tusschen hem en Frankrijk een afwerende dam besta, heeft immers niet opgehouden eene waarheid te zijn?” België kan die dam zijn, maar „niet het bestaan alleen van een meer of min goed aaneengesloten België, maar vooral de houding van dat België is voor Nederland van belang.... De Vlaamsche beweging, ziedaar Holland's hedendaagsche barrière ¹⁾”. Woorden waard overwogen te worden, ook nu nog, door die Hollanders die in kortzichtige zelfvoldaanheid meenen dat de strijd in Vlaanderen voor hen van geene, althans geene politieke beteekenis is.

¹⁾ Uitvoeriger bij dr. A. Jacob, „Julius Vuylsteke en de politieke beteekenis der Vlaamsche gedachte” in Het Vlaams konflikt en het federalistische Beginsel.

Ook hij baseert zijne nationale politiek op de verklaring van grondbeginselen van 1847. De verscherping van de tegenstelling tusschen den Belgischen staat en het Vlaamsch belang komt daarbij tot uiting in den zin „België met onze rechten, ziedaar ons innigst verlangen, zoo niet onze rechten zonder België”.

Is Vuylsteke aldus, door de helderheid van zijne gedachten, een pionier geweest voor een nationale Vlaamsche politiek, op hare organisatie heeft hij een nefasten invloed uitgeoefend. Zonder vertrouwen in de mogelijkheid van een nationale Vlaamsche partij, die van zijn beginselverklaring de consequentie zou moeten geweest zijn, heeft hij getracht de Vlaamsche krachten te concentreeren in een „Vlaamsch Verbond”. Dit zou tusschen hen het onderling contact handhaven, terwijl zij elk in hunne partij de Vlaamsche eischen zouden trachten door te zetten. Daardoor werd de Vlaamsche politiek aan het Belgisch partijwezen geheel aangepast. Het gevaar dat hierdoor dreigde heeft zich verwezenlijkt. Gedurende langen tijd hebben niet de Vlaamschgezinden invloed op hunne partijen uitgeoefend maar heeft de partijstrijd de Vlaamschgezinden verdeeld. Vanaf dit oogenblik ontwikkelen zich, gedurende een lange reeks van jaren, twee Vlaamsche bewegingen, een vrijzinnige en een katholieke die maar al te weinig contactpunten vonden. Zoo gering was het contact dat bij de wet op het Middelbaar onderwijs in 1883 — de schoolwet had intusschen haar nefast werk gedaan — een liberaal en een katholiek Vlaamsch voorstel met elkander concureerden!

De kans op succes zou afhangen van de groei die elk dezer stroomingen in eigen sfeer zou doormaken.

De vrijzinnige Vlaamsche beweging heeft op de liberale partij vrijwel geen invloed gehad. Dit is niet te verwonderen. Deze had haar basis voornamelijk in Wallonië en de verfranschte Vlaamsche kringen. De Vlaamschgezinden konden dan ook wel voor de gemeentepolitiek van beteekenis zijn, en hebben daardoor in de groote steden Brussel, Antwerpen

en Gent een invloed ten goede uitgeoefend, maar voor de algemeene landspolitiek telden zij niet mee. Wel zijn vele goede Vlaamsche krachten door het liberalisme opgezogen en zoo van hun volk vervreemd, immers, wij hebben het gezien, het Belgisch liberalisme is de partij bij uitstek der verfransching, en van het anticlericalisme, twee beginselen die in Vlaanderen geen vat kunnen krijgen.

Deze politieke onvruchtbaarheid heeft de meening doen ontstaan dat de Vlaamsche beweging een katholieke beweging bij uitnemendheid is. Dit is onjuist. Voor de groei der Vlaamsche gedachte, haar contact met de andere culturen, hare opheffing uit de provinciale afgezonderdheid hebben de niet-kerksche Vlamingen zeer groote beteekenis gehad. Maar deze rol speelde zich af buiten de politieke organisatie. De verfrisschende werking van „Van Nu en Straks” die zooveel goed in Vlaanderen heeft gebracht, werd gedragen door een essentieel vrijzinnigen geest. Mannen als Paul Fredericq, Mac Leod, Vermeylen, Lod. de Raet, H. Meert, Jan van Ryswyck, Reinhard, Josson, allen van vrijzinnigen huize, om slechts de dooden te noemen, hebben er veel toe bijgedragen aan de Vlaamsche cultuur de breedere basis te geven die zij dringend noodig had.

Dat velen hunner zich in de Belgische liberale partij niet thuis voelden is begrijpelijk. Niet dat ik meen dat er voor het liberalisme in Vlaanderen geen plaats zou zijn. Er is alleen geen plaats voor een fransch, revolutionair en anticlericaal liberalisme dat elk gevoel voor nationale traditie mist. Maar een vrijzinnige gedachte die voort weet te bouwen op den gegeven grondslag der Vlaamsche maatschappij, en die — met behoud der individueele vrijheid — de geestelijke waarde van den godsdienst voor de cultuur erkent, moet dunkt mij, in Vlaanderen een vruchtbaren grond vinden. Maar zoo lang in een gecentraliseerd België de leiding in handen van franschgeoriënteerden berust, is het liberalisme de vijand bij uitnemendheid van Vlaanderen. Met compromissen zooals door een enkele, min of meer Vlaamsch-

gezinde aanhanger van de liberale partij dit wordt geprobeerd („Het liberalisme in Vlaanderen moet Vlaamsch zijn of het zal niet zijn" is hun wachtwoord) is er niets te bereiken. De geest zelf die de liberale gedachte draagt moet zich wijzigen in Vlaanderen. Dit zich niet tehuis voelen van vele vrijzinnige Vlamingen bij het liberalisme, bracht hun overgang naar de rechterzijde der socialistische partij met zich. Deze, grootendeels uit het radicaal liberalisme ontstane partij, heeft in België nooit een Marxistisch karakter gehad, maar is steeds revisionistisch geweest. De overgang van vele Vlaamschgezinden heeft echter iets te laat plaats gehad om hen invloed op de leiding te geven. Vooral te Gent, waar het zwaartepunt der socialistische actie lag, heeft de conservatieve geest die de Vlaamschgezindheid daar beheerschte, vervreemding gebracht, waar vele gemeenschappelijke actie mogelijk ware geweest.

Want ook onder de vrijzinnige Vlaamschgezinden zelf heerschte meningsverschil, dat de samenwerking bemoeielijkte. Het conservatieve, van de minderwaardigheid der (immers Katholieke) Vlaamsche bevolking overtuigde Gent-sche flamingantisme (Fredericq, de Vigne enz.) kwam weldra in botsing met het Brusselsche dat, democratischer van aanleg, meer oog had voor de groeiende kracht der katholieke cultuur in Vlaanderen en het gevaar van een stelsel van staatsinrichting inzag, dat de Vlaamsche volkskracht belette zich te organiseeren en zijne belangen te waarborgen, tegen de vernietigende krachten die haar, met medehulp van den staat, zooals in het vorige hoofdstuk is uiteengezet, bedreigden ¹⁾.

De noodzakelijkheid eener vereeniging van vrijzinnige en katholieke krachten werd hier het eerst ingezien. Door het

¹⁾ Dit wordt zelfs ingezien door een verwoed anti-clericaal als de Heer L. Paschal die in zijn werk „Het Historisch en politiek noodlot van België" waarin hij trouwens alle Vlaamsche wantoestanden aan het katholicisme wijdt zegt: „Vlaanderen is eigenlijk het groote slachtoffer van den manchesteriaanschen waanzin van 1830" (p. 146).

„Nationaal Vlaamsch verbond” (Reinhard, Josson) trachtte men de historische lijn der Vlaamsche politiek weder op te vatten, zonder vooralsnog, bij gebrek aan een verzoenend programmapunt daarin te slagen. Uit den Brusselschen kring kwam ook het eerst een beter inzicht in de economische zijde van het probleem, toen Lod. de Raet er de aandacht begon op te vestigen.

Met het Brusselsche had het Antwerpsche flamingantisme de democratische en radicale karaktertrek gemeen. Maar wijzen reeds de verschillen die tusschen de drie groote steden bestonden, op het voortbestaan van sterk provincialistische tendenzen, te Antwerpen, waar men zich veilig voelde, vierde dit hoogtij. Antwerpen bleef Vlaamsch, maar er ging weinig kracht van uit voor de rest van het land.

De positie der katholieke Vlaamschgezinden in hunne partij was vanaf het begin veel sterker. Deze steunde voornamelijk op Vlaanderen, en de hogere geestelijkheid, die steeds een groote invloed op haar heeft uitgeoefend, zag in een provinciale geestesrichting der Vlaamsche bevolking een waarborg tegen den, van de kerk vervreemdenden invloed, die van het Fransch Belgische geestesleven dreigde uit te gaan. Maar alleen voor een Vlaamsch provincialisme was zij te vinden. Zelf sterk beïnvloed door het Fransche katholicisme, had zij zich ingeleefd in het bestaan van een Fransch België, dat, door zijn negatieve opvatting der staatstaak, haar de noodige vrijheid gaf om de invloed der kerk in Vlaanderen in het geheele maatschappelijk leven verder te handhaven en te bevestigen, en van hieruit Walonië misschien eens te heroveren. Daarom was ook haar middelbaar en hooger onderwijs verfranscht. Wilde zij de noodige krachten vinden om de katholieke stem in den Belgischen staat te laten hooren, dan moest zij zorgen dat, wie leiding gaf, zich in dien geest had ingeleefd. Dat zij het had vermocht dien geest zelf te wijzigen heeft zij, zooals ik zegde, zelf door het Fransch geestelijk leven beheerscht ¹⁾.

¹⁾ Deze beïnvloeding heeft haar al sinds het Oostenrijksch regiem op

en misschien de economische factoren die tot verfranschingleidden onoverkomelijk achtend, niet overwogen.

Was dus de positie der katholieke Vlamingen in hunne partij, zoolang hun Vlaamschgezindheid werkelijk provincialistisch was, in overeenstemming met de meening van hunne geestelijke leiders, het leek alsof de ontwikkelingsmogelijkheden tot een breedere, nationale cultuur op Nederlandschen grondslag hier ontbraken. Immers de Nederlandsche cultuur achtte de hoogere geestelijkheid misschien nog gevaarlijker voor Vlaanderen dan de Fransche. Deze tegenstelling maakt volgens den heer Paschal de Vlaamsche kwestie onoplosbaar ¹⁾. Volgens hem zal een katholiek Vlaanderen steeds van deelneming aan de groote geestelijke stroomingen weerhouden worden, en zal het particularisme de opbloei van een Nederlandsche cultuur in Vlaanderen beletten.

Dit te zeggen bewijst echter dat hij den werkelijken toestand niet kent, en de geheele langzame, maar gestadige ontwikkeling over het hoofd ziet, die het katholieke Vlaanderen, door langzame overtuiging en soms in openlijken, alhoewel steeds eerbiedigen, strijd met zijne geestelijke overheid, heeft doorgemaakt, en die, gesteund door een rijke ontwikkeling der eigen cultuur en het ontstaan van een katholieke cultuur in Nederland, de basis heeft gelegd voor een beschaving, die hoe langer hoe meer in zuiver Nederlandschen zin evolueerde, en toch werkelijk uit het Vlaamsch volk was gegroeid.

Hij die voor een groot deel dit wonder vermocht, was Gezelle. Men kent hem in het Noorden als dichter, men kent hem niet als leeraar. Priester in den schoonsten zin van het woord. De politiek, ook de Vlaamsche, is hem vreemd gebleven. Maar waar hij komt verwekt hij leven. Er is door hem nooit een opstandig woord tegen de geestelijke

een dwaalspoor gebracht. In de Brabantsche revolutie (1795) meende hare partij (van der Noot) voor haar programma van standen en geestelijke hiërarchie steun te kunnen vinden . . . bij het revolutionaire Frankrijk! Evenals na 1830 kwam zij natuurlijk toen bedrogen uit.

¹⁾ Oc. p. 161.

overheid gesproken geworden, maar, zonder het te willen, zat hij haar overal dwars. Van zijn leeraarschap te Roessele, naar het Engelsch seminarie, te Brugge, daarna onderpastoor aldaar, dan weer naar Kortrijk verplaatst, om te eindigen als bestuurder van een klooster van Engelsche dames, men wist aan hoogerhand geen raad met hem. Overal was hij de volksleeraar. Wanneer ooit een provinciale cultuur nog de kracht had bezeten om de basis van een nationale beschaving te worden, dan had dit met het West-Vlaamsch moeten geschieden onder de bezie-lende kracht van Gezelle. Hij knoopt rechtstreeks aan bij het Middeleeuwsche Vlaamsch, dat in West-Vlaanderen nog leeft ¹⁾. Het Nederlandsch is hem te schoolsch, te opgelegd. Niet alleen zijn taal, zijne geheele geestesrichting is particularistisch. Aan een nationale politiek heeft hij zelfs niet gedacht. De heele Vlaamsche beweging kwam hem eenigzins onnoodig voor, in zekeren zin is hij, ook op politiek gebied, de voorlooper der Van Nu en Straksers. Door de eigen persoonlijkheid van het Vlaamsch zijn te getuigen was hem voldoende. Maar juist door geheel tot het bestaande terug te gaan is hij de levenswekker. En daarom verontrust hij, al gaat zijne bedoeling niet verder dan ook volgens haar toelaatbaar is, de hogere geestelijkheid. Van haar standpunt is dat juist gezien geweest. Want het eens gewekte leven groeide onweerstaanbaar uit. Zijn leerling Hugo Verriest, is reeds strijdbaar flamingant: een andere zijner leerlingen Eugeen van Oye zal een der heropwekkers zijn eener nationale politiek. De leerling van Verriest eindelijk, Albrecht Rodenbach is de levenswekker der Vlaamsche katholieke studentenbeweging, die een der meest hechte peilers zal zijn waarop de Vlaamsche politiek steunt. Een vriend van Rodenbach, Pol de Mont, is een der eersten die, vòòr de Van Nu en Straksers de Nederlandsche literatuur in Vlaanderen invoert. De voortzetter van Rodenbach's werk

¹⁾ Hierover, en over Gezelle als leeraar, Het Leven van Guido Gezelle door A. Walgrave.

Lodewijk Dosfel is een der bevorderaars van het gebruik van beschaafd Nederlandsch en is voor het oogenblik een der meest geziene uitwerkers ook van het politieke nationalisme, in het kader van het katholicisme. Op lateren leeftijd komt Gezelle zelf in botsing met het nieuwe leven dat hij heeft gewekt, waar hij hunne politieke actie veroordeelt. De eerbied voor den Meester verzoent de tegenstelling, maar van zijne opvatting heeft het jongere geslacht geen afstand gedaan. Wel blijft het West Vlaamsch, gelukkig, voor velen onder hen de taal der letterkunde, maar voor de andere gebieden der cultuur ziet men naar Nederland. De particularistische beweging wordt weldra binnen het literaire kader teruggedrongen, waar zij tehuis hoort; en waar zij voor de geheele Nederlandsche cultuur van groote beteekenis is. Het Davids-fonds, in de jaren van vervreemding tegenover het, in antiklerikale richting gestuurde Willems-fonds, opgericht, dat eerst in een archaïstisch provincialisme zijn cultuurarbeid denkt te moeten vinden, wordt later een middel tot bevordering eener algemeen Nederlandsche cultuur. De heer Paschal haalt als bewijs van den particularistischen trek van de katholieke Vlamingen aan, een rede van den bisschop van Brugge uit 1906 waarin deze waarschuwt tegen het gebruik van het Nederlandsch ¹⁾, maar dat de geestelijke overheid toen nog op dit verouderd standpunt staat bewijst niets. Dat zij meende, tengevolge van haar onvoldoende bekendheid met de opbloei eener katholieke cultuur in Holland, ertegen te moeten waarschuwen, bewijst integendeel dat de beweging beteekenis heeft gekregen.

Nu zal ik niet ontkennen dat er nog vele provinciale elementen in de katholieke Vlaamsche beweging vóór den oorlog waren overgebleven, haar organisatievormen b.v.b., en een zekere geslotenheid t.o. van wat van buiten de grenzen kwam in het algemeen. Maar daar overheen waren algemeene wetenschappelijke vereenigingen opge-

¹⁾ O.c. p. 151.

bouwd. En met den oorlog is ook deze verouderde vorm vervallen, en kan men misschien zeggen dat geen enkele geestelijke beweging in Vlaanderen, zoo zeer de blikken naar buiten wendt als juist de katholieke.

De nationaliseering der katholieke beweging kan men ook meten aan de mate waarin zij begrip toonde te hebben, voor samenwerking op punten van nationaal belang met andersdenkenden. Toen in 1886 minister Beernaert — deze geniale Belgische staatsman — de Vlaamsche Academie oprichtte, nadat de stichting eener algemeen Nederlandsche academie op de Hollandsche weigering was afgestuit, werden, steeds weer onder invloed van den ongelukkigen schoolstrijd, daar vrijwel alleen katholieken in benoemd, en de leden die zij zelf verkozen, waren ook allen op één na katholiek. Toen namen deze vrijzinnige gekozenen (van Beers, Max Rooses en Sleeckx) hun ontslag. Door de onzinnig doorgedreven tegenstelling werd een instelling die voor het Vlaamsch volk van groote waarde had kunnen zijn, tot onmacht gedoemd. Nu moet men van officiële instellingen, die onder de bescherming van den Belgischen staat staan, nooit veel verwachten, de Academie heeft zich dan ook na den oorlog niet zeer moedig getoond ¹⁾, maar deze zuiver katholieke instelling heeft de zelfbeheersching gehad, de leegkomende plaatsen met andersdenkenden te bezetten.

Op politiek gebied heeft de katholieke Vlaamsche beweging niet geaarzeld den strijd tegen de verfranschte katholieke colleges aan te binden, en Coremans, een harer politieke leiders heeft, zeer tegen den zin der Hoogere geestelijkheid in, al het mogelijke gedaan om de wet van 1883 ook op het vrij onderwijs toegepast te krijgen, waar de — onvoldoende — wet van 1910 een gevolg van was. Onder haar drang eindelijk

¹⁾ Dr. E. van Oye, een harer leden, stelde zij, toen deze van activisme beschuldigd werd, af. Toen hij werd vrijgesproken had zij den moed niet de fout te herstellen. Om eenzelfde rede heeft zij het tweede deel van dr. A. Jacob over Conscience niet durven publiceeren, en liet het alleen aan hare leden uitdeelen. De schrijver zelf kreeg niet eens een exemplaar.

is men er, reeds voor den oorlog, toe overgegaan sommige colleges aan de Leuvensche Universiteit te vervlaamschen.

Zoo groeide, ook in het katholieke kamp het inzicht dat slechts samenwerking van alle Vlamingen succes beloofde.

De strijd voor de vernederlandsching der Gentsche Hoogeschool werd het middelpunt waaromheen alle Vlaamsche krachten zich verzamelden. Slechts de doctrinaire liberale groep van Gent, onder leiding van Paul Fredericq hield zich afzijdig. Op een jonger geslacht was hij trouwens zonder invloed gebleven. Dat had te Gent de nationale traditie integendeel weer in haar zuiveren vorm opgevat.

De strijd om de Gentsche Hoogeschool is voor de Vlaamsche beweging, in verschillend opzicht, het proefstuk geworden voor hare politieke beteekenis.

Want, in de eerste plaats, moest het verkrijgen van een eigen Universiteit de Vlamingen eindelijk de leiders geven die zij behoefden. Wel waren hoe langer hoe meer intellectueelen — vooral als gevolg van de katholieke studentenbeweging — het volk trouw gebleven, maar allen opgeleid in Fransche Universiteiten, voelden zij hoe weinig voldoende zij zelf de Nederlandsche beschaving hadden gerecipieerd, en zoo lang de leidende groepen zelf een tweede-handse cultuur kregen, was het niet denkbaar dat men een werkelijke nationaliseering van de Vlaamsche cultuur zou kunnen doorvoeren. Daar moest de Vlaamsche Universiteit, van een Nederlandschen geest doordrongen, de gelegenheid toe bieden.

Dan ging deze strijd uit van een juister inzicht in het Vlaamsch probleem zelf. Voornamelijk door het werk van de Raet was de economische zijde ervan duidelijk geworden. Men was zich ervan bewust dat, om Vlaanderen voor de Nederlandsche cultuur te behouden, men niet meer met maatregelen van wetgevend aard kon volstaan, maar dat men eenerzijds de organisatie van den staat zelf moest aantasten; en hiervoor moest de Vlaamsche Universiteit het geestelijk materiaal leveren — de gedachte der bestuurlijke scheiding wint in Vlaanderen zeer

snel terrein, nadat er van Waalsche zijde, uit vrees voor de tweetaligheid in Wallonië, het eerst mede gedreigd was — en dat men anderzijds de economische groei van het land, die bij de ontwikkeling van het Limburgsch kolenbekken, een zeer interessante periode tegemoed ging, zelf in handen moest nemen. Daarom werd het plan Mac Leod van 1897, dat tengevolge van de onvoldoende geslotenheid der gelederen toch van de baan was geraakt, in 1910 door Lod. de Raet, die als verslaggever van de Commissie optrad, aangevuld door ook de vervlaamsching der technische Hoogeschool er in op te nemen.

Dat men inzag dat maatregelen van wetgevend aard, uitgevoerd door een regeering die van een vijandige geest bezielde was, van geen nut konden zijn, blijkt daaruit dat men stond op de vernederlandsching der Gentsche Universiteit. Ook toen reeds zijn voorstellen tot ontdubbeling, tot oprichting eener Universiteit te Antwerpen van regeeringswege uitgegaan. Maar eensgezind werden die voorstellen afgewezen. En terecht, want het is duidelijk dat een Vlaamsche Universiteit, naast een Fransche, door een Belgische regeering ingericht, steeds een tweedehands instelling zal zijn. De gebeurtenissen na den oorlog hebben dit t.a. bewezen. Het is buitengewoon gemakkelijk voor een Landsbestuur, vooral wanneer de benoeming der professoren zooals in België het geval is, geheel in zijne hand ligt, een instelling in discrediet te brengen. Er bleven drie Universiteiten voor de verfranschte kringen van Vlaanderen openstaan. Zij hadden zich dus niet te beklagen. De regeering had trouwens reeds toen blijk gegeven, dat zij slechts voor drang — en dus noode — zou wijken. Waar de taal van het Hooger Onderwijs geregeld was door een Koninklijk Besluit van 1849, had zij het altijd in haar macht gehad de toestand te regelen in overeenstemming met de eisch naar algemeene ontwikkeling van een belangrijk gedeelte van het land. Dat zij het niet deed is kenmerkend voor het Belgisch regiem. Zoo weinig mogelijk wettelijk te regelen

en door de macht der ambtenarij de verfransching door te drijven.

Beteekende dus de strijd voor de Gentsche Universiteit een verdieping van de beweging, zij had ook op hare taktische positie een gelukkigen invloed.

Zij was het programma-punt, waarop de nationale eenheid weer tot stand kwam. Katholieken en vrijzinnigen werkten in volkomen eendracht samen om het plan te verwezenlijken. Alleen de doctrinaire groep van Gent stond afzijdig, aan de groei der Vlaamsche gedachte had zij zich niet kunnen aanpassen. Het voortdurend contact bracht ook beter begripen op andere punten. Het in het wetsvoorstel Franck—van Cauwelaert—Huysmans vervatte plan der commissie, vindt ook in alle partijen aanhangers.

Maar daarenboven werd de Vlaamsche beweging door de actie voor de Gentsche Universiteit een volksbeweging. Al te zeer had men zich tot hiertoe tot een kleine groep van min of meer intellectueelen beperkt. Dat was een van de redenen waarom men machteloos bleef, de parlamentsleden maakten bij hunne verkiezingscampagne een min of meer sierlijke buiging voor de „Vlaamsche rechten” en verder hing het van henzelf af, of zij Vlaamschgezind zouden zijn of niet. Nu ging men zelf het volk wakker schudden, in den meest letterlijken zin des woords, den boer op. En, onder de onvermoeide leiding van H. Meert, — wiens lijk België dit nog niet zou vergeven — slaagde dit plan op verrassende wijze. Een volksverzoekschrift met over de honderdduizend handteekens, vijf honderd gemeenteraden van het Vlaamsch land, zeven en twintig honderd universitair-gediplomeerden, vroegen de aanneming der wet. In het najaar van 1914 zou de strijd waarschijnlijk worden uitgevochten.

Zeer waarschijnlijk zouden de Vlamingen geen voldoening hebben gekregen. Daarvoor is de na-oorlogsche geschiedenis, bij de veel gunstiger voorwaarden die toen bestonden, een bewijs. Maar de winst die verkregen was, en die zelfs

door den oorlog niet verloren zou gaan, was het bewustzijn van de nationale eenheid, die overal levendig werd. Te Gent ontstond weer een Vlaamsch-nationale partij (Het Vlaamsch Blok). Vrijwel alle Vlaamsche organismen evolueerden in zeer radicale richting. Te Antwerpen had men, als opvolger van Coremans, dr. Frans van Cauwelaert tot de leiding van de katholieke Vlaamsche groep uit het buitenland (hij was professor te Freiburg) teruggeroepen, in vertrouwen op zijn radicaal-Vlaamsch standpunt, aan de Leuvensche universiteit vroeger ingenomen. Van dezen talentvollen man verwachtte het katholieke Vlaanderen het groote leiderschap. Ook in vrijzinnige kringen werd op hem vertrouwd. Zijn eerste optreden, bij een herziening der wet op het Lager Onderwijs stelde teleur. Na de stellige verklaring te hebben afgelegd dat hij, wanneer zekere waarborgen onder Vlaamsch opzicht niet zouden aangenomen worden, de wet niet zou steunen, liet hij zich toch in het parlement overhalen de regeering te steunen. Het was een lichte ontnuchtering, maar men vertrouwde op de toekomst.

Toen werd België betrokken in de wereldstrijd.

De Vlaamsche beweging was gegroeid, met vele op'en neergangen, van een provinciaal verzet, dat slechts in den geest van enkelen nationale beteekenis had, tot een beweging die, eerst medegesleept in den strijd der politieke partijen, daar tenslotte een nationaal standpunt tegenover wist in te nemen.

Wanneer van Vlaamsch-Belgicistische zijde — dat is, zooals wij hooger zagen, deze groep die het *politieke* nationalisme verwerpt — wordt gezegd dat de voor oorlogsche beweging niet nationaal was, dan is dat terzelfdertijd juist en onjuist. Onjuist in zoover de Vlaamsche beweging, in den geest van hare leiders, altijd gestreefd heeft naar de nationaliseering van de Vlaamsche provinciale cultuur, en naar de opwekking van een nationaal bewustzijn bij het volk. Juist, in zoover dat men wel reeds vrij algemeen inzag

dat de bestuurlijke organisatie van België gewijzigd moest worden, wilde men tot een staatsregeling komen die de Vlamingen gelegenheid gaf tot vreedzamen cultureelen arbeid, maar dat Vlaanderen zich nog niet de vraag had gesteld of het als natie ook naar een eigen, staatkundige organisatie zou streven. Dat probleem werd de Vlaamsche politiek door den oorlog opgedrongen. Aan een stellingname t.o. der internationale problemen die zich nu stelden kón de Vlaamsche beweging zich niet onttrekken, zonder het geheele gewonnen terrein weer prijs te geven, en in het jammerlijke provincialisme van weleer terug te vallen. Maar dat zij hiertoe verplicht was, kwam haar niet gelegen. Zij was er onvoldoende toe voorbereid. Een nationale beweging, die de grondslagen van den staat zelf bedreigde, was zij nog niet, maar doordat zij de staatsinrichting met zijn gecentraliseerd bestuursstelsel had aangetast, en in de economische politiek van België, die de sleutel is van het heele Belgisch systeem, een gevaar zag voor de groei der natie, was zij op weg om het te worden.

VII.

ACTIVISME, PASSIVISME, NA-OORLOGSCHE BEWEGING.

Het ligt niet in de lijn van dit boekje, een gedetailleerd overzicht te geven van de verschillende fasen der Vlaamsche politiek tijdens den oorlog. Het zou mij eenerzijds tot te groote uitweiding nopen, anderzijds zou het te verleidelijk voor me zijn, op een verdediging in te gaan van de meeste stellingen der activistische politiek — quorum pars aliquanda fui — waardoor mijn bedoeling, een zoo objectief mogelijke uiteenzetting te geven, weer zou te kort gedaan worden. Ik wil trachten de gebeurtenissen der laatste tien jaren van buitenaf te beschouwen; aan den kritischen lezer het oordeel of ik hierin slaag.

Ik wees er reeds op, de Vlaamschgezinden werden door den oorlog verplicht stelling te nemen ten opzichte van de problemen die zich nu voordeden, wilden zij de bereikte resultaten en het nationale standpunt niet zien verloren gaan. Dat werd weliswaar op een harde proef gesteld, daar het, nauw verworven, voor zware politieke beslissingen kwam te staan. Maar de omstandigheden dwongen. Het was toch duidelijk, en het ligt geheel in de lijn van wat de geschiedenis leert, dat de voorstanders van een gecentraliseerd België, de groote veranderingen die men tegemoet ging, de samenwerking der bevolking in het gemeenschappelijk verweer, de sympathie voor den Franschen bondgenoot, zouden gebruiken om de unificatie-politiek ten koste der Vlamingen — door te voeren. Dat kwam al zeer gauw tot uiting; onmiddellijk bij het uitbreken van den oorlog werd elke uiting van Vlaamschgezindheid onderdrukt, de Vlaamsche pers aan een bijzonder strenge censuur onderworpen, de Belgische propagandisten in het buitenland verkondigden met een opvallende eensgezindheid dat het na den oorlog met de Vlaamsche beweging gedaan zou zijn, dat België Fransch zou zijn, of niet zou zijn. Tot welke gevolgen deze poging om de oude „ideologie” met dwangmiddelen door te voeren aan het front leidde, zullen wij nog verder zien.

Was het dus noodig zelfstandig positie te nemen, niets belette, dat het Vlaamsch politiek standpunt samen zou vallen met dit van België. Duitschland had zich, in tegenstelling met Frankrijk nooit voor de binnenlandsche toestanden van België geïnteresseerd, het contact dat, rond de veertiger jaren, met Duitschland had bestaan, was lang verbroken. De enkele germanophilen die er tusschen de Vlamingen rondliepen — de latere voorzitter der Vlaamsche Academie, de heer O. Wattez, was de meest bekende — trokken al hun sympathieverklaringen in. De schending der Belgische neutraliteit voorspelde trouwens vanwege den oostelijken nabuur niet veel goeds. De inval was

niet alleen een bedreiging voor België, maar ook voor Vlaanderen.

De basis zelf waarop België zijn verzet steunde, de onafhankelijkheid der kleine nationaliteiten, lag trouwens in de lijn der Vlaamsche politiek. Deze leuze moest, wanneer zij consequent werd doorgevoerd, leiden tot een binnenlandsche regeling die de zelfstandigheid van de Vlaamsche natie, binnen het Belgisch staatsverband erkende.

Zelfstandig opkomen voor de Belgische politiek, in die richting wees reeds de uiting van een der meest radicale Vlaamschgezinden, die in de strijd voor de Gentsche Universiteit een onvermoeibaar medewerker was, Dr. A. Borms: „Vlamingen, zegt hij, doet U gelden op het slagveld en overal, zoodat de regeering moet bekennen, zoo een schoon en waardig volk verdient zijn volle recht, en U de Gentsche hoogeschool schenkt ¹⁾. Een zelfde toon vindt men terug in den „oproep” die Mr. F. van Cauwelaert in het Kerstnummer van „De Nieuwe Amsterdammer” laat hooren. „Door met geestelijke wapens voor België te getuigen, mede Vlaanderen te dienen...” Nergens komt deze gedachte echter duidelijker uit dan in een artikel in de „Beweging” ²⁾ van Dr. A. Jacob: „De Belgische zaak, zegt deze daarin, is de zaak der kleine volkeren, zij is ook de zaak der Vlamingen, een klein volk in den Belgischen staat.” En verder: „In deze oorlog staan ook de Vlamingen op het Belgisch standpunt.” Samenvallen van de twee standpunten dus.

Door deze gedachte geleid, verscheen vanaf 1 Februari 1915 te Amsterdam een Vlaamsch dagblad „De Vlaamsche Stem” waarin de Belgische politiek verdedigd wordt. Merkwaardig genoeg werd dit van Belgische zijde slechts met tegenzin gezien. Terwijl alle andere Belgische

¹⁾ Het (Antwerpsche) Handelsblad, 13 Aug. 1914.

²⁾ Februari 1915.

bladen in Holland door de Belgische regeering gesubsidiëerd werden, was dit voor de „Vlaamsche Stem” niet het geval. De zelfstandigheid van het Vlaamsch standpunt, ook al viel het samen met het Belgisch, was de regeering — die er hare unificatiepogingen door gedwarsboomd zag — niet aangenaam.

Ook in het bezette Vlaanderen zelf, werd, zoo haast geordende toestanden het mogelijk maakten, een dergelijk standpunt ingenomen, te Antwerpen in „Het Laatste Nieuws” door Dr. A. Bormsen den dichter Raphaël Verhulst, te Gent in „De Vlaamsche Post” door de Heeren Leo Picard, Antoon Thiry, Raymond Kimpe en Felix Timmermans. Te Gent brak men vrijwel onmiddellijk met de Belgische politiek, waar het standpunt werd verdedigd dat België reeds op dat oogenblik aan zijne neutraliteitsplichten voldaan had, en het het tweede vredesvoorstel van Duitschland — na den val van Brussel — had moeten aanvaarden, daar het, door een langeren strijd, zijne neutraliteit, die voor zijne zelfstandigheid van zooveel beteekenis was geweest, dreigde te verliezen.

In Juni 1915 trok de hoofdopsteller van De Vlaamsche Stem, de heer Mr. A. de Swarte, nu Belgisch senator, de consequentie van het ingenomen standpunt in een drietal artikelen waarin hij uiteenzette dat de consequentie van het Belgisch standpunt was de reorganisatie van den Belgischen staat op federatieven grondslag. „Tweevoudig zelfbestuur” ¹⁾.

Gevolg van dit, door den heer de Swarte aangegeven standpunt, was de 11 Juli-betooging te Bussum van de in Holland verblijvende Vlamingen, ter gelegenheid van welke betooging aan den Koning een telegram van hulde werd gezonden waarin a. o. werd uitgedrukt „vertrouwen in Haar wijs beleid om het zelfstandige Vlaanderen in het onafhankelijke België te vrijwaren. “Nu had de

¹⁾ Voor een breedere uiteenzetting van de geschiedenis dezer periode zie De Vlaamsche Stem door Dr. A. Jacob. De Sikkell, Antwerpen.

Belgische regeering, wanneer zij werkelijk de consequentie van het eigen standpunt aanvaardde, een verzoenend woord kunnen en *moeten* spreken. Want, terwijl bij het aangaan van den Godsvrede, alle politieke partijen waarborgen hadden verkregen, door het opnemen in de regeering van hunne leiders, was dit voor de Vlaamschgezinden niet het geval. Zij deed het niet¹⁾. Het antwoord van den Koning was een oproep „om tegenover den vijand geen ander doelwit of zorg te hebben dan de vrijmaking van het grondgebied.“ De regeering had mooi praten. Hoe konden de Vlamingen hun zorg laten varen voor wat hun de toekomst brengen zou in een Staat, wiens inrichting tot hiertoe op de vernietiging van hun zelfstandig bestaan gericht was?

Toch heeft een belangrijke groep zich op den grondslag der koninklijke boodschap gesteld. Ondanks het harde antwoord dat hijzelf later veroordeelde, heeft Mr. F. van Cauwelaert in zijn 21 Juli manifest, ook, wat een dwaze inconsequentie was, door A. de Swarte ondertekend, het verder samengaan (want de zelfstandigheid van het Vlaamsch standpunt, vinden wij ook hier terug) van Vlaamsche en Belgische politiek verdedigd, in het vertrouwen dat de regeering het Vlaamsch recht erkennen zou. Daardoor werd de grondslag gelegd der zgn. passieve politiek. Een grondslag die zeer précair was, na de verklaring van den koning. De eenige wijze van bevordering van het Vlaamsch belang die zij openliet, was de beïnvloeding van de regeering zelve. Dit heeft deze groep dan ook steeds trachten te doen, evenwel met weinig succes. Immers de opvatting waarvan men uitging, dat de regeering alleen in een bepaalde richting handelde tengevolge van een gebrek aan inzicht, was niet vrij van naïviteit. Zoo zijn er deze passieven dan ook niet in geslaagd te beletten dat de Belgische regeering haar status van inter-

¹⁾ Ook door Mr. F. van Cauwelaert is dit later betreurd. Pleidooi in het proces Dosfel.

nationaal gegarandeerde neutraliteit formeel opzegde, door toetreding tot het verdrag van Londen tusschen de geallieerden. De toestanden aan het front hebben zij niet weten te doen verbeteren. Wanneer wij aan het einde van den oorlog de regeering geneigd zien aan de Vlaamsche eischen tegemoet te komen, gebeurt dit niet, zooals blijken zal, onder invloed van deze groep, maar onder invloed van de frontactie en het optreden der activisten.

De formeele grond, waarop het standpunt der passieven berustte, was, dat de Vlaamsche beweging een binnenlandsch vraagstuk is. En inderdaad was tot aan den oorlog de Vlaamsche beweging gebleven binnen het kader eener binnenlandsche behandeling, al was er natuurlijk wel eens gewezen op de buitenlandsche belangen die er, nolens volens, bij betrokken zijn. Deze beperking vloeide echter niet zoozeer voort uit het karakter der Vlaamsche beweging dan uit dit van den Belgischen staat. Zijne internationaal gegarandeerde neutraliteit liet als ware geen buitenlandsche politiek toe. Door den oorlog werd dit anders, de schending zelf der neutraliteit door een der garandeerende mogendheden eenerzijds, het formeele opgeven ervan door de Belgische regeering anderzijds; bracht mede, dat de weerslag van de binnenlandsche toestanden op den internationalen status van België — nu niet meer ondervangen door bepalingen die voor den oorlog de bewegingsvrijheid van dezen staat beperkten — niet kon uitblijven, en dat omgekeerd de internationale positie zelf, invloed op den binnenlandschen toestand zou uitoefenen. Het was ondenkbaar, en het is feitelijk dan ook niet gebeurd, dat België in dezelfde internationale positie den oorlog zou zien eindigen, waarin het dien begon, het was eveneens ondenkbaar dat deze nieuwe positie zonder invloed zou blijven op den binnenlandschen toestand. Was het dan niet een vrijwillige afstand van macht wanneer de Vlaamschgezinden aan een positieven invloed op dezen status verzaakten? De leider der passieven, Mr. F. van Cauwelaert is er niet in geslaagd zijne houding consequent vol

te houden, ook hij heeft, in een geheim Memorandum aan de Engelsche regeering, de grenzen die hij zichzelf gesteld had, verbroken. Hij heeft getracht, toen hij betrappt werd, dit schrijven als een onschuldig stuk voor te stellen, maar welke andere bedoeling kan een dergelijk stuk hebben, dan om deze regeering op de hoogte te stellen van den toestand in België, opdat zij bij het sluiten van den vrede er rekening mede kon houden?

Ondertusschen, zoo lang men aan een volledige overwinning van de Entente geloofde, was de houding die de passieven innamen de verstandigste; van een entente-regeering was, in dit geval, geen druk in een, de Vlamingen voordeelingen zin, te verwachten. Het is dan ook opmerkelijk dat het stuk van den heer van Cauwelaert dateert uit een periode dat in Engeland zelf, en niet alleen daar, aan zulke volledige overwinning werd getwijfeld.

Binnen de grenzen die zij zich gesteld hadden, hebben de passieven gedaan wat zij konden om het Vlaamsch standpunt recht te doen wedervaren door België, de opstandige beweging van de activisten en aan het front, was daarbij hun zwaarwichtigste argument.

Een andere groep heeft uit het koninklijk antwoord de consequentie getrokken, dat, zoolang de regeering geene waarborgen had gegeven, dat na den oorlog Vlaanderen in België gelegenheid tot volledige ontwikkeling op nationalen grondslag zou verkrijgen, de Vlaamsche politiek niet meer samen viel met de Belgische. Zij behield de leiding in „De Vlaamsche Stem”. In een „Open brief aan onze vrienden in Vlaanderen” zetten dr. A. Jacob en dr. R. de Clerq, de nieuwe leiders, hun standpunt uiteen. Geen imperialisme naar buiten: handhaving der neutraliteits politiek, geen imperialisme naar binnen: Vlaamsch zelfbestuur. Wie dit trachtte te verwezenlijken werkte niet alleen in het Vlaamsch, maar ook in het wel begrepen Belgisch belang. Dat deze politiek niet lag in de lijn die de Belgische regeering volgde, was voor hen geen argument ertegen, immers de loyaliteitsverhouding tusschen volk

en regeering is niet eenzijdig zoo, dat het volk de regeering trouw verschuldigd is, maar is tweezijdig, zoo dat ook de regeering alleen dan aanspraak mag maken op de getrouwheid van het volk wanneer zij hare plichten ten opzichte van dit volk nakomt. Door deze opvatting tot grondslag te kiezen van hun verzet, grepen de „activisten” terug op de meest roemrijke bladzijde der Nederlandsche historie. De Zwijger heeft immers op denzelfden grondslag zijn verzet ten opzichte van den Spaanschen koning gegrondvest.

Nu wordt wel van vele zijden opgeworpen, dat deze grondslag niet meer opgaat voor een staat, die gebouwd is op de volkssoevereiniteit, waar de regeering alleen een orgaan van het volk zelf is, en is, zelfs van activistische zijde, dit motief aanleiding geweest den gekozen grondslag als juridische basis te verwerpen, om hem alleen als ethische verrechtvaardiging te erkennen. Welke zedelijke verrechtvaardiging dan als voldoende werd gesteld, in een conflict dat door het staatsrecht niet ontkend, maar evenmin geregeld kan worden ¹⁾.

Mijne persoonlijke meening is, dat het moderne staatsrecht hier uitgaat van eene fictie die niet aan de werkelijkheid beantwoordt. Men mag honderdmaal in eene grondwet schrijven dat het volk soeverein is, het zal het *nooit* zijn, omdat elke overheid altijd uit zichzelf zal regeeren, op welke wijze zij ook die regeeringsmacht moge verkrijgen. De tegenstelling overheid-onderdaan is geene willekeurige die met een bepaalde opvatting van het staatsrecht staat of valt, zij is gegrondvest in de natuur der dingen, die met zich brengt, dat het ordenend beginsel iets anders is dan de geordende materie. In elk stelsel van vertegenwoordiging, zij moge nu stenden of parlement heeten, kan ik niet anders zien, dan een waarborg die de bevolking treft voor de handhaving van hare belangen, ten opzichte van de

¹⁾ De Moderne Staatsleer en de loyauteitsverhouding in verband met het activisme door H. Vos. Dietsche Stemmen 1918 no. 1.

steeds soevereine overheid, waarbij zij slechts bij handhaving van deze belangen aan de overheid trouw verschuldigd is. Het moge in de moderne democratieën anders lijken omdat de parlementen grooten invloed op de samenstelling van de regeeringen hebben verkregen, dit doet aan het beginsel zelf niets af. En ondermijnt zeker het Vlaamsch verzet niet in oorlogstijd, toen er geen parlement meer bestond. Het is slechts een kwestie van praktijk, die morgen, en voor Italië, Spanje en Rusland kan men zeggen, reeds heden, voor een andere praktijk wijken kan ¹⁾.

Watechter, welke opvatting men hieromtrent ook moge aanhangen, de „activistische” stelling aanmerkelijk verzwakte, was het gebrek aan staatkundige organisatie van het Vlaamsch verzet. Daarom zegde ik reeds, dat de Vlaamsche beweging voor problemen geplaatst werd, voor dewelke zij niet rijp was. Moest men, om dit gebrek, de mogelijkheid van een zelfstandige actie laten vervallen? Ik zal hierover op deze plaats geen oordeel uitspreken. Mijn werkje zou er een te polemisch karakter door krijgen. Zeker is, dat dit tekort zich aan de activistische politiek gewroken heeft. De „Raad van Vlaanderen”, die in het gebrek aan organisatie voorzien, is steeds een „noodmiddel” gebleken, en heeft er de fouten van behouden. Maar zonder dit noodmiddel was een groei van het Vlaamsch verzet tot de hoogte

¹⁾ Dit wil natuurlijk allerm minst zeggen dat ik zulke verandering van de praktijk aanbevelenswaardig zou achten, ik noem deze landen alleen als voorbeelden, om te bewijzen dat een dergelijke verandering niet tot de onmogelijkheden behoort. Ook voor Holland is onlangs van bevoegde zijde een vooruitgang van den invloed der regeering en een achteruitgang van dien van het parlement in de laatste 25 jaar vastgesteld. Mijn opvatting vindt steun zoowel in de staatsrecht leer zooals zij in Holland door Jhr. A. F. de Savornin Lohman (Onze Constitutie) is ontwikkeld, en ook meer en meer in liberale kringen ingang vindt, als bij de uitkomsten der nieuwste onderzoekingen der psychologie der massa, die vrijwel eenstemmig tot de conclusie komen dat alleen het overheidsbeginsel de individuen tot een groep vormt, zoodat, als het ware de overheid er eerder is dan de groep, en deze zonder de overheid, die dus aan zichzelf, aan hare roeping, hare macht ontleent, onbestaanbaar is.

van de taak die het zich nu eenmaal gesteld zag, wilde het zijn beteekenis niet geheel verliezen, onmogelijk. Andere volkeren als Polen, Tschechen, Slovakken, Finnen, Litaunen, Letten, enz. hebben hetzelfde gedaan, zondere betere voorbereiding, alleen is hunne actie, dank zij het resultaat van den oorlog, met succes bekroond geworden.

Om hunne politiek door te voeren, waren de activisten aangewezen op de Duitsche medewerking. De Belgische overheid heeft duidelijk te kennen gegeven dat zij van hare machtspositie gebruik zou maken om het Vlaamsch verzet te breken. Lang voor de activistische politiek tot verwezenlijking van haar programma was overgegaan, op een oogenblik dat het nog ging om het vastleggen der gedachte, heeft zij Dr. René de Clercq en Dr. A. Jacob afgesteld, als ambtenaren (beiden waren leeraar) omdat zij de leiding der „Vlaamsche Stem” niet wilden neerleggen. Het kenmerkt de Belgische politiek dat om denzelfden tijd, van vooraanstaande Waalsche zijde, door den Belgischen Hoogleeraar Wilmotte, dezelfde gedachte der bestuurlijke scheiding ongestraft werd verdedigd! Met deze strafmaatregel bleef de Belgische overheid trouwens in de lijn van hare politiek ten opzichte der Vlaamsche beweging. Telkens heeft zij, ook vóór den oorlog, waar principiëel verzet tegen hare politiek dreigde, door strafmaatregelen tegen de leiders, haar wil doorgezet. En meestal, het moet helaas erkend, met succes. Niet voor niets heeft het Vlaamsch volk eeuwen onder vreemde meesters geleefd. De onverzettelijkheid van deze twee mannen, die niet weken, was een keerpunt in de geschiedenis van het Vlaamsch bewustzijn. De nimbus van het gezag, die elk die straffen kan omgeeft, werd er door tot zijne betrekkelijkheid verminderd. Deze maatregel en deze weerstand zijn voor een groot deel in de opbloei van het activisme. Waar de eigen regeering zoo handelde, bleef, voor wie niet het hoofd in den schoot wilde leggen, geen andere keuze dan de internationale positie te benutten.

De activisten hebben zich over den zin der Duitsche hulp geene illuzies gemaakt. Dat Duitschland hierbij het eigenbelang nastreefde, was ook hun duidelijk. Dat een volledige overwinning van Duitschland voor Vlaanderen een niet te overzien onheil zou beteekenen, hebben ook zij geweten. Maar een dergelijke algeheele overwinning was, vooral na het deelnemen aan den oorlog van Amerika, niet denkbaar meer. Waar de politiek der activisten op bouwde was — en in een dergelijke veronderstelling lijkt me ook nu nog geen dwaasheid te liggen — een uitkomst van den oorlog waarbij beide partijen concessies hadden moeten doen, en de neutraliteit van België door een inwendige reorganisatie, die de Vlamingen autonomie waarborgt, zou worden verzekerd.

Slechts aarzelend is de hulp van Duitschland aanvaard geworden. Zoowel bij de heropening der Gentsche Universiteit in het Nederlandsch in 1916, als bij de doorvoering der bestuurlijke scheiding in 1917, hebben zij en ook het Duitsch bestuur, zich steeds op het standpunt gesteld dat deze daden uitgingen van wie over België, de feitelijke, heerschappij uitoefende en deze tot die handelingen, ingevolge de Haagsche Conventie van 1907 het recht had. Dezelfde stelling is ook aanvaard geworden door het Hof van verbreking (de Hooze Raad) van België in een vonnis van 20 Mei 1916 dat aan een verordening van de bezettende macht, tegen een Belgische wet ingaande, verbindende kracht toekende. Na den terugkeer der Belgische regeering is dit Hof weliswaar op dit vonnis weer teruggekomen, maar, zooals Dr. C. Huijsmans in de Parlement opmerkte „twee fouten maken een zaak nog niet gezond”.

De vernederlandsching der Gentsche Universiteit, de eenige maatregel die geheel in vervulling ging, is onbetwistbaar een succes voor het activisme geweest. Het tweede jaar waren reeds meer dan 450 studenten ingeschreven¹⁾.

¹⁾ Almanak voor 1918 van het Gentsch Studentencorps „Hou ende Trou”. Voor den oorlog telde de Gentsche Universiteit ± 900 studenten, waarvan een 400-tal vreemdelingen.

De geest waarin de hervorming plaats vond wordt goed daardoor gekarakteriseerd dat de studenten, voor het eerst in België, zich geheel naar Noord-Nederlandsch voorbeeld, in een Studentencorps organiseerden. Terecht had de Rector der Gentsche Hoogeschool, Prof. dr. P. Hoffmann, reeds voor den oorlog Hoogleeraar te Gent, kunnen zeggen: „Met het invoeren der Nederlandsche taal, moet hier ook een nieuwe geest wakker worden.”

De Bestuurlijke scheiding kon, tengevolge van het eindigen van den oorlog niet meer volledig worden doorgevoerd. De administratie van het land heeft onder den maatregel niet geleden, al werd hij bemoeilijkt door de weigering tot medewerking van vele Belgische ambtenaren. Hij bracht echter het nadeel met zich, dat minder wenschelijke elementen zich, belust op de betrekkingen die vacant werden, tot het activisme „bekeerden”, of er mede gingen „sympathiseeren”. Een nadeel waar alle dergelijke bewegingen mede te kampen hebben, en dat, zooals wij straks zullen zien, na den oorlog nog tot merkwaardige toestanden aanleiding zou geven.

De eenige politieke daad van het activisme die niet meer op de bestuursbevoegheid van den bezetter, maar op een rechtstreeksche steun van Duitschland bij de vredesonderhandelingen rekende, is het uitroepen der zelfstandigheid van Vlaanderen in begin 1918 geweest. Doorgedreven door de jong-Vlamingen, de organisatie der meer-radicaal Vlaamschgezinden, tegen den zin der bezettende overheid in, droeg hij, voorzoover hij bedoelde een zelfstandigen staat, los van elk Belgisch staatsverband, op te richten, een revolutionair karakter, en was hij ook geen bewijs van politieke wijsheid, omdat de stand der partijen op het oorlogsveld een uitkomst van den oorlog, die een dergelijke positie zou sanctionneeren, niet liet veronderstellen. Maar wanneer de Jong-Vlamingen al deze bedoeling hadden, zoo weigerden verschillende activisten, onder leiding van Dr. A. Jacob deze beweging mede te maken, en traden uit

den Raad van Vlaanderen en vele anderen, die minder om principiële redenen als om opportuniteitsoverwegingen tegen de zelfstandigheidspolitiek gekant waren, verklaarden in den maatregel alleen een voorbereiding tot een Belgischen Statenbond te zien, en organiseerden zich in „de Unie“.

Wat ten slotte tot het nemen van dezen maatregel veel bijdroeg was het vertrouwen, dat in Vlaamsche kringen zeer verspreid was, dat het zelfbeschikkingsrecht der kleine volkeren bij den vrede algemeen als een belangrijk beginsel van staatsvorming zou gelden. Sprak niet om denzelfden tijd, als de zelfstandigheidsverklaring van Vlaanderen in zee ging, President Wilson voor het Congres de woorden uit: Zelfbeschikkingsrecht is niet slechts een phrase. Het is een gebiedend beginsel van actie, hetwelk de staatslieden van nu af aan slechts op hun eigen verantwoordelijkheid zullen kunnen verwaarloozen ¹⁾.

Ik zal kort zijn over den derden vorm die de Vlaamsche beweging heeft aangenomen, de Frontbeweging. Niet omdat zij niet van belang zou zijn, zij heeft integendeel een zeer groote beteekenis gehad voor de opwekking van het Vlaamsch bewustzijn van breedere kringen, maar omdat het karakter dier beweging nog steeds niet volledig duidelijk is geworden. Zoowel de leiders van de opstandige beweging, wier positie in het België van na den oorlog door klaarheid zou bemoeilijkt worden, als de Belgische regeering en militaire overheid, die door een bekend worden van den werkelijken toestand aan het Belgisch front, een groot deel van hun autoriteit zouden verliezen, hebben te veel belang bij een bedekt houden van deze gebeurtenissen, dat wij weldra grootere klaarheid mogen verwachten. Dit heeft het proces tegen hem die als leider der beweging algemeen werd aangewezen, Dr. A. de Beuckelaere, die, na negen maanden voorarrest werd vrijgesproken, nadat — wat zeer opvallend was —

¹⁾ 11 Februari 1918.

bijna alle getuigen ten laste voor den rechter anders spraken dan bij het vooronderzoek, bewezen ¹⁾).

Zeker is, dat de ontevredenheid tusschen de Vlaamsche soldaten tengevolge van de slechte toestanden op taalgebied, verergerd door de militaire discipline, die — gedragen door de Belgische officieren die doordrongen waren van een sterke anti-Vlaamschen geest — het leven van de Vlaamsche soldaten, verbitterde. Reeds bij het optreden der Vlaamsche Stem in 1915 voor een zelfstandige politiek werden sympathiebetuigingen ontvangen, en klachten geuit die ook in „Vrij België", het orgaan van de passivisten in Holland, steeds terugkomen. De regeering deed *niets* om aan die slechte toestanden tegemoet te komen...." Wanneer op dat oogenblik, zegt zelfs Rudiger, de Haversche regeering aandachtig de toestand had beschouwd, zonder partijdigheid, en wanneer zij als gevolg daarvan met takt en politiek overleg had gehandeld, zou het meer dan waarschijnlijk zijn dat men nooit een flamingantische revolutionaire actie in het leger had gevonden ²⁾. „Maar de regeering deed niets, natuurlijk niet uit onwetendheid, maar omdat het niet in haar kraam te pas komt. Intusschen, wanneer zij wat wilde doen — wat later, toen de drang van Vlaamsche zijde haar er toe verplichtte, geschiedde — bleef zij onmachtig tegenover de legerleiding die lachte met hare verordeningen, en hare gevaarlijke politiek van vernietiging tegen de Vlamingen onverstoorbaar voortzette.

De geest waarin deze politiek ageerde wordt zeer goed geschilderd door Rudiger zelf ³⁾ waar hij zegt: „Wij zijn de eersten om te erkennen dat de practische reglementeering der taalrechten in het leger gebrekkig was. Het is een feit

¹⁾ Interessant materiaal is verzameld, eenerzijds in een paar sterk anti-Vlaamsche werken van Rudiger, die het echter al te partijdig groepeerd, en verklaart (Un Livre noir de la trahison activiste, en, Flamepolitik, suprême espoir allemand de domination en Belgique en van Vlaamsche zijde in „Vlaanderen's weezang aan den Yzer" en „De Vlaamsche Houthakkers").

²⁾ Livre Noir, 2e deel, p. (3).

³⁾ Livre Noir, 2e deel, p. (5).

dat zekere rechters niet altijd zeer goed (juister ware: heelemaal niet) de beschuldigten, dat zekere geneesheeren niet altijd goed hunne patiënten verstonden, dat zekere officieren niet de minste sympathie hadden voor de taal door de meerderheid van hunne mannen gesproken, die zij niet verstonden of niet wilden verstaan." Ook hij geeft toe, dat in het frontleger 80 % Vlamingen waren. Maar dat is volgens hem de kwestie niet. Dit vindt hij onbelangrijk. Men stelle zich echter eens voor wat er bij een soldaat, die in een dergelijke positie dagelijks zijn leven moet wagen, zooal moet omgaan. Als „gevaarlijke propagandamiddelen" noemt hij de „Hollandsche meters", dames die door brieven aan de soldaten, er den moed inhielden, het oprichten van Vlaamsche grafsteenen op het graf der gevallen soldaten, en dit innig „Gebed voor Vlaanderen" van Cyriel Verschaeve dat begint met „Mijn God, zooals Moeders hoekje in vaders huis, bemin ik Vlaanderen in België!" Dit was ook de meening der legerautoriteiten, elk Vlaamsch vereenigingsleven werd onderdrukt, de Vlaamsche terpjes werden op hoog bevel vernietigd (ook na den oorlog is men daarmee voortgegaan, zoodat de Vlaamsche oud-soldaten vereenigingen verplicht zijn geworden, onder leiding van Prof. Dr. F. Daels, een stuk grond te koopen om die grafsteenen weer op te richten), soldaten bij wie het „Gebed voor Vlaanderen" gevonden werd, werden zwaar gestraft.

Critiek werd de toestand, toen de aalmoezenier van der Meulen, voor het schrijven van een stuk, waarin de geest van verzet tot uiting kwam in een goedkeuring der activistische actie (in Maart 1917), naar het eiland Cézembre verbannen werd. Nu wordt de actie geheim. Honderden werden gestraft, de wreedste en onmenscheijkste straffen werden toegepast (b.v.b. het verhuren van gestrafte soldaten in Zuid-Frankrijk (Avours) aan ondernemers die hout hakten voor het leger waar zij, zonder dat zij zelfs door een krijgsraad veroordeeld waren — als galeiboeven

behandeld werden), alleen omdat men blijken van Vlaamschgezindheid gaf. Vlaamschgezindheid bleek ook hier niet in overeenstemming te brengen met de Belgische politiek. Ook hier werd haar geen keuze gelaten. Onderwerping of opstand waren de eenige uitkomsten. Gesteund door de ontwikkeling der dingen in Vlaanderen, verkoos men de opstand.

Deze geheime actie heeft in 1918 tot resultaat gehad dat drie der leiders zich lieten gevangen nemen om, naar zij verklaarden, over de uitschakeling uit den strijd van het Vlaamsch gedeelte van het leger — dat zij getoond hadden te beheerschen door, waar zij wilden stakingen te doen uitbreken — met de Duitschers te onderhandelen. Hoe ver deze onderhandelingen gegaan zijn, is niet bekend. Na den vrede zijn de overgeloopenen door hunne vrienden gedesavouéerd. Door Rudiger wordt verondersteld, op grond van gegevens die echter wel wat vaag zijn, dat bij een bepaalde terugtocht het overloopen in massa zou plaats grijpen. Toen kwam, ook voor de Entente-legers onverwacht, de groote omkeer in de militaire gebeurtenissen. In elk geval was de geest der soldaten zóó, dat de Belgische militaire overheid het wenschelijker vond de bezetting der belangrijkste Vlaamsche plaatsen het eerst door Fransche en voornamelijk uit Walen bestaande regimenten te doen plaats grijpen.

Er is trouwens een ander bewijs van den invloed die het activisme en de frontbeweging op de Belgische regeering heeft uitgeoefend. Door eene indiscretie, is gepubliceerd ¹⁾ het verslag van de vergadering van den Belgischen minister-raad van 1 Februari 1918, onder voorzitterschap van den koning gehouden. Daarin werd door den toenmaligen Premier, minister de Brocqueville de noodzakelijkheid vastgesteld van een verklaring, die aan de eischen der Vlamingen tegemoet zou komen, opheffing van het stelsel van tweetaligheid, instelling van het stelsel van decentralisatie van het bestuur, een volledige Vlaamsche hoogeschool te Gent, Waalsche en Vlaamsche regimenten. De bespreking loopt

¹⁾ In *Le Soir* van 3 April 1921.

uit op de aanstelling van een commissie die een verklaring zou opstellen.

Er was een belangrijk deel van het Belgisch ministerie, dat op dit oogenblik voor concessies aan de Vlamingen, onder indruk der opstandige beweging, te vinden was. Hare politiek is door de fanatieke verfranschers, onder leiding van den heer Hymans, toenmalig minister van buitenlandsche zaken, gedwarsboomd, enkele dagen later werden Dr. A. Borms en Dr. P. Tack door de Belgische justitie aangehouden, beschuldigd van landverraad. Zij moesten weldra weer worden losgelaten, maar de mogelijkheid van een verzoening was door dit fait accompli, waarvoor ongetwijfeld een gedeelte van het ministerie het andere, verzoeningsgezinde, gesteld heeft, uitgesloten.

* * *

De plotselinge ineenstorting van de Duitsche politiek ontnam aan het activisme de machtspositie, waarop het was gebouwd. Want op de groote massa had het natuurlijk, in de twee jaren dat het werkelijk actief was geweest, niet zoo diep kunnen inwerken, dat het op haar zou hebben kunnen steunen. Het was in hoofdzaak een beweging van intellectueelen gebleven, al had het voldoende kiemen gezaaid, door de gedachte der Vlaamsche zelfstandigheid onder het volk te brengen, om ook in de toestanden die nu kwamen, den Vlaamschen geest levendig te houden.

De meeste activisten die leiding hadden gegeven, weken uit, voornamelijk naar Noord-Nederland. Dit leek op dit oogenblik de meest verstandige houding, het was duidelijk dat de Belgische regeering van de positie die haar de overwinning verschafte, misbruik zou maken om de Vlaamsche beweging voor tal van jaren onschadelijk te maken, door haar radikaalste vertegenwoordigers te treffen. Toch zal pas later kunnen worden uitgemaakt, of deze uitwijking niet eene belangrijke politieke fout is geweest. Hun invloed hebben de activisten daardoor verloren, een zelfstan-

dige politieke rol kunnen zij, reeds om de wetten der Hollandsche gastvrijheid niet te schenden, niet spelen, en dat hebben zij, nadat zij in 1919 voor het eerst, door de publicatie van de „geheime omzendbrief” van minister Hymans, de medeplichtigheid van de toenmalige Belgische regeering aan de annexatiecampagne hebben bekend gemaakt in Holland, ook niet meer gedaan. De nationale gedachte, die bij hen tot volledige klaarheid was gekomen, zou bij wie hunne taak overnamen, slechts langzamerhand hiertoe geraken. Wel is het waarschijnlijk dat de Belgische regeering, wanneer zij de ruim vijfhonderd uitgewekenen in handen had kunnen krijgen, nog radicaler zou zijn opgetreden als nu reeds het geval was.

Want het optreden der Belgische regeering tegen hen die zij wél in hare macht kreeg was zeer radicaal. „Het zou verkeerd zijn, had de procureur-generaal aan de parketten geschreven.... zich door een al te zorgvuldige inachtna-me der wettelijkheid de handen te binden.” Men zal moeten toegeven dat dit niet de woorden zijn van wie gerechtigheid zoekt. Dat was dan ook niet het geval. Dui-zenden ambtenaren werden afgesteld, ook al hadden zij geen politieke rol gespeeld, alleen maar omdat zij met de gedachte gesympathiseerd hadden. Zij die „om wille van het smeer” met het activisme, na de doorvoering der bestuurlijke scheiding hadden meegedaan, haasten zich natuurlijk, zich bij de een of andere Belgische politieke partij aan te sluiten, waardoor zij meestal veilig waren. Immers in de drie-partijen regeering die tot stand kwam, moesten deze elkander ontzien. De activistische leiders werden, hetzij zij tegenwoordig waren, hetzij bij verstek, veroordeeld tot zware straffen, *niet ingevolge een artikel van het Belgisch strafwetboek*, want volgens de daarin opgenomen bepalingen waren zij niet te treffen, maar op grond van een speciaal met het oog op hen vervaardigd *Besluit wet* van April 1917, door de Regeering te Havre. Een besluit, dat, daar de Belgische regeering op dat oogenblik geen

feitelijke macht in België uitoefende, *niet de minste rechts-geldigheid bezat*, waar het niet eens in België was afgekondigd. Aldus handelde de Belgische regeering veel revolutionairder dan ooit door een der „opstandige” Vlamingen geschied was¹⁾. Om nu maar niet te spreken van de tientallen, die langer dan een jaar, in voorarrest werden gehouden, zonder dat men hen ten slotte veroordeelen kon.

Aan de 450 studenten die de lessen der Gentsche Universiteit gevolgd hebben, werd het studeeren aan andere Universiteiten belet, terwijl de diploma's door andere instellingen van Hooger Onderwijs in dien tijd uitgereikt, erkend werden. Zoo dacht men de Vlaamsche intellectueele jeugd te kunnen kortwieken.

Dit alles ging gepaard met een lastercampagne van het laagste allooi. De activisten werden voorgesteld als lage, uit eigenbelang handelende individuen. Reeds een paar jaar later moest Minister van de Velde in het parlement, erkennen dat zij „idealisten” waren!

Aan de passivisten was het nu, te trachten de vruchten hunner politiek van afwachten te plukken. De omstandigheden waren daar niet ongunstig voor, de eerste berichten die de terugkeerende regeering uit het bezette gebied kreeg, waren die van een dreigende Vlaamsche en socialistische opstand. Terwijl de socialisten hieruit alle voordeelen wisten te halen die er in zaten, en verschillende hunner in de regeering plaats namen, is Mr. F. van Cauwelaert daar niet in geslaagd. Alles wat hijzelf zegt bereikt te

¹⁾ Edmond Picard, de schitterendste figuur der Belgische balie, en een van die enkele mannen, tot dewelke ook Waweiler behoorde, die, vóór den oorlog veel hebben bijgedragen tot verzachting der Vlaamsch-Waalsche tegenstelling, een geslacht dat nu, tot groot nadeel voor België is uitgestorven, heeft zijn misprijzen voor een dergelijk optreden luide verkondigd. In het proces Borms is hij als getuige willen optreden, maar niet toegelaten; het grootkruis der Leopoldsorde heeft hij als protest geweigerd, en in zijn laatste werk „Au pays des Bilingues” heeft hij de Belgische rechtspraak en de geheele Belgische na-oorlogsche politiek ongenadig veroordeeld.

hebben is de verklaring in de eerste Troonrede dat „gelijkheid in rechte en in feite” tusschen Vlamingen en Walen zou hersteld worden; en de Vervlaamsching der Gentsche Universiteit in uitzicht werd gesteld. Twee beloften die nog steeds niet vervuld zijn. Dit slechts wankel resultaat was het gevolg van zijne nu eenmaal ingenomen positie, die précairder moest worden naarmate de grondslag waarop zij bouwde, het herstel van het oude België, zich vollediger realiseerde. De passivisten hebben hunne positie echter nog aanmerkelijk verzwakt door, inplaats van het op te nemen, voor hen die altijd tot hunne beste medestrijders hadden behoord, de Franschgezinde kringen nog te overtreffen in het verspreiden van laster tegen de activisten. Tot zelfs in Holland vervolgden zij hen daarbij. Gesommeerd feiten en namen te noemen wisten zij niets voor te brengen. Deze campagne, dit gebrek aan Vlaamsch solidariteitsgevoel op dit kritieke oogenblik, is het, dat het vertrouwen in hen voorgoed schokte bij de radicaal gezinde Vlamingen, dit is het, meer nog dan principiële verschillen, wat een toenadering tusschen alle Vlamingen bemoeielijkt.

De passivisten trachtten de draad der Vlaamsche beweging dàar op te vangen, waar zij hem in 1914 hadden laten schieten. Een Vlaamsch verbond zou alle Vlaamschgezinden groepeeren. Alleen de Katholieke tak ervan, is echter tot werkelijk leven gekomen. Uitgaande van een zeer gematigd „minimum” programma evolueert dit de laatste tijd steeds meer in radicale richting. De parlementaire actie berust echter bij de katholieke Vlaamsche kamer-groep, die niet in een rechtstreeksche verhouding tot het Vlaamsch Verbond staat.

Het vruchtbaarst was in dezen tijd nog de actie der frontbeweging. Aan het afbreken der activisten heeft zij niet medegedaan. Wel werd hare organisatie, door het uiteenvallen van het leger, vernietigd, maar zij wist die vrij snel te herstellen. Reeds bij de verkiezingen van 1919 wist zij vijf afgevaardigden in het Parlement te krijgen.

Na eene poging om op de conferentie van Versailles de Vlaamsche kwestie, nog tot een internationale kwestie te maken, een optreden dat natuurlijk alleen de beteekenis van een betooging kon hebben, en dat ook alleen vermeld dient te worden met het oog op toekomstige consequenties, heeft zij in hare parlementaire actie voorloopig nog alleen een propagandamiddel gezien.

Maar meer dan door welke andere actie ook, is het Vlaamsch bewustzijn op dit tragisch oogenblik gered geworden door die activisten die wèl in België gebleven zijn, en in de eerste plaats door de processen van Dr. A. Borms, Dr. A. Jacob, Vos en Rudelsheim, en Mejuffer Roza de Guchte-naere. De adel van hunne motieven, de bewustheid van hun optreden hebben het zelfvertrouwen weer geschonken aan breede kringen van het Vlaamsch volk.

Ten andere, de zuiver negatieve lastercampagne der Belgicisten heeft weldra haar invloed verloren. En nu toonden zich de zegenrijke gevolgen der activistische en frontbeweging. Er was een Vlaamsch bewustzijn ontstaan, in breedere kringen dan men ooit had mogen verhoplen. En wat, dunkt mij, van nog meer beteekenis is, dat bereid is offers te brengen en weerstand te bieden aan de dreigementen van wie de macht heeft. Als eerste offer viel in 1919 bij de Guldensporenbetooging de jonge Herman van den Reeck. Velen hebben sindsdien den dood, gevangenisstraf en vervolging voor hunne zaak overgehad.

De actie der frontbeweging ging niet onmiddellijk consequent in nationale richting. De gedachte was bij haar niet tot de rijpheid gekomen, die zij bij de activisten had verkregen. Zij steunde, waar zij kon, de parlementaire actie der Vlaamsche Belgicisten, zooals bij het burgemeesterschap van den heer van Cauwelaert te Antwerpen, en bij het eerste ontwerp der Vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool, dat nochtans niet aan haar eigen programma voldeed. Wel was den grondslag harer organisatie zuiver nationaal, geleidelijk is dat ook, mede onder invloed van de

activisten die zich bij haar aansloten, met haar programma het geval geworden.

Leidende beteekenis hebben ondertusschen in de eerste jaren na den oorlog de Vlaamsche Belgicisten gehad. Het gevolg van hunne parlementaire actie was de taalwet van 1921, die, inzoover zij het gebruik van het Nederlandsch ook bij de inwendige administratie voorschreef in Vlaanderen, inderdaad een verbetering van den toestand beteekende, al werd het beginsel der tweetaligheid (in sommige plaatsen op verzoek van minder dan $\frac{1}{11}$ der bevolking) er ook nog in gehuldigd. Maar deze wet lijdt aan hetzelfde euvel als alle Vlaamsche wetten. Zij wordt niet toegepast, de sancties erop, door de Frontvertegenwoordigers voorgesteld, zijn door de Vlaamsche Belgicisten zelf verworpen, alhoewel ook op dit oogenblik weer het parlement murw was gemaakt door den, enkele weken er aan voorafgaanden, inval der oud-strijders die velen parlamentsleden geleerd had, hoezeer men op den verkeerden weg was. Een les die zij helaas te gauw vergeten zijn. De talrijke klachten over de niet-toepassing, die men geregeld in de Vlaamsch Belgicistische bladen vindt, vallen dan ook mede op hun eigen hoofd terug. Niet een wettelijke taalregeling kan Vlaanderen helpen; een hervorming waarbij het bestuur in handen der Vlamingen zelf komt, samengaande met de mogelijkheid om ook de wettelijke maatregelen te treffen die voor de Vlaamsche maatschappij noodzakelijk zijn, kan alleen uitkomst bieden.

De Vlaamsch Belgicistische politiek is echter gestrand op de vervlaamsching der Gentsche hoogeschool. Alhoewel door het Vlaamsch verbond zelf uitdrukkelijk deze oplossing verworpen werd, heeft de Vlaamsch Belgicistische kamerfractie het voorstel Nolf, dat een verdubbeling der Gentsche Universiteit, waarbij aan de zgn. Fransche afdeeling $\frac{2}{3}$ der colleges in het Fransch en $\frac{1}{3}$ in het Nederlandsch, en aan de Vlaamsche afdeeling $\frac{2}{3}$ in het Nederlandsch en $\frac{1}{3}$ in het Fransch worden gegeven, aangenomen.

Dit inderdaad van elk gezond verstand gespeend stelsel,

dat instellingen doet ontstaan die zoowel voor de Fransche als voor de Nederlandsche cultuur van nul en geener waarde zijn, wordt door de Vlamingen systematisch geboycot. Het eerste jaar waren aan de Vlaamsche afdeeling 6, dit jaar 9 studenten ingeschreven ¹⁾. Aldus wordt de noodzakelijkheid van een ernstige oplossing gehandhaafd. De uitvoering was nog slechter dan de wet zelf. De aangestelde professoren in de Vlaamsche afdeeling kennen meestal vrijwel geen Nederlandsch en zijn razende Franschgezinden, die dikwijls ook les geven aan de door de franschgezinden opgerichte concurreerende instelling: Ecole des Hautes Etudes, die de voor de Fransche afdeeling verplichte Nederlandsche lessen, in het Fransch doet geven ²⁾!

Maar daarbij heeft deze zwakheid der Vlaamsch-Belgicistische politiek, den overgang van zeer velen harer aanhangers naar het nationalisme ten gevolge gehad. Niet allen sloten zich aan bij de frontpartij, er zijn — wat misschien weer voor de toekomst een gevaar in zich kan sluiten, maar wat ten gevolge van de geestesgesteldheid van breede kringen in Vlaanderen nu eenmaal noodig schijnt — nationale organisaties op katholieken grondslag aan het groeien, die de krachten van het platteland groepeeren.

De houding der Belgische regeering tegenover deze opbloei van het nationaal bewustzijn is die van halsstarrig en systematisch verzet. Zij is er ook eene van kleingeestigen haat. Want, dat zij de Vlaamsche activisten gevangen neemt en houdt, kan men, al steunt dit niet op een rechtsgrond, nog begrijpen uit een zucht naar zelfbehoud. Maar waarom hen in de gevangenis op zulke onwaardige wijze behandelen, hen steeds gebocid voor te leiden, als waren zij gewone misdadigers en geene politieke veroordeelden, hunne lectuur beperken, hen de politieke bladen hunner eigen richting ontnemen,

¹⁾ Zelfs de Rector dier Nolf-Universiteit, Prof. Heymans, erkende bij het einde van het eerste studiejaar dat de nu gegeven oplossing „schoenlapperswerk” was.

²⁾ Uitvoerig in „De Wet-Nolf en de Vervlaamsching der Universiteit te Gent”, 1924.

hen aan allerlei plagerijen en gesar onderwerpen? Zij verkeert blijkbaar nog in de meening dat zij, door de oude methodes der angstaanjaging en der vervolging, dezen opbloei zal kunnen beletten. Aan Dr. A. Jacob en Mej. Roza de Gucktenaere heeft zij indertijd aangeboden voorwaardelijk in vrijheid gesteld te worden op voorwaarde dat zij zich van politieke actie onthielden, aldus van hare machtspositie misbruik makende om politieke tegenstanders onschadelijk te maken. Beiden weigerden. Na hun straf „uitgezeten” te hebben, hebben beiden zich geheel aan de amnestie-actie gewijd. In het centrum daarvan staat de tot levenslange gevangenisstraf veroordeelde Dr. A. Borms, die algemeen als de leider der nationale beweging wordt erkend: deze amnestie wil de regeering gaarne verleenen, wanneer de Vlaamsche nationalistten hunne politiek laten varen. Dat heeft de tegenwoordige minister van justitie, de heer Masson duidelijk in het Parlement laten verstaan. Van een dergelijke amnestie wil, en dit teekent, geen enkel oud-activist van eenige beteekenis weten. De amnestie-actie heeft voor het Vlaamsch nationalisme een principiële beteekenis. De frontpartij heeft dan ook, te Antwerpen, Dr. A. Borms als haren eersten candidaat gesteld voor de volgende verkiezingen. Bij een huldebetooging te Leuven, waar Borms gevangen zit, gingen duizenden Vlamingen voor de gevangenis geknield bidden voor den gevangen nationalen leider, die streng geloovig katholiek is. Dat hij juist te Antwerpen, waar de vrijzinnige Vlaamschgezinden een belangrijk element der Frontpartij vormen, wordt candidaat gesteld, heeft dan ook een werkelijk nationale beteekenis.

Deze actie voor amnestie te willen ondervangen door het instellen eener parlementaire commissie die dossiers zal nakijken van sommige veroordeelden — waarbij Borms op voorhand wordt uitgesloten — zooals door de Belgische regeering, met het oog op de verkiezingen, geschiedt, is kinderachtig. Grappig doet het aan, dat een lid dezer commissie, die dus over de activistische zonden zal hebben te

oordeelen, genoopt is geweest te erkennen dat hij zelf van de activisten tijdens den oorlog benoemingen heeft trachten te verkrijgen.

Maar niet hierin alleen uit zich de bewust anti-Vlaamsche geest van wie in België de macht heeft. De veroordeeling van den Vlaming de Man, die in staat van zelfverdediging een Waalsch fascist, doodschoot tot een zware vrijheidsstraf en een ruïneerende boete¹⁾, terwijl de Waal Colback die, van uit zijn huis, dus zonder in gevaar te verkeer, den Vlaamschen student Vallaeys levensgevaarlijk verwondde; nog steeds niet werd vervolgd, de uitsluitingen van de leiders der Vlaamsche studenten te Leuven, die tegen een dergelijk optreden hunner Waalsche medestudenten protesteerden, de partijdige benoemingen in de hogere bestuursfuncties zoodat nog steeds geheele ministeries onder de leiding van Walen staan, het zijn er allen staaltjes van. Maar nooit toonde het Belgisch regiem zich in een afschuwelijker vorm, als toen te Gent den lijkstoet van den in ballingschap gestorven stichter van het Algemeen Nederlandsch Verbond, H. Meert met den blanken sabel uiteen werd geranseld, den lijkwagen door een revolver-schot in een der banden het voortrijden werd belet, en later de uiteengeranselden nog werden veroordeeld.

Bij deze anti-Vlaamsche houding wordt de regeering gesteund door de Waalsch-Brusselsche finantiële kringen, wier bondgenootschap met het, hunne belangen zoozeer bevorderende België — de geheele Roerbezetting is om niets anders gebeurd dan om het belang van deze kringen te dienen²⁾ — hierdoor bevestigd wordt. Een merkwaardig staaltje van dit samenloopen van beider belang gaf het propagandafonds voor het Behoud der Fransche Universiteit te zien. Dat beschikt over

¹⁾ Treffend voor de nieuwe geest in Vlaanderen is, dat een inschrijving in het Vlaamsch nationale Dagblad „De Schelde” in 5 dagen tijd de 50.000 frank, bijeengebracht die noodig waren, terwijl ook het Vlaamsch-Belgicistisch orgaan „De Standaard” eenige duizenden bijeen kreeg.

²⁾ Zie G. Barnich: *La Politique de la vie chère et de l'appauvrissement*, 1925.

millioenen¹⁾. Zoo schonk de firma Solvay 500.000 franc, bij een schrijven waarin men o. a. leest dat: Hier (bij het behoud der Fransche Universiteit te Gent) staat en het belang van het Vaderland en het belang van geheel de Belgische nijverheid op het spel. De „Banque de Bruxelles”, waarvan de tegenwoordige Belgische Premier Theunis weer een oud- en allicht ook weer toekomstig-ambtenaar is, schonk 50.000 franc per jaar, ook weer met een beroep op de Belgische expansie-politiek. Dezelfde Banque de Bruxelles trachtte de haven van Zeebrugge in handen te spelen van een Fransch consortium, welk pogen echter door de gemeenteraad van Brugge, eerste uiting tot den wil van Vlaamsch nationaal behoud op economisch gebied, werd verijdeld.

De Vlaamsch nationale beweging is niet meer tegen te houden. Er heeft in het Vlaanderen van na den oorlog een zedelijk réveil plaats gehad, dat de methodes der Belgische overheid tot onmacht doemt. Het komt mij zelfs

¹⁾ Een eigenaardig licht op mentaliteit die deze menschen beheerscht, werpt het volgende manifest dat zij te Gent lieten aanplakken. Het is in het Gentsch dialect opgesteld:

„GENTENEIRS!

„Vliegt de blauwvoet” (een Vl. strijdkreet) laót hem maór vliege, hñ en es toch 't pluimen nie weért.

Sedert jaóren en jaóren wordt hier gentsch en fransch geklapt en alles ging veur 't beste.

Maór nu hē wà wiskesvliegers veur hulder interressant te maóken gevonden dat 't nuudig was de „echte vlaamsche taal te spreken”.

Was d'es die echte „vlaamsche taól”? Wie spreek die taóle? De paster in den preekstoel en de schoolmiester in de klasse. Hedde gulder nog goeste van vrij en lieber hulder goeie éwe gentsche taóle te spreken? Hēwd hulder maór aan 't gēs.

Want die baóntjesslijders onder veurwēnsel dan ze op hulder toekomstende(?) vlaómsche zotsesschoole ienige gruute woorde zulle gellērd hēn, gaón z'hulder en giele nieuwe maniere van spreke wille doen hieren.

LAOT HULDER NIE DOEN!

IN GENT.... GENTSCH.

GENT AAN DE GENTENEIRS.”

Dit zñn de beschermers der „Fransche Cultuur” in Vlaanderen.

voor, dat in de laatste maanden ook bij de Vlaamsche Belgicisten meer en meer het inzicht veld wint, dat zonder eene organisatie die de Vlamingen zèlf het bestuur over hun land in handen geeft, eene oplossing niet mogelijk is. Hunne steeds herhaalde klachten, speciaal over bestuurlijke aangelegenheden, en over het uiteenloopen van de Vlaamsche en Waalsche belangen bij de wetgeving, zooals het kazerneeren van Vlaamsche recruten in Wallonië, het uitsluitend door Walen bezet houden van de bestuursfuncties, het afschaffen van provinciale beroepsraden voor arbeidsgeschillen of het wijzen op het Vlaamsch belang, in tegenstelling met het Waalsche, bij een breedere basis voor het provinciale financiewezen, zijn, waar zij van hun theoretisch standpunt tegen dezemaatregelen eigenlijk geen bezwaar kunnen doen gelden, alleen bij een dergelijke stille evolutie te begrijpen.

Ondanks alle verbittering en wantrouwen dat tegen de Belgicistische leiders, in nationale kringen bestaat, zal een toenadering tusschen beide groepen — waarbij wel niet geheel de Vlaamsch Belgicistische groep mede zal gaan — misschien, wanneer de Belgicisten door het optreden der machthebbers verder worden geprikkeld, maar dan op een nationalen grondslag, vroeger plaats hebben dan men algemeen aanneemt. Reeds nu heeft de katholieke Vlaamsche Landsbond getracht, door zijne rangen voor de nationalistes open te stellen, het afvloeien van zijne aanhangers te voorkomen, echter zonder veel succes, doordat de grondslag van den landsbond zelf niet veranderde.

Maar hiermede betreed ik het terrein der veronderstellingen. Ik zal mij daar niet verder op wagen. Ook niet wat betreft de vraag of eene Vlaamsch, nationale oplossing van het probleem mogelijk is. Er zijn verschillende oplossingen denkbaar: een vooruitgang van de Waalsch-nationale gedachte parallel aan de Vlaamsche wanneer de Walen tegenover een Vlaamsch blok komen te staan, dat een bedreiging voor hunne toekomst is; een toepassing van

een stelsel van decentralisatie van het gezag, dat volgens velen, o. a. in Nederland volgens Prof. Kranenburg, in de ontwikkelingslijn van het parlementarisme ligt, stelsel dat echter slechts bij een zeer vergaande toepassing de rust in Vlaanderen zal kunnen herstellen; een organisatie van het Vlaamsch nationalisme ten slotte, bij voortdurende hardnekkigheid van België om de Nederlandsche cultuurcentralisatie in Vlaanderen te beletten, die het volk gereed maakt om bij een altijd mogelijk volgend internationaal conflict, de eigen politieke lijn te trekken. Er zal in Vlaanderen waarschijnlijk nog heel wat geofferd en geleden moeten worden voor een bevredigende regeling zal verkregen zijn. De geest die een belangrijk deel van het volk bezielt is er echter borg voor, dat het daar, nu het eenmaal het nationale standpunt verwon, niet voor zal terugschrikken. Veel zal afhangen van de vraag of de Vlaamsch nationale leiders in staat zullen blijven, praktische politiek, die de oplossing van bepaalde nationale problemen als eerste punt van gemeenschappelijke actie eischt, en persoonlijke levensbeschouwing, die daarbij onveranderd en onaangetast blijft, uit elkander te houden. Of zij er zullen voor weten te zorgen, ook wanneer de eischen der organisatie een apart marcheeren noodzakelijk maakt, dat dit in elk geval met een gezamenlijk strijden blijft gepaard gaan en niet, als zoo dikwijls in de geschiedenis der Vlaamsche beweging, een „onderling” strijden wordt.

De bespreking van deze mogelijkheden ligt echter buiten mijn plan.

Mijn doel was niet, hier eene oplossing te formuleeren, alleen het probleem uiteen te zetten, en daardoor u, Nederlandsche lezer, duidelijk te maken, dat in Vlaanderen een volk van Nederlandsche beschaving, voor het behoud en de algeheele verwerving daarvan strijdt, aldus toepassende op veranderde toestanden, het oude devies van den roemrijken stichter onzer natie „Je maintiendrai”.